

Λ Α Ο Γ Ρ Α Φ Ι Κ Α

ΜΑΥΡΟΥΔΗ Γ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
τέως Δημ.λου

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΑΡΝΑΙΑΣ

(Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου)

ΑΣΤΡΟΛΟΓΙΑ

ΗΛΙΟΣ: Λέξεις καὶ φράσεις σχετικὰ μὲ τὴν διαίρεσιν τοῦ χρόνου: Γιὰ νὰ καθορίσουν τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου, λέγουν: Βάρισι ἢ ἡλιους ἢ χτύπηση ἢ ἡλιους ἢ βγήκι ἢ ἡλιους ἢ ἔφυγι μὶ τὸν ἡλιου.

— Ὅταν ψηλώση ὁ ἡλιος, λέγουν: ψήλουσι ἡλιους ἢ ἦταν ἢ ἡλιους δυὸ θ'κέντρια (βουκέντρες) ψ'λά ὅταν ἔπιασα δ'λειὰ ἢ σ'κώθηκη ἡλιους δυὸ μπόια ἢ σ'κώθηκη δυὸ δικανίκια ψ'λά.

— Ἡ ὄμορφη καὶ ἐκφραστικὴ στὸ πρόσωπο γυναίκα ἔχ' πρόσουπου ἡλιου.

— Ψωμί καθάριο λαμπερὸ σιταρένιο ἀποκαλεῖται: λαμπιρὸ ἡλιους τοῦ ψουμί μ'.

— Κατάρια: Νὰ πὰς πίσου πτοὺν ἡλιου ἢ νὰ μὴ δγῆς τὸν ἡλιου.

— Τὸ μεσημέρι: λέγεται γιόμα ἢ ξιζύιασι ἡλιους.

— Τὸ ἀπόγευμα: ἔγειρι ἡλιους ἢ τσάκσι ἡμέρα ἢ τν ὦρα τοῦ παπαῶ (τὸν ἔσπερινό).

— Τὸ δειλινὸ λέγεται: ἴσια μὶ τν ὦρα ἢ μὶ τὰ βόδια ἐπειδὴ εἶναι ὦρα ἐπιστροφῆς τους ἀπὸ τῆ βοσκή.

— Οἱ πρῶτες μεταμεσονύκτιες ὥρες: ἔσκασι ἢ πούλια ἢ βγήκι τ' ἄστρου τς μέρας (ἢ Ἄφροδίτη).

Σχετικὰ μὲ τὰ ζτροπάς: ἰστεύεται ὅτι τὴν ἡμέρα τοῦ Ἄπ Γιαννίου 23, Ιουνίου, ποὺ ἀρχίζει νὰ μικραίνει ἢ μέρα (θερινὸν ἡλιοτρόπιον) !τριφου-γυρίζ' ἢ ἡλιους μόλις ἀνατείλη.

— Ἡ δύσις τοῦ ἡλίου λέγεται: ἔγειρμα ἡλιού, ἔγειρι ἢ ἡλιους, βασί-λιμα ἡλιού, βασίλιψι ἡλιους.

— Γιὰ τὸν ὑπέργηρο ἄνθρωπο λένε ὅτι εἶναι βασίλιμα ἡλιού ἢ ὅτι εἶνι κατὰ ἡλιού (στὰς δυσμὰς τοῦ βίου του), φράσις: "Ε! γιὰ τ' ἰμένα τώρα βασίλιψι ἢ ἡλιους λέγει ὁ ὑπέργηρος γιὰ νὰ τονίση ὅτι δὲν περιμένει πιὰ τίποτα.

— Καὶ τὸν πολὺ πτωχὸν χαρακτηρίζουν ὅτι εἶνι κατὰ ἡλιοῦ.

— Τέλος, βασιλίψαν τὰ μάτια τ' ὅποιους νύσταξε πολὺ.

Παροιμίες: Ὁ ἄμοιρος καὶ φτωχός, δὲν ἔχ' στοὺν ἡλιοῦ μοῖρα.

— Καὶ γιὰ τὴ ζωογόνου δύναμη τοῦ ἡλιοῦ λέει τὸ δίστιχο:

κι τοῦ κρασί τοῦ γέροντα τοὺν κάνει καλληκάρι.

Ἡ υπνοὺς τρέφει τοῦ πιδὶ κι ἡλιοὺς τοῦ μουσκάρι

ΣΕΛΗΝΗ: Ὀνομασία: Φιγγάρ'.

— Φάσεις τῆς σελήνης: Νέα σελήνη = Κινούργιου φιγγάρ'. α' τέταρτον = Γιόμουσ' φιγγαριού. Πανσέληνος = Πανσέληνος καὶ οὐλόφουτου. Τελευταῖον τέταρτον = Χάσ' φιγγαριού.

Δοξασαίαι: Δὲν κλαδεύουν τὸ ἀμπέλι χάσ' φιγγαριού γιὰτὶ δὲν θὰ κάμη πολλὰ σταφύλια.

— Δὲν κόβουν ἐπίσης ξύλα γιὰ οἰκοδομήσιμο ξυλεῖα γιὰτὶ θὰ φαγωθῆ ἀπὸ τὸ σκουλήκι.

Παρομοιώσεις: Κορίτσι μὲ ὠραῖο, γλυκὺ κι' ἐκφραστικὸ πρόσωπο ἔχ' πρόσουτου φιγγάρ'.

Παροιμία: Στ' νιώσ' κι στ' χάσ' δηλ. στὴ νέα σελήνη καὶ στὸ τελευταῖο τέταρτο ἢ ἄλλως ποὺ καὶ ποὺ κάνει κανεὶς τὴν ἐμφάνισή του ἢ γενικώτερα γιὰ πράξεις ποὺ γίνονται κατ' ἀραιὰ χρονικὰ διαστήματα.

Προγνωστικὰ καιροῦ: Ὅταν τὸ φεγγάρι ἔχει γύρω κύκλον κοκκινωπὸν θὰ πνεύση δυνατὸς ἄνεμος, ὅταν δὲ λευκόν, καλοκαιρία. Ὁ κύκλος τοῦ φεγγαριού λέγεται ἀλών'.

— Ὅταν τὸ ἡμικύκλιου τῆς νέας σελήνης εἶναι ἐστραμμένον πρὸς τὰ ἄνω, προμηνύεται γιὰ ὀλόκληρον τὸν σεληνιακὸν μῆνα κακοκαιρία, βρουχιρὸ φιγγάρ' ὡς λέγεται, ὅταν δὲ ἐστραμμένον δεξιὰ ὄρθου, καλοκαιρία, ξηρ'κὸ φιγγά'. Γιὰ τὴν πρόγνωση αὐτῆ, λέγεται: Δίπλα φιγγάρ' ἀλόρτους τσιόμπανους, ἀλόρτου φιγγάρ' δίπλα τσιόμπανους δη. πλαγιαστὸ φεγγάρι, ὄρθιος ὁ βοσκὸς γιὰτὶ θὰ εἶναι κακοκαιρία καὶ πρέπει νὰ ἀγρυπνῆ φροντίζοντας τὸ κοπάδι του, ἐνῶ ὄρθου, κοιμᾶται ὁ βοσκὸς λόγῳ τῆς καλοκαιρίας.

ΑΣΤΕΡΙΣΜΟΙ

Πιστεύεται ὅτι κάθε ἄνθρωπος γεννιέται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ὠρισμένου ζωδίου ποὺ προκαθορίζει τὰ τοῦ βίου του. Δικαιολογεῖται ἡ εὐτυχισμένη ἢ δυστυχισμένη ζωὴ τοῦ καθενὸς μὲ τὴ φράση: Τέτχιου εἶνι τοῦ ζώδιου τ'!

ΑΠΟΦΡΑΔΕΣ ΗΜΕΡΑΙ

— Ὡς τέτοιες θεωροῦνται, ἡ Τρίτη κακιὰ μέρα καὶ κατ' αὐτὴν δὲν κάμνουν ἔναρξη νέας ἐργασίας οὔτε ξεκινοῦν γιὰ ταξεῖδι.

— Τὴν Τετάρτη καὶ Παρασκευὴ δὲν κόβουν νύχια.

— Τὴν Κυριακὴ δὲν λούζονται.

— Κυριακὴ καὶ Δευτέρα δὲν παίρνουν μέτρα γιὰ φορέματα.

— Τὴ Δευτέρα δὲν εὐχονται ἀρραβωνιασμένους καὶ παντρεμένους γιὰ νὰ μὴ διφτιρώσιν (ξαναπαντρευτοῦν).

— Τὴν 1ην Φεβρουαρίου καὶ τὴν 1ην Μαρτίου δὲν κλαδεύουν ἀμπέλια γιὰ νὰ μὴν καταστραφοῦν ἀπὸ ἔντομον καλούμενον σκάθας.

Ἡ πρόληψη νὰ μὴν κλαδεύουν τὴν 1ην Φεβρουαρίου σχετίζεται καὶ μὲ τὴν παράδοση τῆς γιορτῆς τοῦ Ἁγίου Τρύφωνος ποὺ ἀναφέρεται στὸ κεφάλαιο χειμερινὰ ἑορταί.

— Καθ' ἕλον τὸν Μάρτιον μαγειρευμένα ὄσπρια καὶ λαχανικὰ δὲν τὰ τρώγουν τὴν ἐπομένην.

— Στις 9 Μαρτίου τῶν Ἁγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων δὲν μαγειρεύουν λαχανικὰ γιὰτὶ θὰ γεμίση τὸ σπίτι σαρανταπουδαρούσις.

— Τὴν 1ην Αὐγούστου δὲν μαγειρεύουν λαχανικὰ γιὰτὶ γίνεται κανεὶς ἀσθενικός.

ΑΙΣΙΑΙ ΗΜΕΡΑΙ

— Κατὰ πρῶτον λόγον ἡ Δευτέρα καὶ ἡ Πέμπτη καὶ κατὰ δεύτερον οἱ ὑπόλοιπες, πλὴν Τρίτης καὶ Παρασκευῆς.

— Ἡ Τετάρτη εἶναι καλὴ νὰ πάρη κανεὶς καὶ νὰ κόψη ὕφασμα γιὰ φόρεμα.

ΕΒΔΟΜΑΣ

᾽Όνομα: Βδομαδα. Τὴ Δευτέρα εὐχονται: Καλὴ βδομαδα. ᾽Όταν φθάση Τετάρτη θεωρεῖται ὅτι σχεδὸν τελείωσε ἡ ἑβδομαδα, γι' αὐτὸ καὶ ἡ φράσις: ᾽Ότι Τέτραδου πάει ἡ βδομαδους.

— Οἱ ἐργαζόμενοι μὲ ἡμερομίσθιο, τὴν ἡμέρα τοῦ Σαββάτου, γιὰτὶ ἐπακολουθεῖ ἀνάπαυσις καὶ πληρωμὴ τοῦ ἑβδομαδιατικῆς τους λέγουν εὐτράπελα ἀποτεινόμενοι στὸ ἀφεντικὸ τους: Σάββατου ἄς εἶνι μάστουρα κι ἄς εἶνι χίλις ὄρες! Κι' ὁ μάστορας ἀπαντᾷ: Σὰ φέξ' ἡ Διφτέρα, θὰ σὶ πάρ' ἡ διάβουλους τοῦ πατέρα.

ΜΗΝΕΣ ΚΑΚΟΙ

᾽Ό Μάϊος μόνο γιὰ τὴν περίπτωσι ποὺ δὲν πρέπει νὰ τελοῦνται γάμοι γιὰτὶ παντρεύντι τὰ γαδούρια.

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ

Λέγονται μουρουμῆνια οἱ ἡμέρες 1 - 12 Αὐγούστου. Οἱ καιρικὲς μετα-

βολές κάθε ἡμέρας ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὶς καιρικὲς συνθήκες τῶν 12 μηνῶν τοῦ ἔτους. Ἦτοι ἡ 1η Αὐγούστου διὰ τὸν Αὐγουστον, ἡ 2α μὲ τὸν Σ)βριον κ.ο.κ.

ΔΟΞΑΣΙΑΙ ΠΕΡΙ ΑΡΙΘΜΩΝ

Ἄπ' αὐτοῦς ὁ 13, θεωρεῖται γρουσουζ'κός κακός. Ἀποκαλεῖται καὶ Οὐδρείκος (Ἑβραϊκός).

— Στὰ παιγνιόχαρτα τὸ 4, κακὸς ἀριθμός, συμβολίζει τὸ θάνατο γιὰ τὸ νεκρὸ τὸν μεταφέρουν τέσσαρες καὶ γι' αὐτὸ ὅταν κόβεται φάτσα, ἀντικαθίσταται.

— Ὁ 3, θεωρεῖται καλὸς ἀριθμός, γιὰτὶ ἔχει σχέση μετὰ τὴν Ἁγία Τριάδα. Σὲ πλήθος περιστάσεων ἐπαναλαμβάνεται πρᾶξις ἢ σημεῖον τρεῖς φορές.

— Οἱ ἄρτιοι ἀριθμοὶ κατὰ κανόνα φέρουν καλὸ.

— Τὰ ἱαματικά λουτρά γιὰ νὰ ὠφελήσουν, πρέπει νὰ γίνονται μονά.

— Τὰ κουφέτα στὶς μπομπονιέρες τοῦ ἀρραβῶνος καὶ γάμου πρέπει ἐπίσης νὰ εἶναι μονά.

Τέλος τὰ αὐγὰ στὴν κλῶσσα τὰ βάζουν καὶ ἐκεῖνα μονά.

ΜΕΤΕΩΡΟΛΟΓΙΑ

Λέξεις καὶ φράσεις εἰκονιοκαί: Γιὰ τὴ βροντὴ λένε ὅτι, κουρδουκλοῦν τὰ βαρέλια ἢ τὰ θαγιόνια. Ἄλλη φράσις: Ἡ Ἁγία Λιάς (προφήτης Ἡλίας) παραπλαλάει τ' ἄλουγά τ' γιὰτὶ πιστεύεται ὅτι ὁ Προφήτης Ἡλίας ἔχει ζεμένα τ' ἄλογά του σὲ ἄρμα καὶ κουβαλάει νερὸ μὲ τὰ βαρέλια καὶ βρέχει.

ΥΔΑΤΩΔΗ ΜΕΤΕΩΡΑ: Λέξεις καὶ φράσεις: Ἡ κίρὸς εἶναι πισμένους γιὰ τὴ βαρεῖα συννεφιά μὲ συνεχὴ βροχερὸν ἢ χιονώδη καιρόν.

— Σύννεφα πυκνὰ μαύρα: μαυρούλα.

— Ἀραιὰ ἐλαφρὰ ἄσπρα σύννεφα: προυβατοῦδια.

— Τὰ πρῶτα μαύρα σύννεφα τοῦ φθινοπώρου: κάπις.

Φράσεις: Ἄντι πάει τοῦ καλοκαιρ' φάν'καν (βγήκαν) οἱ κάπις. Ἐπίσης κάπις λέγονται καὶ τὰ πρῶτα φθινοπωρινὰ ἀγριολουλούδα μὲν χρώματος. Φύτρουσαν οἱ κάπις, προμήνημα ἐλεύσεως χειμῶνος.

ΒΡΟΧΗ: Ἡ ἤσυχη ὀλίγη βροχὴ ἀποκαλεῖται: ἤσυχ', σιγανή, μαλακιά. Γιὰ τὴ ραγδαία βροχὴ λέγουν: τοῦ ρίχν' τοῦ νιρὸ μὴ τ' στάμνα ἢ μὴ τοῦ τουλούμ' τοῦ ρίχν' ἢ τοῦ ρίχν' τουλούμπα ἢ θιουπόντ' ἢ κόν' κατακλυσὸν ἢ σημείου θ' ἀκουστή ἢ ντουρλάπ' (δρόλαπας) ἢ καθόρ' ἢ ἀσπίδα.

ΟΜΙΧΛΗ: Κατιχινιά, ἀντάρρα, πούσ', μούχλα. Φράσις: Ἐχ' μιὰ κατιχινιά ὄθου, τοῦ δάχλου σ' δὲ χτάϊζσ δηλ. πυκνὴ ὀμίχλη.

Παροιμία: Ἡ λύκος τν ἀντάρρα κυνηγάει γιὰτὶ, ὁ λύκος ἐπωφερεῖται

της πυκνῆς ὀμίχλης νὰ ἐπιπέση στὰ κοπάδια. Λέγεται γιὰ ὄσους ἐπωφελούνται κάθε ἀναταραχῆς.

ΧΙΩΝ: Ὀνομασία νιφάδων: Τλούπτις, μπαμπούλις, πίτσιουρα, παρτάλις, σκαμάγγια.

— Τὸ χιονόνερο λέγεται νιρόχ'νου.

— Γιὰ τὴ χιονοθύελλα: τοῦ ρίχν' μὶ τὰ δυὸ τὰ χέρια ἢ τοῦ ρίχν' μὶ τοῦ σακὶ ἢ μὶ τοῦ τσιουβάλλ'. Ὅταν τὸ χιόνι ποῦ ἔπεσε δὲν λιώνει πιθανὸν νὰ ρίξει κι' ἄλλο. Φράσις: Τοῦ χιόν' καρτιράει κι' ἄλλο.

ΤΡΟΠΟΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΩΣ ΒΡΟΧΗΣ: Γυρίζουν στὰ σπίτια τοῦ χωριοῦ τὰ παιδιὰ τὴ πιπιρούνα ὡς εἰς τὸ οἰκεῖον κεφάλαιον **ΠΑΙΔΙΚΑΙ ΕΟΡΤΑΙ** περιγράφεται. Ἐπίσης κρεμοῦν χελώνα ζωντανὴ ἢ ἀναστρέφουν τὸ ὄστρακό της. Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο θάπτουν γάϊδαρον ζωντανόν. Τέλος κάνουν λιτανεῖα καθὼς καὶ θεῖα λειτουργία στὰ ἐξωκκλήσια τοῦ Προφήτη Ἥλια.

ΤΡΟΠΟΙ ΠΡΟΣ ΚΑΤΑΠΑΥΣΙΝ ΧΑΛΛΑΖΗΣ: Ἐκθέτουν στὴν αὐλὴ τοῦ σπιτιοῦ τὴν πυρουστιαὶ ἀνάποδα, τρώει χαλάζι τὸ ὑστερότοκο παιδί, χτυποῦν τὶς καμπάνες τῆς ἐκκλησίας, σταυρώνουν (κάμουντὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ) τρεῖς στὸν ἀέρα.

Κατὰ τὴ διάρκειαν ποῦ πέφτει τὸ χαλάζι ἐπικαλοῦνται: Δὲ σταματᾶς Θέ μ'! Σ' ἔρ'μου τόπου παίνι του κὶ ρίξτου.

ΙΡΙΣ: Λέγεται δόξα.

Δοξασίαι: Ἄν ἔχη ζωηρὸ τὸ λευκωπὸ τῆς χρῶμα προμηνύει σιτοδείαν, ἂν εἶναι ζωηρὸ τὸ πράσινο, ἐλαιοκαρπία πλούσια κι ἂν ζωηρότερο τὸ κόκκινο μεγάλη ἐσοδεία κρασιοῦ.

— Ἄν κατορθώση κανεὶς καὶ περάση κάτω ἀπὸ τὴ δόξα, θὰ ἀλλάξη φύλον.

ΑΝΕΜΟΣ: Καλεῖται ἀέρας ἢ ἀγέρας.

Εἰδικὰ ὡς πρὸς τὴν διεύθυνση: βουρηᾶς, νουτιᾶς, ἀνατουλικὸς ἢ πιλαΐσιους (ἀπὸ τὸ πέλαγος) ἢ ἀγιουρίσιους (ἀπὸ τὸ ἅγιον Ὅριος), δυτικὸς ἢ βαρδάρ'ς, θρασκιάς (βορειοδυτικὸς ἕως βόρειος, ἀπὸ τὴ Θράκη), λίβας (Ν. Δυτικὸς), μαΐστρους καὶ μιλιτέμ' (Β. Δυτικὸς) κατὰ τὸ καλοκαίρι. Φράσεις: Φ'σάει τοῦ θηρίου ἢ Σ'κώθ'κη το θυρίου, διὰ τοὺς βιαίους καὶ παγεροὺς βορείους καὶ δυτικὸς ἀνάμους κατὰ τὸ χειμῶνα. Ἰδίως συνηθίζεται γιὰ τὸν Βαρδάρη.

— Σ'κώθ'κη νουτιὰ ἢ Τοῦ πῆρι νουτιὰ. Κατάλληλος γιὰ τὸ λίχνισμα τῶν σιτηρῶν στ' ἀλώνια καθὼς καὶ γιὰ τὸ λυώσιμο τοῦ χιονιοῦ. Χαρακτηριστικὰ γιὰ τὸ χιόνι ποῦ ἀργεῖ νὰ λυώση λέγουν: Σὰ δὲ σ'κώσ' ἢ κατουρλοῦ τ' πουδιά τς (ὑπονοοῦν τὴ νοτιᾶ ἢ δὲ λυών' αὐτὴ ἢ κουπριά (τὸ χιόνι) ἢ Τώρα ποῦ σήκουσι ἢ κατουρλοῦ τ' πουδιά τς θὰ τοῦ φάη μάνι μάνι,

— Για τὴν ταχύτητα τοῦ ἀνέμου: δυνάμουσι ἢ ἀέρας, κι' κοπάση: ἔπισι ἢ ἀέρας.

ΑΝΕΜΟΣΤΡΟΒΙΛΟΣ: Ὄνομα: μουςτροφιλ', στρόφους, κακὸς ἀγγέρας.

Κατάρα: Νὰ σὶ μάσ' ἢ στρόφους.

ΣΙΦΟΥΝΑΣ: Ὄνομα: σίφονους. Γιὰ τὸν παροδικὸ κίνδυνο λέγουν: σίφονους ἦταν κι πέρασι.

ΠΡΟΓΝΩΣΤΙΚΑ ΚΑΙΡΟΥ: Ὄταν ἡ γάτα λούζεται θὰ πνεύση ἀνεμος ἀπὸ τὸ σημεῖον ποῦ εἶναι ἐστραμμένη.

— Ὄταν τὰ κοράκια κι ἄλλα ἀγελαῖα πτηνὰ κατεέρχονται ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον κακοκαιρίας σημεῖον, τὸ ἀντίθετον σημεῖον καλοκαιρίας.

— Ὄταν κάνουν τὴν ἐμφάνιση καλιάκις (κουρούνες), θὰ χιονίση.

— Ὄταν πέφτουν χαμηλὰ τὰ χελιδόνια, κακοκαιρία.

— Ὄταν κοάζουν οἱ βάτραχοι καλοκαιρία κι ὅταν σιωποῦν, κακοκαιρία.

— Ὄταν ὁ σκύλος τὴν ἡμέρα τῆς γιορτῆς τοῦ Προφήτη Ἡλία, 20 Ἰουλίου, βάζει τὴ μούρη του στὰ σκέλη, προμήνυμα βαρυχειμωνιάς.

— Ὄταν κατὰ τὸ χειμῶνα τὸ γουροῦνι κρατᾷε στὸ στόμα του σικαλιὰ (κομμάτι ἄχυρα) θὰ χιονίση.

— Ὄταν ἡ σπλήνα τοῦ γουροῦνι ποῦ σφάχθηκε εἶναι παχύτερη στὸ ἐμπρόσθιο τμήμα, θὰ ἔχουμε ἐνωρὶς καὶ βαρὺν χειμῶνα, τουναντίον δὲ ὅταν εἶναι χοντρότερη στὴ βάση.

— Ὄταν ἐνωρὶς τὸ φθινόπωρο φυτρῶνουν ἄνθη μῶδ ποῦ λέγονται κάπις, προμηνύουν ὅτι γρήγορα ἔχουμε χειμῶνα, ὅταν δὲ ἐνωρὶς τὴν ἄνοιξη φυτρῶνουν ἄνθη λευκὰ καλούμενα καλτσίδις, γρήγορα ἔχουμε καλοκαίρι.

— Ὄταν ὁ ἥλιος βασιλεύει στὰ σύννεφα, βροχή.

— Ὄταν τὸ φεγγάρι ἔχει ἄλων' (κακκινωπὸν κύκλον) σημεῖον κακοκαιρίας, ὅταν δὲ λευκὸ, καλοκαιρίας σημεῖον.

— Ἐπίσης πλαγιαστὴ ἡμισέληνος κακοκαιρία, ἐνῶ ὄρθια καλοκαιρία.

— Τὸ Σαββατοκύριακο ἀλλάζει πάντα ὁ καιρὸς.

— Ὄποιος καιρὸς εἶναι τοῦ Ἁγίου Πλάτωνος 18 Δεκεμβρίου, τέτοιος θὰ εἶναι ἐπὶ 40 ἡμέρες.

— Τὸ αὐτὸ πιστεύεται καὶ γιὰ τὴν ἡμέραν τῆς Ὑπαπαντῆς 2 Φεβρουαρίου.

ΟΝΟΜΑΤΑ ΩΡΩΝ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ

Ἄν'ξ' - Καλουγαίρ' - Προυχείμ' - Χ'μῶνας. Ἡ ἀρχὴ τοῦ θέρους λέγεται: στοῦ κιρὸ τὰ κιράσια καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ φθινοπώρου στὰ σταφύλια καὶ στὰ κάστανα, ἐπειδὴ τότε ὠριμάζουν.

ΟΝΟΜΑΤΑ ΜΗΝΩΝ: 1) Γινάρς, 2η Φλιθάρς και εἰρωνικά ἐπειδὴ ἔχει λιγότερες ἡμέρες Κουτσουφλέβαρους, 3) Μάρτς και ἐπειδὴ κάποτε εἶναι δριμύς Γδάρτς, 4) Ἀπίλ'ς, περιπαικτικά γι' αὐτὸν κατὰ ἔκτακτον κακοκαιρίαν λέγουν: Νὰ πριστῆ κι νὰ σκάσ', 5) Μάης, 6) Θιρστής, 7) Ἀλουπτῆς, 8) Αὔγουστους, 9) Σταυριώτς (ἀπὸ τὴν ἑορτὴν τοῦ Σταυροῦ), 10) Ἀηδημητριάτς (ἀπὸ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἀγ. Δημητρίου), 11) Ἀρχαγγιλιτς (τῶν Ἀγίων Ἀρχαγγέλων), 12) Ἀηνικουλάτς (τοῦ Ἀφίου Νικολάου) και Χριστουγιανιάτς (λόγῳ τῶν Χριστουγέννων).

ΟΝΟΜΑΤΑ ΗΜΕΡΩΝ: 1) Κυριακῆ και Ἀνάστασ' 2) Διφτέρα και Τσαγκαρουδιφτέρα, 3) Τρίτ' και κακιὰ Τρίτ', 4) Τιτράδ' και Μ'σουβδόμαδα, 5) Πέφτ', 6) Παρασκιβή, 7) Σαβδάτου.

— Οἱ 29η, 30ῆ και 31η Μαρτίου ὀνομάζονται τς μπάμπους οἱ μέρις, δηλ. τῆς γρηῆς οἱ μέρες ἀπὸ τὴν παράδοσιν τὴν ἀναφερομένην εἰς τὸ κεφάλαιον Ἑορταὶ ἀπὸ 1ης Μαρτίου μέχρι Πάσχα.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΑΙ ΦΡΑΣΕΙΣ ΔΗΛΟΥΣΑΙ ΔΙΑΙΡΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΗΜΕΡΟΝΥΚΤΙΟΥ:

Ἀχάραγα, χαράη, χαραῆς = αὐγή.

Ταχὺ ταχὺ = πολὺ πρωῖ.

Ἔσκασι τ' ἄστρου τς μέρας = (βγήκε ἢ Ἀφροδίτη) πλησιάζει τὸ ξημέρωμα.

Βάρισι ἢ ἥλιους ἢ χτύπ'ση ἢ ἥλιους = ἀνέτειλε ὁ ἥλιος.

Δυὸ μπόια ψήλουσι ἢ ἥλιος ἢ ψήλουσι δυὸ δικανίκια ἢ δυὸ θ'κέντρια, δηλ. σηκώθηκε ὁ ἥλιος ψηλὰ ὡς δυὸ ἀναστήματα ἀνθρώπου ἢ ἴσια μὲ δυὸ δεκανίκια ἢ δυὸ βουκέντρες.

Προῖματούδ' = ἢ 10η π.μ. περίπου ὥρα.

Πρώιμα και Γιόμα = ἢ 12η μεσημβρινή.

Ἡ ἥλιους πάει γιόμα = ἔγινε μεσημέρι.

Κιντι = Ἡ 5η περίπου ἀπογευματινῆ. Καὶ τὸ φαγητὸ ποὺ τρώγουν τὴν ὥρα αὐτῆ οἱ ἡμερομίσθιοι ἐργάτες λέγεται κιντί.

Στὴν ὥρα τοῦ παπαῦ = ἢ ὥρα τοῦ ἑσπερινοῦ.

Ἐγυρμα ἡλιοῦ = Ὅταν πλησιάζει ἢ δύσις.

Βασίλιμα ἡλιοῦ = Ἡ δύσις τοῦ ἡλιοῦ.

Σμούχρια = τὸ δειλινό. Λέγεται και μὶ τὰ βόδια γιατί εἶναι ὥρα ποὺ γυρίζουν ἀπὸ τὴ βοσκή.

Μιά ὥρα ἢ δυὸ ὥρες νύχτα = Ἐτσι ἐκφράζεται τὸ διάστημα ἀπὸ τὴν ὥρα ποὺ θὰ νυχτώση.

Τὰ δεῖπνα = ἢ ὥρα τοῦ δεῖπνου.

Ἀπόδειπνα = ἢ ὥρα τῆς νυκτερινῆς κατακλίσεως.

ΛΑΤΡΕΙΑ

ΓΛΩΣΣΑ ΤΗΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ: Λειτουργία = θεία λειτουργία.

Συλλειτουργου = ή τέλεσις λειτουργίας ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου μεθ' ὄλων τῶν ἱερέων.

Ἄγρυπνία = ὄλονυκτία.

Ἰσπρινός = ἔσπερινός.

Λειτουργία, Λειτροῦϊά = πρόσφορον.

Ἀντίδουρου, Λειτροῦϊά = ἀντίδωρον. Φράσις: Σ ή μι ρα λειτρου ήκα παρέμεινα εἰς τὴν ἀπόλυση καὶ πῆρα ἀντίδωρο.

Μιταλαθή, Κοινουϊά, Ἄγιὰ Μιτάδουσ' = θεία μετάληψις.

Ἰψουμα = ἄρτος ἡγιασμένος ὑψώματος.

Δημόθυρα = ή θημόθυρα, ή θύρα πρὸς τὸ Ἄγιον Βῆμα.

Ἀνάμα = οἶνος προοριζόμενος διὰ τὴν θείαν μυσταγωγίαν.

Θυμνιατό, Θυμνιατήρ' = θυμιατήριον.

Φουτηστήρα = (ή) δέσμη βασιλικοῦ διὰ τὸν ἡγιασμόν, ἡγιαστούρα.

Σφραϊδ' = σφραγίδα τῶν προσφόρων.

ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΗΜΕΡΩΝ: Ἡ Κυριακή λέγεται Κυριακή καὶ Ἀνάστασ'. — Οἱ μεγάλες ἑορτὲς χροινιάρις μέρις.

ΘΕΟΣ: Φράσεις σχετικὲς: Ἡ Θιὸς εἶνι ψ'λά ή Ἡ Θιὸς χτάζ' ἀπού πάν' ὑπόμνησις θείας δικαιοσύνης πρὸς τὸν ἄδικον.

— Γιά τὴ θεία δικαιοσύνη καὶ τιμωρία: Ἡ Θιὸς σκάλις ἀνιβάζ' σκάλις κατιβάζ'. Λέγεται εἰδικὰ γιά τοὺς πλουσίους ποὺ πτωχαίνουν καὶ ἀντίθετα.

— Γιά τὸν ἄδικοῦντα καὶ μὴ ὑπολογίζοντα: Ἡ ἀρνίθα ὅταν πίν' νιρὸ χτάζ' κι κατὰ σιαπάν' τοὺν Θιὸ.

Εὐχαί: Ἐχ' ή θιὸς ή Ἡ θιὸς εἶνι μιγάλους ή Ἡ θιὸς νὰ βάν' τοῦ χέρι τ'. Ἡ πρώτη γιά βοήθεια καὶ οἱ λοιπὲς γιά προστασία.

— Ὅταν τουναντίον δὲν λαβαίνει τέλος ἕνα κακὸ ή μιὰ δυστυχία, λέγουν: Σήκουσ' ή θιὸς τοῦ χέρι τ'

Κατάρα: Ἄπ' τοὺν θιὸ νὰ τοῦ βρῆς λέγει ὁ ἄδικηθεὶς ή ὑποστάς ζημίαν.

Παρακλήσεις: Ἄπ' τοὺν θιὸ κι στα χέρια σ' ἱκετεύει ὁ ἔχων ἀπόλυτον ἀνάγκην συνδρομῆς.

— Ἐπίκλησις διὰ παρατεταμένην ἀνομβρίαν: Δὲν ἀπλών'ς τοῦ χιρράκι σ' θέ μ'; Καὶ σὲ θεομνήεις γιά κατάπαυση: Δὲ σταματάς θέ μ'.

Παροιμιαί: Ἡ θιὸς ἀγαπάει τοῦ κλιέφτ' ἀγαπάει κι τοῦ νοικοκύρ': ὅτι ὁ κλέφτης κι ἄδικος ἀποκαλύπτετα κάποτε καὶ τιμωρεῖται.

— Ἰδῶ εἶν' ή κόλασ', ἰδῶ κι ή παράδεισους: Γιά τὴ δικαιοσύνη τοῦ θεοῦ καὶ τὴν ἐπίγειο ἀμοιβή καὶ τιμωρία.

— Θέλ' ἢ θιὸς κι φταίγν' οἱ μῆνις: Ὅταν ρίχνουμε εὐθύνες στοὺς ἀνεύθυνους.

ΑΓΙΟΙ

Ἰδιότητες ἀποδιδόμεναι εἰς Ἁγίους ἐκ παρετυμολογίας τοῦ ὀνόματος των:

— Ἁγ. Λιφτέρς (Ἁγ. Ἐλευθέριος) ξιλιφτιρών' τς γκαστρουμένις κι τς φυλακουμέν'

— Ἁγ. Συμιών (Ἁγ. Συμεών) σημειών' τς γκαστρουμένις.

— Ἁγ. Στυλιανός) στλών' τὰ βρέφη.

— Ἁγ. Φανούριος (Ἁγ. Φανούριος) φανιρών' τοῦ γαμπρὸ στὰ κουρίτσια.

ΠΡΟΣΤΑΤΑΙ ΑΓΙΟΙ: — Ὁ Ἁγ. Μηνάς γιὰ τὴν ἀνεύρεση χαμένου ζώου ἢ ἀντικειμένου, γιὰ τὴν ἐξεύρεση ἐργασίας καὶ γιὰ τὴν οἰκογενειακὴ ἀποκατάσταση.

— Ὁ Ἁγ. Ἀντύπας γιὰ τὶς ἀσθένειες τῶν δοντιῶν.

— Ὁ Ἁγ. Μόδεστος προστάτης τῶν κτηνῶν.

— Οἱ Ἁγ. Ταξιάρχαι τῶν δαιμονιζομένων καὶ ψυχοπαθῶν. Ὅμοίως καὶ ὁ Ἁγ. Ἀντώνιος.

— Οἱ Ἁγ. Ἀνάργυροι, ἢ Ἁγ. Ἀναστασία, ἢ Ἁγ. Ἄννα καὶ ὁ Ἁγ. Χαράλαμπος, τῶν ἀσθενούντων.

— Ὁ Ἁγ. Πρόδρομος, διὰ τὴν πρόληψιν ἀσθενειῶν.

— Ὁ Ἁγ. Συμεών, τῶν ἐγκύων γυναικῶν.

— Ὁ Ἁγ. Ἐλευθέριος, διὰ τὸν αἴσιον τοκετὸν τῶν γυναικῶν.

— Ὁ Ἁγ. Εὐστάθιος προστάτης τῶν κυνηγῶν.

— Οἱ Ἁγ. Ἀνάργυροι, τῶν ἰατρῶν.

— Ὁ Ἁγ. Χριστόφορος, τῶν ραπτῶν.

— Ὁ Ἁγ. Παντελεήμων τῶν ξυλουργῶν, οἰκοδόμων καὶ ἀσθενῶν.

— Ὁ Ἁγ. Φανούριος, τῶν ἀγάμων καὶ ἀνεύρεσιν ἀπωλεσθέντων.

— Ὁ Ἁγ. Σπυρίδων, τῶν ὑποδηματοποιῶν.

— Ὁ Ἁγ. Στέφανος τῶν μελισσοτρόφων καὶ παροικούντων ξένων.

— Ὁ Ἁγ. Προφήτης Ἡλίας διὰ τὴν ἀνομβρίαν.

— Ὁ Ἁγ. Στυλιανός, τῶν βρεφῶν.

— Ἡ Ἁγ. Κυριακὴ τῶν γεωργῶν καὶ τῆς πυρκαϊᾶς.

Θέσις τοῦ εἰκονοσασίου: Τὸ εἰκονοστάσι κωνουστασ' τοποθετεῖται κατὰ κανόνα στὸ ὑποδωμάτιο καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ μιὰ καὶ περισσότερες εἰκόνες ἁγίων καὶ τὸ καντήλι.

Συνήθως ἀπαραίτητος ἢ εἰκόνα τοῦ ἁγίου τοῦ εἰκονοστασίου εἶναι φερώνυμος τοῦ οἰκοδεσπότη.

ΝΗΣΤΕΙΑ: Ἡμέρες νηστείας τῆς ἐβδομάδος Τιτράδ' κι Παρασκιυή.- Ἐπίσης οἱ καθιερωμένες ἀπὸ τὴν ἐκκλησία: τοῦ Σαραντά-μιρου γιὰ τὰ χριστούγεννα, ἡ Τρανή Σαρακοστή (Μεγάλη Τεσσαρακοστή) γιὰ τὸ Πάσχα, τοῦ Δικαπινταύγουστου γιὰ τὴν Κοίμηση τῆς Θεοτόκου, τ' Ἄη Πουστόλ' γιὰ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, τοῦ Σταύρου γιὰ τὴν ἑορτὴ τῆς Ὑψώσεως, ἡ Σταυρὸς γιὰ τὴν παραμονὴ τῶν θεοφανείων καὶ τὴν Μεσοτεσσαρακοστὴν καὶ τ' Ἄη Προυδρόμ' γιὰ τὴν Ἀπακεφάλιση τοῦ Προδρόμου.

Νηστεία δι' ἐκτάκτους περιστάσεις: Ὅποιος θέλει νὰ κάμη μακρυνὸ ταξίδι, νὰ ἀποδημήσῃ στὸ ἐξωτερικόν, νὰ στεφανωθῆ, νὰ λάβῃ μέρος σὲ λιτανεῖα γιὰ ἀνομβρία (αὐτὴ γίνεται καθολικῆ) καὶ ἡ ἔγκυος ἐπίτοκος, νηστεύει καὶ μεταλαμβάνει τῶν ἀχράντων μυστηρίων.

ΕΘΙΜΑ ΛΑΤΡΕΥΤΙΚΑ

ΕΓΚΟΙΜΗΣΙΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ: Ἀσθενεῖς πάσχοντες ἀπὸ ἀνίατον νόσημα μεταβαίνουν στὶς ἐκκλησίες ὅπου παραμένουν ἄγρυπνοι καὶ προσεύχονται ἐπὶ τρεῖς νύχτες. Τοῦτο γίνεται σὲ ἐκκλησίες ποὺ ὑπάρχουν θαυματουργὲς εἰκόνες ἁγίων. Ἡ παραμονὴ σ' αὐτὲς μπορεῖ νὰ παραταθῆ σὲ 40 ἡμέρες.

— Οἱ πάσχοντες ἀπὸ ψυχικὰ νοσήματα καὶ οἱ δαιμονιζόμενοι, πηγαίνουν καὶ παραμένουν 40 μέρες στὴν ἐκκλησία τῶν Ἁγ. Ἀρχαγγέλων τοῦ χωριοῦ Ταξιάρχης. Οἱ Ἄγιοι αὐτοὶ θεωροῦνται ὅτι θεραπεύουν τοὺς ψυχοπαθεῖς.

Ἐπίσης καὶ στὸ χωριὸ Μέγ. Παναγία ὅπου θαυματουργὸς εἰκόνα τῆς Παναγίας.

— Γιὰ τὴν προφύλαξη καὶ σωτηρία ἀπὸ κίνδυνον καὶ κακόν, οἱ γυναῖκες κάμουν ἀκσίμτ' λειτουργία (ἀκοίμητη λειτουργία). Συγκεντρώνονται στὴν ἐκκλησία ὅπου παραμνοῦν ὅλη τὴ νύχτα ἄγρυπνες, προσεύχονται, διαβάζουν παρακλήσεις καὶ ἐτοιμάζουν τὰ πρόσφορα καὶ λαμπάδες γιὰ τὴν αὐριανὴν λειτουργία.

ΕΠΙΚΛΗΣΕΙΣ ΑΓΙΩΝ: Παναγία μ', Παναγούδα μ' γενικὴ ἐπίκλησις. Καθολικὴ ἐπίκλησις σ' κάθε χωριὸ γίνεται πρὸς τὸν φερώνυμον ἅγιον τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ.—

— Οἱ ἐπαγγελματίαι, γεωργοὶ καὶ κτηνοτρόφοι ἐπικαλοῦνται τὸν προστατὴ τους ἅγιο Οὕτω:

Οἱ κτηνοτρόφοι τὸν Ἄγιο Μόδεστο, οἱ γεωργοὶ τὴν Ἁγία Κυριακὴ, οἱ ὑποδηματοποιοὶ τὸν Ἄγιο Σπυρίδωνα, οἱ μελισσοτρόφοι τὸν Ἄγιο Στέφανο, οἱ ναυτικοὶ τὸν Ἄγιο Νικόλαο, οἱ ράπται τὸν Ἄγιο Χριστόφορο, οἱ οἰκοδόμοι

ἢ ξυλουργοὶ τὸν Ἅγιο Παντελεήμονα, οἱ κυνηγοὶ τὸν Ἅγιο Εὐστάθιο, οἱ ἰατροὶ τοὺς Ἁγίους Ἀναργύρους.

— Οἱ ἀσθενεῖς τοὺς Ἁγίους Ἀναργύρους, τὸν Ἅγιο Παντελεήμονα, τὴν Ἅγίαν Ἀναστασίαν, τὴν Ἅγίαν Ἄνναν.—

— Οἱ πάσχοντες ἀπὸ τὰ δόντια τὸν Ἅγιο Ἀντύπα.

— Οἱ ἔγκυες γυναῖκες τὸν Ἅγιο Ἐλευθέριο καὶ Ἅγιο Συμεών.

— Οἱ ἄγαμοι τὸν Ἅγιο Φανούριο.

— Τέλος οἱ ἀπώλεσαντες ζῶα ἢ ἀντικείμενα τὸν Ἅγ. Μηνᾶν γιὰ τὴν ἀνεύρεσίν των.

ΑΓΙΑΣΜΟΙ: Οἱ πηγές τῶν ἐξωκκλησιῶν εἶναι ἀγιάσματα καὶ θεωροῦνται ἱαματικά. Τὸ ἀγίασμα πίνουν καὶ βρέχουν μ' αὐτὸ τὸ κεφάλι τους.

Ἁγιασμός εἶναι ὁ γενόμενος τὴν παραμονὴν καὶ τὴν ἡμέραν τῶν Θεοφανείων καθὼς καὶ τῆς Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ. Τὸν ἀγιασμόν τῶν Θεοφανείων μεταφέρουν στὰ σπαρτὰ καὶ τὰ ραντίζου.

Ἁγιασμός γίνεται καὶ στὰς πανηγύρεις.

Ἁγιασμόν τελοῦν κάθε μῆνα καὶ στὰ σπίτια, πολλές οἰκογένειες.

ΠΟΜΠΑΙ: Λιτανεῖαι: Κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς ἐορτῆς τοῦ Ἁγίου τοῦ φερωνύμου τῆς ἐκκλησίας, ὅστις θεωρεῖται καὶ προστάτης τοῦ χωριοῦ γίνεται πάντοτε λιτανεῖα. Σὲ μερικά χωριά (Ἄρναία, Παλαιοχώρι) γίνεται πλειοδοτικὸς διαγωνισμὸς εἰς χρήματα, ποῖος θὰ κρατήσῃ τὴν εἰκόνα τοῦ ἁγίου κατὰ τὴν περιφορά. Τὸ προσφερόμενο ποσὸ κατατίθεται στὸ ἐκκλησιαστικὸ ταμεῖο. Συνηθέστεροι πλειοδοταί, ὅσοι ἔχουν ἀσθενεῖς βαρῶς νοσοῦντας.

— Λιτανεῖα γίνεται καὶ κατὰ τὰς ἀνομβρίας. Σὲ μερικά χωριά γιὰ τὴ λιτανεῖα αὐτὴ οἱ κάτοικοι προετοιμάζονται μὲ τριήμερο νηστεία. Γίνεται εὐθὺς μετὰ τὴ θεία λειτουργία. Προηγούνται τὰ ἐξαπτέρυγα, τὰ λάβαρα, καὶ οἱ εἰκόνες. Ἡ πομπὴ περιέρχεται τοὺς ἀγρούς. Σὲ κάθε σταυροδρόμῳ γίνεται στάσις καὶ ἀναπέμπονται δεήσεις. Γιὰ τὴν εὐφορία τῆς γῆς παίρνουν ὕψωμα (ἀγιασμένον ἄρτον) καὶ τὸ τοποθετοῦν στὸ κοίλωμα κορμοῦ μεγάλου δένδρου τὸ κλείνουν καὶ τὸ σφραγίζου. Τὰ δέντρα αὐτὰ ἐφεξῆς καλοῦνται σταυροῖς.

— Κατὰ τὴν ἐμφάνιση ἐπιδημιακῆς νόσου, μετακαλοῦνται λειψάνα ἀγίων καὶ συγκεκριμένα α) τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας φυλασσόμενο στὴν ὁμώνυμο μονή. β) Τοῦ Τιμίου Σταυροῦ φυλασσόμενο στὴ Μονὴ Ξυροποτάμου Ἁγίου Ὁρους καὶ γ) τῆς Ἁγίας Ἄννης (κάρα) διατηρουμένη στὴν ὁμώνυμη Σκήτη τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Καὶ ἐφ' ὅσον ὁ λόγος περὶ Ἁγίας Ἄννης σημειοῦμεν ὅτι, πρὸς αὐτὴν καταφεύγουσ τὰ μὴ τεκνοποιοῦντα ἀνδρόγυνα. Προετοιμάζεται ὁ ἄνδρας μὲ νηστεία, παίρνει μαζί του ἔνδυμα τῆς γυναικὸς καὶ μεταβαίνει γιὰ τὴν Μεγ. Πέμπτη στὴν Ἁγία Ἄννα, ὅπου ἀφοῦ ἀφιέρωσῃ τὰ μάτια (ἀναθήματα) μεταλαμβάνει τῶν μυστηρίων.

Τὸ αὐτὸ κάνουν καὶ γιὰ λόγους ὑγείας ὡς καὶ ἐκεῖνοι ποὺ δὲν τοὺς στεργιών' (ζοῦν) τὰ παιδιὰ. Ὅσοι πηγαίνουν στὴν Ἁγία Ἄννα εἶνι ταγμέν' ἔχουν δηλ. ὑποσχεθῆ προηγουμένως. Τὰ μετακαλούμενα λείψανα ἀγίων καὶ ὁ Τίμιος Σταυρὸς περιέρχονται στὰ σπίτια ὅλου τοῦ χωριοῦ.

ΥΨΩΜΑΤΑ: Σηκώνονται (γίνονται) ὑψώματα στοὺς ναοὺς ὅταν πανηγυρίζουν.

Ἐπίσης στὰ σπίτια τῶν ἑορταζόντων τὴν ὀνομαστικὴ τους ἑορτῆ. Φράσις: Σήκου σάμι ὕψουμα. Ἀπὸ τὸν ἄρτον τοῦ ὑψώματος γεύονται οἱ πάντες. Τέλος ὡς προαναφέραμε ὑψών' τὰ δέντρα κατὰ τὶς λιτανεῖες ποὺ γίνονται σὲ ἀνομβρία.

ΑΛΛΑΙ ΠΡΟΣΦΟΡΑΙ: Στὸν ἑσπερινὸ τῶν μεγάλων ἑορτῶν καὶ στὴ λειτουργία καθὼς καὶ τῶν ὀνομαστικῶν ἑορτῶν, κάθε οἰκογένεια πηγαίνει λειτουργιὰ ἢ λειτρουῖα (πρόσφορο) καὶ ἀνάμα (κρασί).— Οἱ ἴδιες οἰκογένειες κἀν' ἄρτου (ἄρτοκλασίαν).

Κατὰ τὴν Μεγαλ. Τετάρτη ποὺ τελεῖται στοὺς ναοὺς εὐχέλαιον, προσφέρουν ὅλες οἱ οἰκογένειες ἀλεύρι καὶ λάδι.

ΑΝΑΘΗΜΑΤΑ: Σὲ ἀσθένειες καὶ κινδύνους τάζν (ὑπόσχονται) ἀφιερῶματα. Κυριώτερα:

1) Λειτουργία. Κάνουν μὲ ἔξοδὰ του θείαν λειτουργίαν. Φράσις: Ἐταξα νὰ λειτρουήσου στ' Παναγία ἢ στοὺν Ἁγ Πρόδρουμου ἢ τς Ἁγ Ἀνάργυροι κ.λ.π.

2) Λειτρουῖα: Πρόσφορο, κρασί ἢ λάδι.

3) Διπλὰ κηριά: Δυὸ μεγάλα κλωσμένα χειροποίητα κηριά.

4) Λαμπάδα ἴσια μὶ τοῦ μπῶϊ: μιὰ λαμπάδα ἴσην μὲ τὸ ἀνάστημα τοῦ ἀσθενούντος ἢ κινδυνεύοντος.

5) Ὅμοιώματα κεφαλῆς, ποδῶν, χειρῶν.

6) Χρύσουμα ἢ ἀσήμουμα τς εἰκόνας. Ἰδίως τῶν εἰκόνων ἀγίων θαυματουργῶν.

7) Προσφορὰ ζῶων ἰδίως ἀμνῶν, ἐριφίων, ἀγελάδων.

8) Προσφορὰ ἐκλεκτῶν καὶ ὕφαντῶν: μανδύλια, τραπεζομάνδηλα, μαξιλάρια, προσκέφαλα, κάλτσες, κεντήματα, κελίμια χαλιά.

ΥΠΟΣΧΕΣΕΙΣ: Ὀνομασία: τάματα.

Φράσεις: Ἐταξα νὰ πάου στ' Παναγία (στὸ χωριὸ Μεγάλῃ Παναγία) Ἄφορὰ ἀποκλειστικὰ τὴν εἰκόνα τὴν θαυματουργῶ στὸ ἐξωκκλήσι τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Κοιμήσεως 15 Αὐγούστου. Ἐπίσης καὶ ἰνηάμιρα τς Παναγίας.

— Ἐταξα στοὺν Ἁγ Ἀρχάγγελου. Ἄφορὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Ἀρχαγγέλων στὸ χωριὸ Ταξιάρχης.

— Ἔταξα στοὺν Ἁγ. Μηνά. Ὑπόσχεση πρὸς τὸν ἅγιο ὅταν ἀπωλεσθῶν ζῶα ἢ βαρύτιμα ἀντικείμενα.

— Παναγία μ' γειάνι τοῦ πιδί μ' κι θὰ σὶ φέρου μιὰ λαμπάδα ἴσια μὶ τοῦ μπόϊ τ'.

— Παναγία μ' βόθα νὰ πιράσουμι αὐτὸν τοῦ κίντου κι θὰ σὶ κάνου λειτουργία.

— Ἁγ. Ἀνάργυρ' νὰ γειάν' τοῦ πουδάρι μ' κι θὰ σὰς ἀσημώσου τὰ πουδάρια σας.

ΑΠΑΡΧΑΙ: Προσφορὰ ἀνθέων: Ἄνθη προσφέρονται στοὺς ναοὺς τῆ γιορτῆ τῆς Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ (ἀποκλειστικὰ βασιλικός), τῆ Μεσοτεσσαρακοστῆ καὶ τῆ Μεγ. Παρασκευῆ γιὰ τὸ στολισμὸ τοῦ Ἐπιταφίου.

Προσφορὰ πρωτοεμφανισίμων ἐσοδειῶν:

Ἄ Στις 6 Αὐγούστου ἑορτῆ τῆς Μεταμορφώσεως προσφέρονται τὰ πρῶτα ὠριμασμένα σταφύλια. Διαβάζονται (εἰδικῆ εὐχὴ) ἀπὸ τὸν ἱερέα καὶ διαμοιράζονται στοὺς ἐκκλησιαζομένους.

— Γίνονται ὅμως προσφορὲς ὄχι μόνον στις ἐκκλησίας ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ κοινόν. Τέτοιες εἶναι οἱ ἐξῆς: Κατὰ τὸ πρῶτο ζύμωμα μὲ ἀλεύρι νέας ἐσοδείας στὸ χωριὸ Ἁγ. Πρόδρομος παρασκευάζονται κουλούρες Τζίτζιρας λεγόμενες. Τὶς κουλούρες αὐτὲς ποὺ γίνονται ἀπὸ καθαρὸ σιτάλευρο παίρνει ἡ νοικοκυρὰ μαζὺ τῆς στῆ βρύση τοῦ χωριοῦ κι ἀφοῦ τὶς ραντίση μὲ νερό, τὶς διαμοιράζει στοὺς παρατυχόντες ποὺ εὔχονται: μ' ὑγεία νὰ τοῦ φάτι κι τοῦ χρόν' πλειότιρου.

— Οἱ μελισσοτρόφοι ὅταν τρυγήσουν τὶς κυψέλες διανέμουν πῆτις ἢ γκιμέτσια (κηρῦθρες γεμάτες μέλι) καὶ οἱ ἀποδεχόμενοι εὔχονται νὰ χ'λιάσν νὰ γίνουν χίλιες οἱ κυψέλες.

— Τέλος οἱ κτηνοτρόφοι τῆς πρώτῃ ποσότητα γάλακτος μόλις ἀπουκόψι τοῦ βιὸ (ἀποθηλάσουν) τὰ γίδια καὶ πρόβατα, τὴ διαμοιράζουν ἐξ ὀλοκλήρου, γιὰ νὰ τοὺς εὐχηθοῦν κι αὐτοὺς: νὰ χ'λιάσν (νὰ γίνουν χίλια τὰ ζῶα).

ΠΑΝΗΓΥΡΕΙΣ: Ἡ πανηγυρις λέγεται παναήρ'.

Ὅταν θέλουν νὰ εἰρωνευθοῦν κανέναν ὅτι δὲ ξέρει τί τοῦ γίνεται, τοῦ λέγουν: ἰσὺ εἰσι γιὰ τὰ παναήρια ἢ ἄστουν αὐτὸν εἶνι γιὰ τὰ παραήρια.

— Ὡταν προβλέπεται μεγάλη φιλονικεῖα θὰ ποῦν: τρανὸ παναήρ' θὰ γέν'.

— Πανηγύρια γίνονται στὶς γιορτὲς τῶν πολιούχων ἁγίων καὶ στὶς γιορτὲς τῶν ἐξωκκλησίων.

Στὰ πανηγύρια τῶν ἐξωκκλησίων πηγαίνουν οἰκογενειακῶς οἱ κάτοικοι ὅπου μετὰ τῆ λειτουργία ἀρχίζει γλέντι καὶ χορὸς. Τὸ μεσημέρι παρατίθεται κοινὸ γεῦμα κουρμπάν' καλούμενον. Κάθε φαγητὸ ἢ ἔξοδα πλοῦσιο λέγεται μεταφορικὰ κουρμπάν'.

Τὸ κουρμπάνι διοργανώνεται ἀπὸ ἐπιτροπὴν τοῦ ἐκλέγεται γιαιτὸν τὸν σκοπὸ, στὸ ναὸ μετὰ τῆ θεία λειτουργία καὶ στὴν πανήγυρι τοῦ προηγούμενου ἔτους. Βάζει μιτάνοια οἱ διοριζόμενοι, στὴν εἰκόνα τοῦ ἁγίου, τοῦ ἀποτελεῖ ἀποδοχὴν καὶ ὑποχρέωσιν. Τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς αὐτῆς ἀποκαλοῦνται κουντουμάδεις (οἰκονόμοι) οἱ ὅποιοι πρὸ τῆς πανηγύσεως γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν ἐξόδων τοῦ κοινού γεύματος διενεργοῦν στὸ χωριὸ προαιρετικὸν ἔρανον εἰς χρῆμα καὶ εἶδος. Ἐπειδὴ ἀπαιτοῦνται πολλὰ σκεύη, μαζεύουν ἀπὸ τὸ χωριὸ τὰ καζάνια (λέβητας), ὅταν δὲ ἔλθῃ ἡ παραμονὴ φκιάν τς χαρκουλακοὶ δηλ. λάκκους γιὰ τὴ τοποθέτηση τῶν καζανιών τοῦ θὰ βράση τὸ φαγητό, μὲ προσωπικὴ τῶν κατοίκων ἐργασία.

— Παλαιότερα στὰ πανηγύρια γίνονται σκοπευτικοὶ ἀγῶνες καὶ πάλης. Ἰδίως στὰ χρόνια τῆς δουλείας.

ΕΙΔΙΚΑ ΕΘΙΜΑ ΚΑΤΑ ΤΑΣ ΕΟΡΤΑΣ ΧΕΙΜΕΡΙΝΑΙ ΕΟΡΤΑΙ

4 - 6 Δεκεμβρίου: Γιὰ τὶς γιορτὲς τῆς Ἁγίας Βαρβάρας (4), τοῦ Ἁγίου Σάββα (5) καὶ τοῦ Ἁγίου Νικολάου (6) τοῦ ἀρχίζουν τὰ πρῶτα φύχη τοῦ χειμῶνος, γιὰ νὰ χαρακτηρίσουν πόσο πρέπει νὰ προφυλαχθῇ κανεὶς, λένε:

Ἁγία Βαρβάρα βαρβαρών'

Ἁ ἡ Σάββας σαβανών'

κι Ἁη Νικόλας παραχών'.

Τὸ ρητὸ πρέπει νὰ ἔχῃ διπλὴ σημασία: α) Ἐπὶ τὸ ἀπροσδόκητο κι ἀπότομο ψυχος, τὴν Ἁγ. Βαρβάρα μπορεῖ κανεὶς νὰ μαργώσῃ, νὰ παγώσῃ, τὸν Ἁγ. Σάββα νὰ στρώσῃ τὸ χιόνι τὸ κατὰλευκο σάβανο σεντόνι του, τόσο τοῦ τὸν Ἁη Νικόλα νὰ παραχωθῶμε καὶ κλειστοῦμε ἀπ' αὐτό. β) Τὴν Ἁγ. Βαρβάρα μπορεῖ κανεὶς νὰ πάθῃ ψύξη, τὸν Ἁγ. Σάββα νὰ πεθάνῃ καὶ τὸν Ἁγ. Νικόλα νὰ ταφῇ.

— Γιὰ τὴν ἔλευση τοῦ χειμῶνος καὶ τὴν πτώση χιονιοῦ κατὰ τὸν Ἁγ. Νικόλαο, λέγεται ἐπίσης καὶ τὸ ἐξῆς χαρακτηριστικόν: Τὸ χιόνι ὀμιλεῖ καὶ λέγει:

Τοῦ Ἁγίου τοῦ Φιλίππου ἢ θὰ εἶμι ἢ θὰ λείπου

τοῦ Ἁγίου Νικολάου δίχους ἄλλου θὰ προυλάθου.

— Τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος (12 Δεκεμβρίου): Προστάτης τῶν ὑποδηματοποιῶν οἱ ὅποιοι τελοῦν λειτουργίαν καὶ δέχονται κατ' οἶκον ἐπισκέψεις.

Ἐπὶ τὴ μέρα αὐτῇ (παλαιὸν ἡμερολόγιον) λένε ὅτι: τρανεύ' ἡ μέρα ἓνα σπειρὶ ἀρχίζει δηλ. καὶ μεγαλώνει ἡ μέρα.

— Τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου (15 Δεκεμβρίου): Προστάτης τῶν ἐγκύων

γυναικῶν καὶ τῶν φυλακισμένων. Οἱ ἔγκυες γυναῖκες κάνουν λειτουργία καὶ ἐηικαλοῦνται τὸν ἅγιο νὰ τὶς δώσῃ καλὴ λιπτιργιά.

— Τοῦ Ἁγίου Μεδέστου (18 Δεκεμβρίου): Προστάτης τῶν κτηνῶν. Οἱ κτηνοτρόφοι τελοῦν λειτουργίαν.

ΕΟΡΤΑΙ ΤΟΥ ΔΩΔΕΚΑΗΜΕΡΟΥ

ἽΟνομασία: Τὰ Δουδικάμιρα.

Καλλικάντζαροι: Οἱ καρκατζαλοὶ ἔρχονται τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων καὶ φεύγουν τὰ Φῶτα (Θεοφάνεια) μὲ τὸν ἀγιασμό τῶν ὑδάτων. Γιαυτὸ δὲν πρέπει νὰ παραμείνῃ κανεὶς ἔξω μετὰ τὰ μεσάνυχτα, ὦρα ποὺ βγαίνουν, ὡς τὸ πρῶτὶ ποὺ θὰ λαλήσῃ ὁ πετεινός, ὦρα ποὺ φεύγουν.

Θεωροῦνται δύσμορφα, τριχωτά, λιπόσαρκα καὶ κατάμαυρα ὄντα. Κατεβαίνουν ἀπὸ τὶς καπνοδόχες.

— Διήγησις ἀναφερομένη εἰς Καλλικαντζάρους:

«Μιά φουρὰ τς μέρις γιὰ τὰ Δουδικάμιρα ξημέρομα γιὰ τ' παραμονὴ τὰ Φῶτα, ἕνας μιλουνᾶς φόρτουσι τ' ἄλισμά τ' στοῦ πράμα τ' (ζῶο) κι τοῦ πᾶνι στοῦ χουριό. Ἦταν ἡ ὦρα πιασμένα μισάνυχτα. Λίγου παραπάν' τὸμ ξεκίνησῃ ἀκούει νᾶρτι κατὰ τ' αὐτὸν ἕνα κουπάδ' καρκατζαλοῖ, μὴ φουνιές, μὴ τραγοῦδια, μὴ διουλιά!

— Ἄμ τώρα τί νὰ κάνου; Τάχασῃ ἡ ἄνθρωπου. Για νὰ γλυτώσ', ἔνα μουνάχα τοῦν ἔσουζι, νὰ μὴ τοῦν καταλάβν! Μιὰ κι δυὸ ριχν' ποὺ πᾶν' στοῦ σαμάρ', πανουμόμ' ἀνάμισα στὰ δυὸ σακιά τ' ἀλιεῦρ' κι ζαρών'. Φτάν, κι οἱ καρκατζαλοὶ κι ἀρχέβν νὰ πδοῦν τριουγούρου γούρου στοῦ πράμα κι νὰ φουνάζν.

— Νὰ! ἡ μιὰ μιριά, νὰσ κι ἡ ἄλλ' νὰ! κι τοῦ πανουγόμ', μιλουνᾶς ποῦντους;

Αὐτόνοους ἡ ἔρμους τί τοῦν θέλ'ς, ἀνάσα δὲν ἔβγαζι 'ποὺ πᾶν' γιὰ νὰ μὴ τοῦν πᾶρν χαμπάρ'. Τοῦ ζῶου μὴ τοῦ ζόρ' τραβοῦσι κατὰ τοῦ χουριό γιατι τοῦ πιρδίκλουναν κι οἱ καρκατζαλοὶ πᾶιναν πᾶιναν κι φώναζαν: Νὰ ἡ μιὰ μισά, νὰ κι ἡ ἄλλ', νὰ κι τοῦ πανουγόμ, μιλουνᾶς ποῦντους;

Τσιμουδιά ἡ μιλουνᾶς. Ἄπ' τοῦ φόβου τ' ψλουτσ'κους ἴδρους τοῦν πιριχύνταν. Μπιρικιάτ ὄμοις τόμ ζύγουσαν στοῦ χουριό. Κουκουρίκου... ἀ-ἀκούιτι νὰ λαλάη τοῦ πρώτου τοῦ πιτνάρ'. Τότι ἡ τρανύτιρους ἡ καρκατζαλους ποὺ κατάλαβει ὅτι θὰ φέξ' κι θὰ βγῆ κι ἡ παπᾶς νὰ φουτίσ' γιὰ τὰ Φῶτα, φουνάζν τς ἄλλοι: — «Ἄντισῃ νὰ φεύγουμι ἔρχιτι ζουρλόπαπας, μὴ τοῦ παληουμπάκρατσου, μάς φουτίσ' τοῦ κώλου μας κι τὰ κακαβράκια μας!»

“Αἶ!, αἶ! ἀκούϊτι τότι ἀπ’ ὄλ’ τς καρκατζαλιοὶ κι γέντι οὐλονοὶ ἄφαντ’.

“Ἐτσ’ κι γλύτουμεσι ἢ καημένους ἢ μολουνᾶς.

ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ

Ὁνομασία ἑορτῆς: Χριστούϊννα, τ’ Χριστοῦ, τοῖ Κοτοῦ, Κοτός.

Ἔθιμα: Στις 22 Δ)δρίου τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας ἢ τὴν παραμονὴ ἢ τὴν τρίτῃ ἡμέρα τοῦ ἁγίου Στεφάνου σφάζν τὰ γρούνια σφάζουν τὰ οἰκόσιτα γουρούνια. Μόλις τὸ σφάζουν, ἢ νοικοκυρὰ παίρνει τὸ θυμιατὸ καὶ θυμιάζει καὶ τὰ κάρβουνα τοῦ θυμιατοῦ τὰ ρίχνει παρὰ τὸν λαίμο γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ ζώου. Στὸ στόμα του τὸ βάζουν κῶνον καλαμποκιοῦ γιὰ νὰ παραμείνῃ ἡμίανοιχτο. Ἐν συνεχείᾳ τακτοποιοῦν τὸ κρέας του. Ἀπὸ τὰ ψαχνὰ κάνουν τὰ λουκάν’ κκα, ἀπὸ τὸ πάχος τ’ λίγδα (λίπος). Μέρος τοῦ κρέατος τὰ λεγόμενα ψαρουνεύρια κρατοῦν νὰ φάνε φρέσκο καὶ τὸ ὑπόλοιπο λεγόμενο κόκκιαλα ἀλατίζεται καὶ παστώνεται. Παστώνεται καὶ λίγο πάχος λεγόμενον παστὸς.

— Τὴν παραμονὴ ἀπαραίτητα σφάζεται καὶ ἀρνίθια (κότα) γιὰ τὴν χριστουγεννιάτικη σούπα.

— Χριστόψωμα: Τὸ Χριστόψωμο λέγεται: κοτόπτα, κλίκ, κουλούρα. Ζυμώνονται τὰ χριστόψωμα καὶ ψήνονται σὲ ταψιὰ καὶ πάνω ἀπ’ αὐτὰ φιλοτεχνοῦν μὲ ζυμᾶρι πλουμίδια (στολίδια) παριστάνοντα σταυρούς, κύκλους, ἄνθη κ.λ.π. Στὴν ἐπιφάνεια βάζουν καὶ ψίχες καρυδιοῦ καὶ μόλις βγοῦν ἀπὸ τὸ φούρνο τὰ ἀλείφουν μὲ ζαχαρόνερο καὶ κόκκινο πιπέρι νὰ παίρν’ ὄψ’.

Σὲ μερικὰ χωριά ἐτοιμάζουν καὶ μικρὰ κουλούρια γιὰ νὰ τὰ μοιράσουν στὰ παιδιὰ κατὰ τὰ κάλαντα.

Ἔθιμα περὶ τὴν ἐστία: Τὸ βράδυ τῆς παραμονῆς ἢ ὁ πρωῖ, καίουν στὸ τζάκι κλαδι ἀπὸ χλωρὸ πουρνάρι γιὰ ὑγεία καὶ βάζουν μιὰ ἄσπρη πέτρα, γιὰ νὰ περάσῃ ἡ οἰκογένεια ἄσπρ’ χρουνιά καλὴ, χαρούμενη χρονιά. Αὐτὴ παραμένει 40 μέρες ὡς τὴν Ὑπαπαντὴ καὶ ὕστερα μεταφέρεται χωράφια γιὰ νὰ ἀποτρέπῃ τὴ πτώση χαλαζης.

— Τὴ στάχτη τοῦ δωδεκαήμερου μαζεύουν καὶ σκορποῦν στὰ σπαρτὰ γιὰ τὴν προφύλαξη ἀπὰ θλαθερὰ ἔντομα καὶ σκουλήκια.

— Τράπεζα καὶ δεῖπνον: Μόλις καθίση ἢ οἰκογένεια γιὰ τὸ δεῖπνο τῆς παραμονῆς, ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας παίρνει τὸ χριστόψωμο, χαράσσει τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ, εὐχεται: χρόνια πουλλὰ κι τοῦ χρόν’ νὰ εἴμιστι γιροὶ καὶ κόβει τὸ πρῶτο κομμάτι γιὰ τοῦ Χριστοῦ, τὸ δεύτερο γιὰ τοῦ σπιτ’ τὸ τρίτο γιὰ τοῦ νοικοκύρ’ κ.ο.κ. κατὰ σειρὰν πρεσβείων γιὰ ὄλα τὰ μέλη οἰκογενείας.

Και τούτο γιατί ἡ κιστόπτα περιέχει τὸ νόμισμα καὶ πρέπει νὰ φανῆ ὁ τυχερός.

Κατ' αὐτὸ δεῖπνο παρατίθεται ἀπαραίτητα μέλι γιὰ νὰ μιῶσιν τοῦ Χριστοῦ ἢ γλυκίσμα σουσαμόπτα ἢ σταραγκλί (σαραίλι).

— Τὴν ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων θὰ καθισῆ ἡ οἰκογένεια στὸ τραπέζι εὐθὺς μετὰ τὴν ἐπιστροφή ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, χωρὶς ἰδιαίτερα ἔθιμα.

Ἄγυρμοὶ παιδῶν: Τὸ πρῶτὴ τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων μοιράζονται στὰ παιδιὰ τὰ σοῦρβα ἀποτελούμενα ἀπὸ καραμέλες, καρύδια, σύκα, σταφίδες, ξυλοκέρατα καὶ χρήματα. Κάθε οἰκοδόσποινα ἀναμένει στὴ ἐξώθυρα μὲ τὰ σοῦρβα στὸ καλάθι ἢ πανέρι καὶ τὰ μοιράζει στὰ διερχόμενα παιδιὰ.

— Σὲ ἄλλα χωριά καὶ σήμερα καὶ παλαιότερα τὰ σοῦρβα μοιράζονται τὴ νύχτα τῆς παραμονῆς ποὺ ἀποτελοῦνται ἀπὸ κουλούρια. Ὅμαδες παιδιῶν κρατοῦν στὸν ὦμο ραβδί, περνοῦν, χτυποῦν μ' αὐτὸ τὴν πόρτα καὶ φωνάζουν: Σοῦρβα θειά κι κόλυντρα. Στὸ ἄκουσμα κατεβαίνει ἡ νοικοκυρὰ καὶ μοιράζει τὰ κουλούρια ποὺ τὰ περνοῦν στὸ ραβδί.—

— Στὴν Ἄρναία ἀπὸ τὰ σημερινὰ σοῦρβα (καραμέλες, σύκα, καρύδια, κάστανα, χαρούπια, σταφίδες) κάθε σπιτί πηγαίνει καὶ δίνει καὶ στὴν ἐκκλησία γιὰ τὸ Χριστό. Παρὰ τὸ προσκυνητάρι τοποθετεῖται μεγάλο κοφίνι καὶ κάθε νοικοκυρὰ μόλις προσκυνήσῃ ρίχνει σ' αὐτὸ καὶ τὰ σοῦρβα τῆς γιὰ τὸ Χριστό. Αὐτὰ μὲ τὴν φροντίδα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπιτροπῆς διαμοιράζονται στὸ ἐκκλησιαστικὸν κατὰ τὸν Μεγάλον Ἑσπερινὸν τῶν Χριστουγέννων.

Κάλαντα: Τὸ πόγευμα τῆς παραμονῆς γυρίζουν τὰ παιδιὰ καὶ μπροστὰ στὸ εἰκονοστάσι τοῦ σπιτιοῦ λέν' τοῦ καλῆ ἑσπέρα δηλ. τὰ κάλαντα, ἄσμα ἔχουν οὕτω:

Καλῆ ἑσπέρα ἄρχοντες ἂν εἶναι ὀρισμός σας Χριστοῦ τὴν θεῖαν γεννησιν νὰ πῶ στ' ἀρχοντικό σας. Χριστὸς γεννᾶται σήμερον ἐν Βηθλεὲμ τῆ πόλει κ.λ.π. ὡς τὸ πανελλήνιον γνωστόν.

Ἄλλα ἔθιμα: Τὴν ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων οἱ παντρεμένες γυναῖκες ὀφείλουν νὰ στείλουν στοὺς γονεῖς τους καὶ στὸν νουνό (κουμπάρο) τὰ οὐ κλίκα (χριστόψωμο) καὶ κρασὶ. Τὸ ἴδιο στέλνει καὶ ὁ μνηστὴρ στὴ μνηστή του μαζὺ μὲ ἄλλα δῶρα.

— Χοιρινὸ κρέας καὶ λουκάνικο πηγαίνουν δῶρο οἱ μαθηταὶ στοὺς δασκάλους.

— Ὅλες τὶς γιορτάσιμες ἡμέρες τῶν Χριστουγέννων γίνεται χορὸς δημόσιος, πλὴν τῆς πρώτης.

Παροιμίαι: Ἦρτι Χριστὸς κι κόνιψι ἢ Χριστὸς κουνιμένους διπλοπόδ' εἰρωνικὴ ἀντίθεσις γιὰ τὶς φτωχῆς οἰκογένειες ποὺ τὶς βρίσκουν πολλὰ ἀτυχήματα.

ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΑ

Ἔθιμα: Ὅπως κατὰ τὰ Χριστούγεννα ἔτσι ἀκριβῶς καὶ γιὰ τὴν Πρωτοχρονιὰ γίνεται ἡ βασιλόπιτα. Σ' αὐτὴν βάζουν καὶ τοῦ παρὰ (νόμισμα) καὶ κατὰ τὸ κόψιμο νουματίζον (ὀνοματίζουν) τὸ τεμάχιο γιὰ νὰ φανῇ ὁ τυχερὸς τῆς χρονιάς. Τὸ ἴδιο νόμισμα φυλάγεται γιὰ νὰ χρησιμοποιηθῇ τὸ ἐπόμενο καὶ στὸν τυχερὸ πρὸς ἀνταλλαγὴν δίδουν χρήματα.

Σὲ μερικὰ χωριὰ ἡ βασιλόπιτα εἶναι κοινὴ πίτα καὶ ὄχι ψωμί.

— Τὸ πρῶτ' μοιράζον πάλι σοῦρβα ὅπως τοῦ Χριστοῦ.

— Τὴν παραμονὴ ἢ οἰκογένεια παίζει χαρτὶ τὸ 31 μὲ μικροποσά, συμβολικὰ γιὰ τὸν τυχερὸς Πιστεύεται ὅτι ὅποιος χάσει στὰ χαρτιὰ θὰ χάνῃ ὅλο τὸ χρόνο ἀπὸ τὶς δουλειές του καὶ ἀντίθετα.

Στις 12 τὸ βράδυ τὴν παραμονὴ καὶ προκειμένου νὰ ὑποδεχτοῦν τὸν νέο χρόνο, σβύνουν συμβολικὰ τὰ φῶτα (λάμπες πετρελαίου) καὶ ἀνάβουν νέον φῶς ἀπὸ τὴν κανδήλαν τοῦ εἰκονοστασίου.—

— Σὲ ὅλα τὰ χωριὰ ἐπιθυμοῦν ὁ πρῶτος ἐπισκέπτης τῆς Πρωτοχρονιάς νὰ εἶναι ἄνθρωπος εὐκατάστατος, προκομένους, νοικοκύρης.

ΘΕΟΦΑΝΕΙΑ

Λέγονται Φῶτα, ἢ δὲ παραμονὴ Σταυρὸς (νηστεία). Γιὰ τὴν ἡμέρα τοῦ ἑορτασμοῦ λέγεται: Τρίτ' τὰ Φῶτα, τ' Πέφτ' ἢ Κστὸς δηλ. ὅταν τὰ Χριστούγεννα εἶναι Πέμπτη, τὰ Θεοφάνεια θὰ εἶναι τὴ προηγούμενη.

— Μὲ τὸν ἁγιασμό τῶν ὑδάτων λέγουν: Φουτίσκαν τὰ νιρά.

Ἔθιμα: Μόλις γίνῃ ὁ ἁγιασμὸς παίρνει ἢ νοικοκυρὰ τὴ στάμνα της, ρίχνει μέσα λίγο σιτάρι καὶ φασόλια καὶ πηγαίνει στὴ βρύση τοῦ χωριοῦ. Ἐκεῖ θὰ τὴ γεμίση μὲ τὸ νεοαγιασμένο νερό, θὰ τὴν ξεπλύνῃ μὲ τὴν εὐχή: Ὅπως τρέχ' τοῦ νιρό, ἔτσ' νὰ τρέχ' κι τοῦ μπιρικιέτ' (σοδειὰ) στοῦ σπίτι μ'.

— Τὸ νερὸ τῶν δοχείων τοῦ σπιτιοῦ ἀντικαθίσταται μὲ τὸ καινούργιο ἁγιασμένο.

— Ἄγιασμος μεταφέρεται καὶ στὰ χωράφια ποὺ τὰ ραντίζουν γιὰ τὴν καλὴ σοδειά.

— Μόλις γίνῃ ὁ ἁγιασμὸς, πιστεύεται ὅτι φεύγουν οἱ καλλικάντζαροι ποὺ ἤρξαν τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων.

— Λουκάνικα δὲν τρῶνε ὅλες τὶς μέρες παρὰ μὸ σὰ φουτσοῦν τὰ νιρὰ γιὰτὶ ἔχν μέσα καρκατζαλοὶ ποὺ φεύγουν μὲ τὸν ἁγιασμό. Τοῦτο προφανῶς γιὰ νὰ ἔχουν στεγνώσει στὸ μεταξύ καὶ νὰ γίνουν κατάλληλα πρὸς βρῶσιν.

— Τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου (17 Ἰανουαρίου): Τ' Ἄη Ἀντωνιοῦ.

Οἱ ψυχοπαθεῖς καὶ δαιμονιζόμενοι προσφεύγουν σὲ ἐκκλησίες ποὺ τι-

μῶνται στὸν Ἅγ. Ἀντώνιο καὶ παραμένουν ἐκεῖ 40 ἡμέρες. Γιὰ νὰ χαρακτηρῖσουν κάποιον ὅτι δὲν σκέπτεται καὶ δὲν ἐνεργεῖ ὀρθὰ λέγουν: Αὐτὸς εἶνι γιὰ τοὺν Ἅη Ἀντών'. Ἐπειδὴ δέ, τοὺς δαιμονιζομένους τοὺς δένουν στὴν ἐκκλησία, λένε γιὰ τοὺς ζωηροὺς τύπους: Αὐτὸς εἶνι γιὰ δέσμου ἢ γιὰ μπα-γλάρουμα.

— Τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν (30 Ἰανουαρίου): Ὀνομασία: Τοῦ Τραναρ-χῶ ἢ ἡ Τραναρχός. Γιὰ τὴν καιρικὴ κατάσταση ποὺ ἀρχίζει νὰ καλιτερεύη καὶ νὰ τρέπεται πρὸς τὴν ἀνοιξὴ λέγουν: Πέρασαν οἱ τρεῖς οἱ Ράχης πᾶμι γιὰ τοῦ καλουκαίρ' ἢ τσακίζ' ἢ χ'μῶνας. Αὐτὸ ὡς παρετυμολογία.

— Τοῦ Ἁγίου Τρύφωνος (1 Φεβρουαρίου): Ἅη Τρύφους.

Ρητόν: Τρύφους ἱμαρτύρησι πρῶτ' μέρα Φλιβαρίου.

— Παράδοσις: Τὴν ἡμέρα αὐτὴ δὲν κλαδεύουν ἀμπέλια γιὰ νὰ μὴν πάθουν ὅτι ἔπαθε ὁ Ἅγιος Τρύφων κατὰ τὴν παράδοσιν ποὺ ἔχει ὡς ἀκολού-θως:

«Ἡ Τρύφους ἦταν πατριώτς (συγχωριανὸς) μὲ τ' Παναγία. Ζοῦσι τοὺ κερὸ ποὺ ἡ Παναγία γέννησεν τοὺ Χριστό. Ἦταν ἀμπιλουργός. Ἦταν ἡ πρῶτ' μέρα τοῦ Φλιβάρ' κι ἡ Τρύφους πάει νὰ κλαδέψ' τ' ἀμπέλι τ'. Ἰκεῖν' τ' μέρα κίνση ἡ Παναγία νὰ πάη σν ἱκκλησιὰ νὰ σαραντίσ' τοῦ Χριστό. Στοῦ δρόμου τν ἀνταμών' ἡ Τρύφωνα ἡ γ'ναίκα κι λιέει γιὰ νὰ τ' πειράξ'. — Ἐ! παέν' κι ἡ Μαρία ἡ μπασταρδοῦ νὰ σαραντίσ'!... Γυρίζ' τότε ἡ Πα-ναγία κι τ' λιέει: — Μαρι Τρύφωνα τί κάθισι; Ἡ Τρύφους ἡ ἄντρας σ' ἔκου-ψι τ' μύτη τ' στ' ἀμπέλ' ποὺ κλάδιδι. Πάρι ἀγλήγουρα κρουμμύδια κι ἄλας κι πᾶνι νὰ τοὺν δέησ' Ἡ Τρύφωνα τοῦ πίστιψι, παίρν κρουμμύδια κι ἄλας κι μάνι μάνι παέν' στ' ἀμπέλ'. Τοὺν βρίσκ' ὅμοιους νὰ εἶνι καλὰ, ἡ μύτη τ' μιὰ χαρ ἄκι τοὺν λιέει: — Ἐ! Τρύφου κλαδεύς; Κι μένα ἡ Μαρία ἡ μπα-σταρδοῦ (ἡ γεννήσασα (νόθον) μ' εἶπι πῶς ἔκουψις τ' μύτη σ';... Κι ἡ Τρύφους λιέει: Ἄμ πῶς θὰ κουπῶ; Ἰγὼ κλαδεύου ἔτσ' (γίνεται κίνησις τοῦ χεριοῦ νὰ κινή τὸ κλαδευτήρι ἐκ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερὰ) δὲ κλαδεύου ἔτσ'!... (γίνεται κίνησις ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω). Κι μὲ τοῦ ἔτσ' ποὺ ἔκανι νὰ δεῖξ' μὲ τοῦ κλαδιφτήρ' ἀποὺ πᾶν' σιακάτ', ἔκουψι στ' ἀλήθεια τ' μύτη τ'. Τοὺν πῆραν τὰ αἵματα κι τότε χρειάσ'καν στ' ἀληθιανὰ τὰ κρουμ-μύδια κι τ' ἄλας νὰ τὰ θάν' στ'πληγή. Ἡ Τρύφους κι ἡ Τρύφωνα μπρουσταὶ στοῦ θάμα κι στ' τιμουριά' πίστιψαν στ' Παναγία κι τοῦ Χριστό, τόσο ποὺ ἡ Τρύφους ἀγίασι κιόλας.»—

Γιαυτὸ καὶ ἡ εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Τρύφωνος τὸν παριστάνει μὲ κομμένη μύτη.

— Τῆς Ὑπαπαντῆς (2 Φεβρουαρίου): Ἁγία Παπαντῆ.

Ἐπειδὴ τελειώνουν οἱ πολλὰς γιορτὲς τῆς περιόδου τῶν Χριστουγέν-νων, λέγουν: Ἁγία Παπαντῆ ποὺ τς μαζῶν' τς γιουρτὲς μὲ τ' ἀντί, ὅπως τὸ ἀντί τοῦ ἀργαλιοῦ μαζεύει τὸ ὑφαινόμενο.

— Πιστεύουν πῶς ὅτι καιρὸ κάνει τὴ μέρα αὐτή, 40 μέρες θὰ εἶναι ὁ ἴδιος.

— Τοῦ Ἁγίου Συμεὼν (3 Φεβρουαρίου): Ἔφη Συμιῶν.

Προστάτης τῶν ἐγκύων γυναικῶν. Τὴ μέρα αὐτὴ οἱ ἔγκυες δὲν φέρουν ἄνθος, γιατί τὸ παιδί πού θὰ γεννηθῆ θὰ εἶναι σημειοῦμένου, θὰ ἔχ' λουλούδι' (αἱμαγγεῖωμα). Προστάτης καὶ τῶν βρεφῶν.

— Ἡ περίοδος ἀπὸ τῶν Χριστουγέννων μέχρι τῶν Ἀπόκρεω λέγεται φαγοούσιμου δηλ. μὴ νηστίσιμος.

Φράσις: Φέτου δὲν ἔχουμε πουλὺ φαγοῦσ'μου γιατί εἶναι νουρίς ἢ Πασκαλιά.

ΑΠΟΚΡΕΩ: Ἀπουκρίες.

ἽΟνομασία πρώτης ἑβδομάδος: Ἐνοίγ' τοῦ Τριῶδ' ἢ Διαβάσκη Φαρισαίους.

Δευτέρας ἑβδομάδος: Κριατ'νὴ καὶ Κριντὶ (ἀπὸ τὴν λ. κρέας).

Τρίτης ἑβδομάδος: Τυρ'νὴ.

Μεταμφίεσεως. Λεγόμενα καρναβάλια, μασκαράδεις. Γίνονται κατὰ τὰς ἑβδομάδας τῶν Ἀπόκρεω, τῆς Τυρινῆς ὡς καὶ τὴν Καθαρὰ Δευτέρα.

— Ἡ ἡμέρα Πέμπτη τῆς ἑβδομάδος τῶν Ἀπόκρεω λέγεται Τσικνουπέφτ'.

— Τὸ Σάββατο τῆς Τυρινῆς λέγεται Χαλθαδουσαάββατου, γιατί ὅλες οἱ οἰκογένειες προμηθεύονται ποσότητα χαλθᾶ.

— Ἡ Κυριακὴ τῆς Τυρινῆς: Κατ' αὐτὴν ἐπικρατεῖ τὸ ἔθιμον τῆς συγχωρήσεως (χωριδ ἜΑγ. Πρόδρομος). Μόλις νυχτώσῃ οἱ κουμπάροι, οἱ παντρεμένοι γιοὶ καὶ θυγατέρες μὴ συνοικοῦντες μὲ τοὺς γονεῖς, ὑποχρεοῦνται νὰ πᾶν τοῦ χαλθᾶ οἱ μὲν πρῶτοι στοὺς νουνούς, οἱ δὲ δεύτεροι στοὺς γονεῖς, ἀποτελούμενον ἀπὸ μεγάλο κομμάτι χαλθᾶ καὶ ἀπὸ οὔζο. Τὰ προσκομίζουν αὐτοπροσώπως καὶ ἀφοῦ κερασθοῦν ἀμοιβαίᾳ, λήγει ἡ ἐπίσκεψις. Κατὰ τὴν ἀναχώρησιν θὰ κάνουν μετάνοια στὸν νοῦνο ἢ τοὺς γονεῖς, λέγοντες: σχώρα μ' κι Θεὸς (ἢ Θεὸς) σχουρέσ'. Καὶ ἀπαντοῦν οἱ συγχωροῦντες: !,χουρημένους!

— ἜΑλλο ἔθιμο εὔθυμα τὴ νύχτα τῆς Κυριακῆς τῆς Τυρινῆς εἶναι, ἡ χάσκαρ'ς ἢ τοῦ χάσκα πού κάνουν στὰ μικρὰ παιδιὰ στὸν ἜΑγιο Πρόδρομο. καὶ στὴ Γαλάτιστα. ἜΟ πατέρας κρεμνάει στὴν ἄκρη κλωστής, κομμάτι χαλθᾶ καὶ αἰωρῶν αὐτὸ φέρνει ἐκ περιτροπῆς πρὸς τὸ στόμα κάθε παιδιῦ, τὸ ὁποῖο προσπαθεῖ νὰ χάψῃ τὸν χαλθᾶ μόνο μὲ τὸ στόμα. ἜΕπειδὴ δέ, δὲν εἶναι εὔκολο τὸ κατόρθωμα, τὸ παιγνίδι γίνεται πολὺ διασκεδαστικό.

— Για τὸ δεῖπνο τῆς ἴδιας νύχτας μαζεῦνται οἱ συγγενεῖς σ' ἕνα σπῆτι μὲ τὰ φαγητὰ τους καὶ συνδιασκεδάζουν μέχρι πρῶτας. Δέχονται καὶ φίλους μεταμφιεσμένους ἢ μὴ.

— Τὰ Καρναβάλια ὅπως λέγονται οἱ μεταμφιεσμένοι, γίνονται τὶς δυὸ τελευταῖες ἑβδομάδες καὶ περισσότερο ὅλα τὰ βράδια τῆς Τυρινῆς.

Στὸν Πολύγυρο ὄλα τὰ σπῖτια κάθε βράδυ τῶν ἡμερῶν τῆς Τυρινῆς παρασκευάζουν τραχανόπτα πίττα μὲ γλυκὸν τραχανᾶ. Τὴν προσφέρουν στὰ ἐπισκεπτόμενα καρναβάλια.

— Ἡ Καθαρὰ δευτέρα: Καθαρουδιφτέρα. Ὅλη τὴ μέρα γίνεται διασκέδασις καὶ χορὸς δημόσιος στὸν ὁποῖο ἐμφανίζονται καρναβάλια συναγωγ-
νιζόμενα σὲ ἐμφάνιση.

Προλήψεις: Τὴν Καθαρὰ Δευτέρα δὲν μαγειρεύουν γιατί ξιβράζν τὰ μπακίρια καθαρίζουν τὰ μαγειρικά σκεύη.

Στὰ μικρὰ παιδιὰ γιὰ νὰπρατήσουν τὴ νηστεία τῆς Καθαρῆς Δευ-
τέρας λέγουν: ὁποῖους δὲ φάει σήμερα ἀρτμὴ θὰ βρίσκ' φουλούδις δηλ. ὁ-
ποῖους νηστέψη θὰ βρίσκη φωληῆς πουλιῶν. Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο τὰ λέγουν:
Σήμερα εἶνι τρανὴ μέρα, μ'κρὸ κουμμάτ' (ψωμιού), καὶ ὅτι τὸ πουλάκι σή-
μερα λαλεῖ ἔξω καὶ λέει στὸ μικρὸ παιδί: σφίξτου σφίξτου! δηλ. τὸν φῶ-
λο σου νὰ κρατήση νηστεία.

— Τὸ Τρίμερο: Στὶς τρεῖς πρώτες μέρες τῆς Καθαρῆς ἐβδομάδος γί-
νεται τοῦ τρίμηρου. Πολλῆς γυναίκες ἢ λικιωμένες κάνουν ἀπόλυτη νηστεία
καὶ πίνουν μόνον νερό. Τὴν Τετάρτη ἀφοῦ κοινωνήσουν τρώγουν σέκο κου-
σιάφ' ἢ χουστάφ' δαμάσκηνα ξερὰ κομπόστα.

— Τὶς Ἀηκριές τραγουδιούνται ὠρισμένα τραγούδια.

— Τὸ Σάββατον τῶν Ἀγίων Θεοδώρων:

Ὀνομασία: Τοῦ Ψ'χοῦ, Ψυχουσάββατου, τ' Ἄη Θεοδώρ: Στὸ ἐσπε-
ρινὸ οἱ νέες καὶ νέοι παίρνουν τὰ κόλλ'βα τ' Ἄη Θεόδουρ' καὶ τὰ βάζουν τὴ
νύχτα κάτω ἀπὸ τὸ προσκέφαλό τους γιὰ νὰ ὄνειρευτοῦν τὸν μέλλοντα σύζυ-
γον.

— Τεσσαρακοστή. Ὀνομασία: Τρανὴ Σαρακοστή.

ΑΠΟ 1ης ΜΑΡΤΙΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ

Πρώτη Μαρτίου: Προυτουμαρτιά, Μάρτς.

Παροιμίας: Ἄποῦ Μάρτ' καλουκαίρ' κι ἀποῦ Αὔγουστου χ'μώνα ὅτι
τὸν μῆνα αὐτὸν μποροῦμε νὰ τὸν κατατάξουμε στὴν ἄνοιξη.

— Ἡ Μάρτς ὡς τοῦ γιόμα τοῦ ψουφάει κι ὡς τοῦ βράδ' τοῦ βρουμάει,
γιὰ τὴν καιρικὴ ἀκαταστασία.

— Μάρτς γδάρτς, γιὰ τὸ δριμὺ ψύχος ποῦ μπορεῖ νὰ κάνη.

— Τοῦ Μάρτ' ξύλα φύλαϊ, μὴ κάψς τὰ παλούκια γιὰ τὴν ἀπροσδόκη-
τὴ κακοκαιρία τοῦ Μάρτη.

Δοξασίαι: Εἶναι ὁ μῆνας ποῦ μαυρίζει τὸ πρόσωπο καὶ τὰ παιδιὰ γιὰ
νὰ τὸ ἀποφύγουν νὰ μὴ τὰ πιάσ' ἢ Μάρτς ὅπως λένε βάζν Μάρτ', μιά γλωστὴ
δίχρωμη, κόκκινη καὶ ἄσπρη, τὴ δένουν σὰν βραχιόλι στὸν καρπὸ τοῦ δεξιοῦ
χεριοῦ. Σὰν τελειώση ὁ μένας βγάζουν τὴν κλωστὴ καὶ τὴν τοποθετοῦν κά-

τω από πέτρα στο ύπαιθρο και ύστερα από λίγες μέρες πηγαίνουν, την άνασηκάνουν και βλέπουν τι ζωΰφια υπάρχουν. "Αν ἔχῃ μαύρα σκουλήκια ένδειξεις ὅτι θὰ γίνουιν ζιθγαράτ' (γεωργοί), ἂν μηρμύκια μελισσοτρόφοι, ἂν ἄσπρα σκουλήκια τ' παπά τοῦ γρούν' λεγόμενα, κτηνοτρόφοι, ἂν δὲ κατὰ σύμπτωσιν χαρτί, ἐπιστήμονες.

— Τὴν 1ην Μαρτίου δὲν κλαδεύουιν ἀμπέλια γιατί θὰ τὰ καταστρέψῃ ὁ σκάθας βλαβερὰ φεΐδια.

— Κάθε Παρασκευὴ τοῦ Μαρτίου λέγεται δρίμης. Αὐτὲς χαλνοῦν τὰ χέρια τῶν γυναικῶν ποῦ πλένουιν αὐτὴ τὴ μέρα.

— Χελιδονίσματα: Ἡ πρώτη Μαρτίου θεωρεΐται γιορτὴ τοῦ ἔαρος και πιστεύεται ὅτι τὴ μέρα αὐτὴ ἔρχονται τὰ χελιδόνια, προάγγελοι τῆς ἀνοιξέως. Γιαυτὸ γιορτάζονται τὰ χελιδονίσματα, στὰ ὁποΐα πρωτοστατοῦν τὰ παιδιὰ τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου και γκρίζν τ' χιλ'δὸνα, ὡς λεπτομερῶς περιγράφεται τὸ ἔθιμο τοῦτο μόνο στὴν Ἄρναία.

Παραδόσεις: Για τὴν ἀστάθεια τοῦ καιροῦ κατὰ τὸ Μάρτιο ἀναφέρεται ἡ ἔξῃς παράδοσις:

Ἡ Μάρτς εΐχι ποὐλὺ ὄμουρφ' γ'ναΐκα μὰ ἦταν κσιή. "Όταν, τ' κύτταξι ζιαπλουμένην ἀστουχοῦσι ποῦταν κσιὰ τ' χαΐρνταν κι γιλοῦσι. Μὰ ὅταν τ' κοΐταξι ἀλόρτην ἔκλιη κι ἀλ'ποῦνταν. Για τούτου τοῦ Μαρτ' τν ἴδιαν' μέρα ἄλλουτι καλυτιρεῦ' ἡ κιορὸς κι ἄλλουτι χειρουτερεῦ», πότι γιλάει κι πότι κλιαΐε.

Ἐτέρα παράδοσις: Οἱ μέρες 29, 30 και 31 τοῦ Μαρτίου ὀνομάζονται τς μπάμπους οἱ μέρις, δηλ. τῆς γρηῆς οἱ μέρες και τοῦτο ἀπὸ τὴν ἔξῃς παράδοσι: «Ἡ Μάρτς εΐχι μό 28 μέρες ἄλλουτι κι ἡ Φλιθάρις 31. Μιὰ γρηῆ εΐχι λίγα πρόβατα κι ἀφου ἔφτασι ἡ 28 τοῦ Μαρτ' ποῦ ἔβγινι ἡ μήνας κι εΐδι ὅτι ἡ κιορὸς καλυτέριψι κι ὅτι τοῦ ταχιά ξημέρουιν Ἄπρίλ'ς ἂν'ξιάτ'κους μήνας, για νὰ πιργιλάσ' τοῦ Μαρτ' φώναξι: πρίτς Μαρτ' δὲν σ' ἔχουν ἀνάγκ' τὰ ξιγιένν'σα τὰ προϋβατοῦδια μ'! Θύμουσι ἡ Μάρτς, πῆρι τρεΐς μέρις ἀπ' τοῦ Φλιθάρι', τοῦν ἄφκη μὸ 28 κι τς ἔβανι στοῦν ἰαυτὸ τ' νᾶχ' 29, 30, 31 κι ἔκαιν αὐτὲς τς τρεΐς μέρις τέτοια κακουκιριὰ ποῦ τὰ πρόβατα τς γρηῆς ψόφ' σαν οὔλα, ὡς κι αὐτὴν κιντύνιψι κι για νὰ γλυτώσ' τρύπουσι ἀποῦ κάτ, ἀπὸ ἴνα καζάν'. Ἄπο τότι οἱ τρεΐς ὕστιρινιὲς μέρις ἀποῦ τοῦ Μαρτ' τς λέν: τς μπάμπους οἱ μέρις, για τούτου εΐνι οἱ χειρότιρις κι πρέπ' νὰ φλάητι κανιένας».

— Τῶν Ἀγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων (9 Μαρτίου) Ὀνομασία Ἁ Τισσαράκουντις.

— Προλήψεις: Τὴ μέρα αὐτὴ δὲν μαζεῦουιν, οὔτε μαγειρεύουιν λάχανα, γιατί θὰ γεμίση τὸ σπίτι σαρανταπουδαροῦσις.

— Ρητόν: Τὴ μέρα αὐτὴ καλὸ εΐναι νὰ κάμνη κανεΐς ἔλεημοσύνες και

νά φυτεύη δένδρα. Γιαυτό καί τὸ ρητό: Σαράντα φάει, σαράντα πχή, σαράντα δώσει γιὰ τὴ ψ'χή, σαράντα βάλι μέσ' στὴ γῆ.

— Παράδοσις: Πρέπει νὰ τηρῆται αὐστηρῆ ἀργία τὴ μέρα αὐτή, ἀπὸ τὴν ἐξῆς παράδοσις:

«Μιά φουρὰ ἕνας γέρος πῆγι τ' μέρα τς Ἐη Τισσαράκουντις κι ἔσκαφτι τ' ἀμπέλι τ' Ἰκει πῶσκαφτι, νάτ κι παρουσιάζτι σαράντα παλληκάρια. Τὸν εἶδαν πῶσκαφτι μουνάχους, τὸν ἀλ'πῆθηκαν κι λιέν:

— Τὸν καημένου τοῦ παπού, ἄντι νὰ τὸν βουθήσουμι νὰ σκάψ' μιὰ ὠρα ἀρχήτιρα τ' ἀμπέλι τ';

Κι τὰ σαράντα παλληκάρια μάνι μάνι τς τῶσκαψαν τ' ἀμπέλ'. Γλυκάθηκη ἢ παπούς κι τν ἄλλ, τ' χροινιὰ τν ἴδια τ' μέρα ξαναπάει κι ἔσκαφτι τ' ἀμπέλι τ'. Ξαναπαρουσιάζει τὰ σαράντα παλληκάρια, μὰ τώρα θυμουμένα γιατί ἢ γέρους δὲ γιόρταξι, λιέν: — Τς τοῦ ξιπατώνουμι τ' ἀμπέλ'; Μιὰ κι δυὸ τς τοῦ ξιπάτουςαν κι δὲν τὸν ἄφκαν ρίζα. Τότι ἢ παππούς κατὰλαβι ὅτι τὰ σαράντα παλληκάρια ἦταν οἱ Ἐη Τισσαράκουντις κι ἀπὸ τὸτι σιαπέρα δὲ ματαδούλιψη αὐτὴν τ' γιουρτῆ».

ΕΟΡΤΑΙ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ

Ἑβδομάς τῶν Βαΐων: Βαΐουδδόμαδα.

— Σάββατον τοῦ Λαζάρου: Ὀνομασία: Λάτζαρς.

— Κυριακὴ τῶν Βαΐων. Ὀνομασία τοῦ Βαΐου.

Κλάδοι τῶν Βαΐων: Χρησιμοποιοῦνται οἱ κλάδοι τῆς ἀγριοδάφνης βαΐα.

— Ὅταν κανεὶς πάσχει ἀπὸ ἀνίατον νόσημα καὶ ἰδίως ἀπὸ φυματίωσιν, λέγουν γιαυτὸν: Αὐτὸς δὲ παέν' καλά, τὰ πῆρι τὰ βαΐα.

— Ποῖοι προμηθεύουν τὰ βαΐα: Ὅλα τὰ νέα ἀντρόγυνα τῆς χρονιάς ὑποχρεοῦνται νὰ καταβάλλουν τὰ ἔξοδα περισυλλογῆς τῶν βαΐων. Γίνεται δὲ ἢ περισυλλογὴ μὲ τὴν φροντίδα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτροπῆς στὴν ὁποία ἔλα τὰ κινούργια στέφανα ὅπως λέγονται οἱ νεόπαντροι, καταβάλλουν τὰ ἔξοδα. Στὸ χωριὸ Μεγάλῃ Παναγίᾳ ὑποχρεοῦνται τὰ ἴδια ἀντρόγυνα νὰ φροντίσουν γιὰ τὴ συλλογὴ. Πρὸς τοῦτο τὸ ἔθιμο ζηταίε ὅπως ἢ μητέρα κάθε παιδιοῦ ποῦ παντρεύτηκε μεταβῆ στὸ βουνὸ καὶ συλλέξῃ τὰ βαΐα.

— Φύλλα βαΐων ποῦ τὰ κρατοῦν, τὰ βάζουν στὸ ψωμί καὶ ἰδίως στὰ πρόσφορα γιὰ ἄρωμα καὶ θεία χάρη.

ΜΕΓΑΛΗ ΕΒΔΟΜΑΣ: Μιγαλουβδόμαδα (ἦ).

Ἀπαγορεύονται κατ' αὐτὴν τὰ ὄσματα, οἱ χοροὶ καὶ οἱ διασκεδάσεις. Μόνον ὁ ἐπιτάφιος θρῆνος.

— Μεγάλῃ Τετάρτῃ: Μιγάλ' Τιτάρτ'. Γίνεται στὴν ἐκκλησίᾳ εὐχέλαιο γιὰ τὸ ὁποῖο ἔλα τὰ σπίτια προσφέρουν ἀλεύρι καὶ λάδι.

— Μεγάλη Πέμπτη: Ὀνομασία: Μιγάλ' Πέφτ' Κόκκιν, Πέφτ', τὰ Δώδικα Βαγγέλια.

— Βάφουν τὰ κόκκινα αὐγά· Τὸ πρῶτο αὐγὸ ποὺ θὰ βαφῆ, τὸ παίρνει ἡ μητέρα καὶ τ'ἰγυρίζοντάς το στὸ πρόσωπο κάθε μικροῦ παιδιοῦ της, λέγει: Καλῶς μᾶς ἦρτι ἡ Πασκαλούδια, μὴ τὰ κόκκινα τ' αὐγουδία, κόκκινου κι ρόδιου, κι οὐλου τοῦ καλουκαίρ', ἀρνούδια, κατσ'κούδια, προυβατουδία.

— Σὲ μερικά αὐγά προοριζόμενα γιὰ μικρὰ παιδιὰ, φιλοτεχνοῦν σταυρούς, στίγματα, ἄνθη, ὀφιοειδεῖς γραμμές, Χριστὸς ἀνέστη κ.λ.π. καὶ τὰ ὀνομάζουν σουσαρίτσες ἢ σασαρίτσες.

Ἐνα κόκκινο αὐγὸ θὰ βάλουν στὸ εἰκονοστάσι ποὺ μένει τὸ χρόνο. Τὸ παλαιὸ θὰ τὸ πᾶνε καὶ θὰ τὸ παραχώσουν σ' ἕνα χωράφι γιὰ νὰ πάη καλά ἢ σοδειά.

— Θὰ παρασκευαστοῦν χειροποίητες λαμπάδες ἀπὸ ἀγνὸ κηρί, δύο γιὰ κάθε μέλος οἰκογενείας μιὰ μικρότερη γιὰ τὰ Δώδεκα Εὐαγγέλια καὶ τὸν Ἐπιτάφιο καὶ μιὰ μεγαλύτερη γιὰ τὴν Ἀνάσταση.

— Πρωτὶ πρωτὶ κάθε νοικοκυρὰ θὰ κρεμάσ' στοῦ μπαλκόν' κόκκ'νου ρούχου ἢ θὰ προσδέση στὸ στύλο τοῦ ἐξώστου κόκκινο ὕφασμα, μέχρι τῆς Ἀναστάσεως.

— Μάνα ποὺ δὲν τῆς ζοῦν τὰ ἀγόρια, θὰ φορέση στὸ ἀγόρι της τὴ Μεγ. Πέμπτη ἕνα σκουλαρίκι.

— Οἱ βοσκοὶ αἰγοπροβάτων, ἀπ' αὐτὴ τὴ μέρα βάζν' καρδάρ' δηλ. ἀρχίζουν νὰ ἀρμέγουν τὰ γαλάρια.

— Οἱ μελισσοτρόφοι χρίουν μὲ νωπὴ κόπρῳ τρεῖς τουλάχιστον ἐγχώριες κυψέλες γιὰ τὴν προκοπὴ τῶν μελισσῶν.

— Οἱ κτηνοτρόφοι σ'μαδεύν τοῦ βιὸ δηλ. κάνουν σημεῖα (ἐγκοπὲς κ. λ.π.) στὰ ζῶα τους, πρὸς ἀναγνώρισιν.

— Οἱ κτηματίες παίρνουν ὕψωμα (ἀγιασμένου ἄρτου) ἀπὸ τὴν ἐκκλησία καὶ τὸ τοποθετοῦν στοὺς κορμούς τῶν ὀπωροφόρων γιὰ καρποφορία.

— Τὰ μὴ καρποφοροῦντα δέντρα τυλίγουν τὸν κορμὸν τους μὲ ζυμάρη τῆς Μεγ. Πέμπτης.

— Γυναίκα ἄτεκνη συγκεντρώνει ἀσημικὰ εἶδη μὲ ἔρανον, τὰ στέλνει στὴν Ἁγ. Ἄννα τοῦ Ἁγίου Ὁρους ὅπου λειτουργοῦνται καὶ τῆς ἐπιστρέφονται γιὰ τεκνοποίηση.

— Οἱ γεωργεῖ λειτουργοῦν, παίρνουν ὕψωμα καὶ τὸ φυλάγουν ὅλο τὸ χρόνο γιὰ νὰ εὐνοηθῆ ἢ καλλιέργειά τους.

— Τέλος ζυμώνουν τὰ πασχαλιάτ'κα κλίκια πασχαλινὲς κουλούρες στὰ ταψιά καὶ στὴν ἐπιφάνειά τους βάζουν κόκκινο αὐγὸ καὶ σπασάμι. Καὶ συσκευάζουν καὶ πολλὰ μικρὲς κουλούρες μὲ κόκκινο αὐγὸ γκουγκούνης λεγόμενες, γιὰ τὰ μικρὰ παιδιὰ.

— Μεγάλη Παρασκευή: Μιγάλ' Παρασκιθή. Ὅταν ἓνα σπίτι θρίσκεται πολὺ στενοχωρημένο ἀπὸ μεγάλο ἀτύχημα, λέγουν: στοῦ σπίτι τς ἔχν Μιγάλ' Παρασκιθή.

— Στολισμὸς Ἐπιταφίου: Ὅλα τὰ μικρὰ παιδιὰ θγαίνουν στὰ λειβάδια καὶ στὰ χωράφια καὶ μαζεύουν ἀγριολούλουδα τῆς ἐποχῆς φούσκis (ἀνεμῶνες) καὶ τὰ φέρνουں στὴν ἐκκλησία γιὰ τὸν στολισμὸν τοῦ Ἐπιταφίου.

— Κανεὶς δὲν τρώει ἂν δὲν ἀσπασθῆ τὸν Ἐπιτάφιο.

— Περιφορά: Γίνεται τὴν νύχτα μὲ καθολικὴ συμμετοχὴ καὶ κατὰ τὴν ἐπιστροφή ὅλοι περνοῦν κάτω ἀπὸ τὸν Ἐπιτάφιο, γιὰ ὑγεία.

— Τὰ περισσεύοντα ἀπὸ τὸν στολισμὸ τοῦ Ἐπιταφίου ἄνθη διανεμόνται καὶ διαφυλάσσονται στὸ εἰκονοστάσι τοῦ σπιτιοῦ.

— Φαγητά: Τῆ Μεγ. Παρασκευή δὲν μαγειρεύουν, δὲ βάζν' τέτζιαρ' στ' φουτιὰ καὶ τρώγουں πρόχειρα νηστήσιμα.

Προλήψεις καὶ Δοξασίαι: Δὲν καρφώνουν, δὲν μπήγουں καρφιά, γιὰτὶ θὰ σταυρώσν τοῦ Χριστοῦ.

— Ὅποιος πεθαίνει τῆ Μεγ. Παρασκευή πηγαίνει στὸν Παράδεισο γιὰτὶ εἶναι ἀνοιχτὸς αὐτῆ τῆ μέρα.

— Μέγα Σάββατον: Μέγα Σάββατου.

Νηστεία. Ὅλα τὰ Σαββάτα καταλ'νοῦντι μὸ τοῦ Μέγα Σάββατου δὲ καταλνέτι, ἢ ἔκφρασις.

— Γίνεται ἡ σφαγὴ τῶν ἀμῶν στοῦ σπίτι, νὰ τρέξῃ αἷμα καὶ θεωρεῖται καλὸ.

— Τὰ φύλλα βαῖων ποὺ διασκορπίζονται στοῦ δάπεδο τῆς ἐκκλησίας κατὰ τὴν λειτουργίαν τοῦ Μεγ. Σαββάτου, τὰ παίρνουν γιὰ τὸ σπίτι.

— Κυριακὴ τοῦ Πάσχα: Πασκαλιά.

— Στὸ δάπεδο τῆς ἐκκλησίας ἐξακολουθοῦν νὰ βρίσκωνται τὰ θάια ποὺ διασκορπίσθηκν κατὰ τὴ λειτουργία τοῦ Μεγ. Σαββάτου.

— Οἱ μνηστήρες στέλνουں στὶς μνηστὲς τοὺς μεγαλοπρεπῆ λαμπάδα γιὰ τὴν Ἀνάσταση.

— Στὰ μικρὰ παιδιὰ ποὺ ἀνυπομονοῦν κατὰ τὴ Τεσσαρακοστὴ πότε θὰ ρθῆ τὸ Πάσχα, οἱ μητέρες δικαιολογοῦν: ἔρχιτι μανάκα Πασκαλοῦδα κούτσατα κούτσατα γιὰαὐτὸ ἀργάει. Στὴν Ἀρναία τίστελευταίεσμέρες: Νὰ ἔφτασι μανάκα Πασκαλοῦδα στοῦ Γουμάτ' κι ἔρχιτι κούτσατα κούτσατα.

— Ἡ Ἀνάστασις: Γίνεται τῆ 12ῃ νυκτερινῇ καὶ λέγεται: ἡ καλὸς ἡ λόους (καλὸς λόγος) ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἀνέστη. Μόλις ἐκφωνηθῆ ἀρχίζουں κωδωνοκρουσίες, πυροβολισμοί, κροτίδες, βεγγαλικά καὶ οἱ ἐκκλησιαζόμενοι ἀνταλάσσουں χειραψίες μὲ τὴν εὐχή: Χριστὸς Ἀνέστη. Ἀληθῶς ἀνέστη.

— Ἐπιστροφή ἀπὸ τὴν Ἀνάστασιν: Γίνεται μὲ ἀναμμένες λαμπάδες ὡς τὸ σπίτι. Εἶναι καλὸ σημάδι νὰ μὴ σθήσῃ ἡ λαμπάδα.

— Ἡ μητέρα εὐθύς, κἀν' τοῦ Χριστοῦ ἀνέστη, δηλ. δίνει στὸν καθένα κόκκινο αὐγὸ μὲ τὴν εὐχὴ Χριστοῦ ἀνέστη — Ἀληθῶς ἀνέστη.

Κάθονται στὸ τραπέζι καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας κόβει τοῦ πασκαλιάτ'κου κλίκ, τ' μπουγάτσια, ἀφοῦ κάνει τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ πάνω σ' αὐτό, μὲ τὴν εὐχὴ Χριστοῦ ἀνέστη.

Τρώγουν τὴ μαγειρίτσα καὶ τσουγκρίζν τὰ κόκκ'να αὐγά. Τὸ ἀρνὶ γίνετα ψητὸ στὸ φούρνο.

— Τὶς λαμπάδες τῆς Ἀναστάσεως κρατοῦν στὸ εἰκονοστάσι ὡς τὸ ἐπόμενο Πάσχα καὶ τὶς ξαναχύνουν.

— Δευτέρα Ἀνάστασις: Στὸν ἑσπερινὸ τοῦ Πάσχα Δεύτερ' Ἀνάστασ' ἢ συμμετοχὴ εἶναι καθολικοὶ καὶ οἱ νέοι καὶ τὰ μικρὰ παιδιὰ τότε θὰ βάν' κινύοργια φορέματα.

— Στὴν Ἀρναία μόλις σημάνη γιὰ τὸ ἑσπερινὸ πηγαίνουν στὴ Μητρόπολη οἱ ἱερεῖς, οἱ ψάλται, τὰ ἔθαπτέρυγα, οἱ Ἀρχεὲς καὶ ἀρκετοὶ πολῖτες καὶ ἐκεῖ ἀφοῦ ντυθῆ ὁ Μητροπολίτης τὰ ἄμφιά του καὶ τοῦ ψάλλον ἱερεῖς καὶ ψάλται εἰδικὸν πολυχρονισμόν, τὸν συνοδεύουν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Μετὰ τὸ πέρας ὄλος ὁ λαὸς συνοδεύει τὸν Μητροπολίτην ἐνδεδυμένον τὰ ἄμφιά του εἰς τὴν Μητρόπολιν ὅπου ὁ Μητροπολίτης εἰς ἕνα ἕκαστον προσφέρει ἕνα ἢ δύο κόκκινὰ αὐγά. Τὰ αὐτὰ αὐτὰ προσφέρουν τὴν προηγουμένην ὄλα τὰ σπῖτια .

Μετὰ τὴ Δεύτερη Ἀνάσταση στέλνουν οἱ παντρεμένοι στοὺς νουνοὺς καὶ στοὺς γονεῖς κλίκ' (πασχαλινὴ κουλούρα) κόκκ'να αὐγά καὶ κρασί. Ταῦτα τὰ μεταφέρει ἕνας μικρὸς ἢ μικρὴ. Τὴν κουλούρα φορτῶνεται στὴ ράχη μὲ τὴν τρόκνια, τὴν καλή, τὴν καλλιγραφικιά, εἰδικὰ κατασκευασμένη καὶ ὄχι τῆς καθημερινῆς χρήσεως, τὰ αὐγά σὲ μεταξωτὸ μανδῆλι στὸ ἕνα χέρι καὶ στ' ἄλλο τὴ φιάλη μὲ τὸ κρασί ποῦ ἔχει ὡς πᾶμα κόκκινο λουλούδι.

— Στὰ παλαιότερα χρόνια στὴν Ἀρναία βγαίνοντας ὁ κόσμος ἀπὸ τὴ Δεύτερη ἀνάσταση πιάνονται στὸ χορὸ καὶ τραγουδοῦσαν τὸ κατωτέρω Πασχαλιάτ'κου τραγούδ' :

«Μιὰ Πασκαλιά κι μιὰ Λαμπρὴ μιὰ ἴπισμη ἡμέρα
ποῦ γιόρταζαν οἱ ἐκκλησιῆς κι ὄλα τὰ Μοναστήρια
κόσμους πᾶν' στὴν ἐκκλησιὰ Βαγγέλια χιριτοῦνε
κιγῶ μανά μ' χιρέτση μαπούδια ἀραχνιασμένα.
Στουλίζουνταν οἱ εὐγενικιῆς νὰ πᾶ νὰ μιταλάβουν
στουλίζ' ἢ μανά τοῦν ὑγιὸ κι ἡ ἀδιρφὴ τοῦν ζῶνει
τοῦν ζῶνει τσόχα κόκκινη κι καμουχᾶν γαλάζιον.
Σὰν κίνησαν καὶ πᾶιναν κινήσαν κι πααίνουν
μπρουστὰ πααίν' ἢ μανά του κατόπ' ἢ ἀδιρφὴ του
στὴ μέση πάει ἢ νιούτσικους σὰ φύλλου μαραμένου
σὰ μήλου σὰ τριαντάφυλλου σὰ νύφη στουλισμένη.

Μιά πᾶν σιμὰ μιὰ πᾶν κουντὰ στῆς ἱκκλησιάς τῖς πόρτις.

Μὰ σᾶν τούν εἶδαν οἱ ἐκκλησιῆς κι τ' ἅγια τὰ Βαγγέλια

ἡ ἐκκλησιά ταράχτηκι τ' ἅγια Βαγγέλια τρέμουν.

Ἐ μᾶνα του τούν ρώτησι ἡ μᾶνα τ' τούν ρουτουσι:

— Ν' ὑγιέ μ' τί ἔφτιξις τούν Θιὸ κι δὲ σὶ στρέγουν τ' ἅγια;

— Ἰγὼ ἴλιγα μανούλα μου νὰ μὴ μὶ τοῦ ρουτήσης

μὰ τώρα ποὺ μὶ ρώτησις θὰ σοὶ τοῦ μαρτυρήσου:

Μιὰ βουλὰ στοῦ πόλιμο κι ἄλλη βουλὰ στοῦ κούρσου

ὄλοι μανά μου σκότουναν πασιάδισ βουῖβουντάδισ

κι γὼ μανά μου σκότουνα παπάδισ Δισπουτάδισ

ὄλοι μανά μου χιριτοῦν σταυρὸ κι ἅγια Βαγγέλια

κι γὼ μανά μ' χιρέτησα ματούδια ἀραχνιασμένᾶ.

— Ἡ Τρίτη τοῦ Πάσχα: Στὴν Ἄρναία ὑπάρχει ἔθιμον νὰ θγαίνουν στὴν ἐξοχὴ σὲ ὠρισμένη τοποθεσία ὅπου παλαιότερον ἐγένοντο ἀγῶνες σκοποβολῆς καὶ τραγουδοῦσαν τὸ τραγούδι: π' ἀνάθημασι Κότσημανι, βλέπε λεπτομερείας ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ.

— Ἡ Παρασκευὴ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς: Γίνεται θρησκευτικὴ λιτανεία ἀνὰ τοὺς ἀγρούς διὰ τὴν καρποφορίαν καὶ κατὰ τῆς ἀνομβρίας.

— Κυριακὴ τοῦ Θωμᾶ: Μεταβαίνουν στὴν ἐκκλησίαν μὲ τῖς Πασχαλι-νὲς λαμπάδες.

ΑΠΟ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΕΛΟΥΣ ΜΑ·Ι·ΟΥ

— Τοῦ Ἁγίου Γεωργίου (23 Ἀπριλίου): Τ' Ἄη Γιουργιοῦ. Γιортὴ τῶν κτηνοτρόφων. Ψήνουν στὸ φούρνο κατσίκια καὶ μοιράζουν στοὺς συγγενεῖς καὶ φτωχοὺς γιὰ νὰ εὐχηθοῦν τοῦ θιό. Συνήθης εὐχή: Νὰ χ'λιάσιν (νὰ γίουν χίλια). Καὶ γενικώτερα τὸ συνηθισμένο φαγητὸ σ' ὄλα τὰ σπίτια αὐτὴν τὴν ἡμέρα εἶναι κατσίκι ψητὸ στὸ φούρνο, γιὰτὶ τὰ κατσίκια αὐτὸν τοῦ κερὸ εἶνι στν ἴπουχὴ τς δηλ. παχειὰ καὶ νόστιμα.

— Τὴν ἡμέρα τοῦ Ἁγ. Γεωργίου λένει ὅτι στ'χοῦν κι ξιστ'χοῦν δηλ. αὐτὴν τὴν ἡμέρα οἱ κτηνοτρόφοι συμβάλλονται μὲ τοὺς στιχτοὺς (βοσκούς) Ἡ σύμβασις εἶναι ἑξαμήνου διαρκείας μέχρι τοῦ Ἁγ. Δημητρίου.

— Οἱ νέοι καὶ νέες θγαίνουν στὴν ἐξοχὴ κρεμοῦν ἕνα καντάρι καὶ ζυγίζονται. Ἐκεῖ κάνουν καὶ κούνιες στὰ δέντρα καὶ κουνιούνται.

Μ Α · Ι · Ο Σ

Προυτομαγιά ἡ πρώτη Μαΐου. Γίνεται πρωινὴ ἔθοδος στὴν ἐξοχὴ γιὰ νὰ τσακώσῃ τοῦ Μᾶση καὶ ἐπιστρέφοντες φέρνουν πράσινα κλαδιὰ καθὼς κα Ἰστεφάνια τὰ ὁποῖα κρεμοῦν στῖς ἐξώπορτες καὶ στοὺς σταύλους τῶν ἐξωστῶν γιὰ τὸ καλὸ τοῦ σπιτιοῦ.

— Τὰ μικρὰ παιδιὰ παίρνουν ἓνα μπουκάλι γάλα κι ἄλλα προσφάγια καὶ πᾶνε στὸ Μάη ἐπιστρέφοντας δὲ φοροῦν στεφάνι στὸ κεφάλι.

— Τῆς Ἁγίας Μαύρας (3 Μαΐου): Ἁγία Μαύρ'. Κατ' αὐτὴν ἀποφεύγουν κάθε ἐργασίαν, γιατί ὅτι καὶ νὰ κάμουν θὰ μαυρίση! Ἄν ζυμώσουν θὰ μαυρίση τὸ ψυμί, ἂν πλύνουν θὰ μαυρίσουν τὰ ρούχα κ.ο.κ.

— Τὸ Μάιο ἀποφεύγονται οἱ γάμοι γιατί παντρεύονται τὰ γαδούρια ὅπως λένε.

— Τῆς Ἀναλήψεως: Ἡ Ἀνάληψ'. Ὅσοι ἐκτρέφουν μεταξοσκόληκας θὰ τοὺν ταΐσουν (θὰ τοὺς δώσουν τροφή) πρὸ τοῦ ἑσπερινοῦ καὶ θὰ τοὺς ξαναταΐσουν μόνον τὴν ἐπομένην μετὰ τὴν λειτουργίαν. Ἔτσι θὰ κάμουν περισσότερα κουκούλια.

— Ἀπὸ τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα καὶ μέχρι τοῦ ἑσπερινοῦ τῆς Ἀναλήψεω ζόποτε γίνεται ἡ ἀπόδοσις τοῦ Πάσχα, ἀποκλειστικὸς χαιρετισμὸς μεταξὺ εἶναι: Χριστὸς ἀνέστη - Ἀληθῶς ἀνέστη, ἀντὶ καλημέρα - καλησπέρα.

Στὸν ἑσπερινὸ τῆς Ἀποδόσεως τοῦ Πάσχα ἐκκλησιάζονται μὲ τὶς Πασχαλιάτ'κὶς λαμπάδεις.

— Ὁ ἑσπερινὸς τῆς Ἀναλήψεως κατὰ τὸν ὅποιον γίνεται ἡ ἀπόδοσις τοῦ Πάσχα, χαρακτηρίζεται μὲ τὴ φράση: Τιλειών' τοῦ Χριστὸς Ἀνέστη.

— Τὸ Σάββατον τῆς Πεντηκοστῆς: Πιστεύεται ὅτι οἱ ψυχῆς τῶν πεθαμένων περιπλανῶνται ἀπὸ τὴν ὥρα τῆς Ἀναστάσεως ἐλεύθερες στὴ γῆ καὶ ἀγάλλονται καὶ μόνον τὴν Πεντηκοστὴ ἀπέρχονται.

Σχετικὰ μὲ τὸ Σάββατο αὐτό, τὸ Ψυχασάββατο τῆς Κυριακῆς Ἀπόκρεω καὶ τὸ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου κατὰ τὰ ὅποια πρέπει καθεὶς νὰ κάμνη ἐλεημοσύνης γιὰ τὴν ἀνακούφιση τῶν ψυχῶν, λέγεται τὸ ρητόν: Ἀνάθιμα ποῦ εἶπανε τὰ τρία τὰ Σαββάτα.

— Κυριακὴ τῆς Πεντηκοστῆς: Ὀνομασία ἐτέρα ἑορτῆς: Τότι ποῦ γουνατίζν.

Καθ' ἣν στιγμὴν οἱ ἐκκλησιαζόμενοι κλίνουν τὰ γόνατα τρεῖς καὶ ἀναγινώσκονται εὐχῆς τότε πιστεύουν ὅτι ἀπέρχονται εἰς τὰ ἴδια οἱ ψυχῆς τῶν πεθαμένων, ὡς ἀνωτέρω εἰς τὸ Σάββατον τῆς Πεντηκοστῆς ἀναφέρεται.

ΘΕΡΙΝΑΙ ΕΟΡΤΑΙ

Τὸ Γενέθλιον Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου (24 Ἰουνίου).

Ἔθιμα τῆς παραμονῆς 23 Ἰουνίου.

Ὀνομασία: Τ' Ἄη Γιαννιοῦ.

Δοξασία: Πιστεύεται ὅτι κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, γυρίζ' ἡ ἡλιος (περιστρέφεται) καὶ ἀρχίζει ἀπὸ τότε νὰ μικραίνει ἡ μέρα (θερινὸν ἡλιοστάσιον).

Ἔθιμα: Οἱ ἀγρότες ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τὶς ἐργασίαις καὶ μάλιστα τὰ

κορίτσια καὶ τὰ μικρὰ παιδιὰ, ποὺ εἶναι ἐποχὴ θερισμοῦ μαζεύουν ("Ἀη Γιάνν' (ὄνομασία γνωστὴ περιπλοκάδος ἀνθισμένης κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτὴν) ποὺ κάμνουν μ' αὐτὸν στεφάνι ποὺ τὸ φοροῦν στὸ κεφάλι καὶ ζώνην ποὺ τυλίγουν τὴ μέση των.

Αὐτὸ θὰ φέρη ὑγεία.

Μόλις νυχτώσῃ, σὲ κάθε συνοικία ἀνάβονται φωτιές καὶ καθένας νέος καὶ νέα πλησιάζει, ρίχνει στὴ φωτιά τὸν "Ἀη Γιάννη του καὶ ὑπερπηδώντας αὐτὴν, φωνάζει: Καλοῦς οὐρῖστι κι "Ἀης Γιάνν'ς. Ἡ ἐνέργεια αὐτὴ θὰ ἐπιδράσῃ εὐνοϊκὰ στὴν ὑγεία τους καὶ θὰ ἐξαφανίση τοὺς ψύλλους.

— Στοὺς στύλους τῶν ἐξωστῶν θὰ περιτυλίξουν κλώνους τοῦ "Ἀη Γιάννη γιὰ ὑγεία καὶ εὐτυχία.

— Τὴν ἴδια μέρα (παραμονὴ) τὰ κορίτσια κάνουν καὶ τὸν κλήδονα γιὰ νὰ πληροφορηθοῦν τὸ ὄνομα τοῦ μέλλοντος συζύγου, ὡς ἀναφέρεται λεπτομερῶς στὸ κεφάλαιο ΜΑΓΕΙΑ (ΚΛΗΔΟΝΑΣ).

— Τὴν 24ην Ἰουνίου, ἡμέρα τ' "Ἀη Γιαννιοῦ θὰ ἀνοίξουν τὰ κορίτσια τὸν κλήδονα ποὺ προετοίμασαν τὴν παραμονή.

— Ἀπ' τ' "Ἀη Γιαννιοῦ ἀρχίζουν τὰ καλοκαιρινὰ νυχτέρια. Κατὰ μαχαλάδες (συνοικίες) ἀνάβουν φωτιές μόλις νυχτώσῃ καὶ γύρω ἀπ' αὐτὲς γυναῖκες καὶ κορίτσια τῆς γειτονιάς κάθονται καὶ πλέκουν κάλτσες, κεντοῦν κ.λ.π. *ἰ κοπέλλες τραγουδοῦν καὶ κάπου κάπου σταματοῦν ν' ἀστειευθοῦν καὶ νὰ γελάσουν. Οἱ νέοι τοῦ χωριοῦ γυρίζουν ἀπὸ νυχτέρι σὲ νυχτέρι ὅλους τοὺς μαχαλάδες, γιὰ τὴν δίνεται ἡ εὐκαιρία νὰ πλησιάσουν τίς νέες. Πολλὰ εἰδύλλια πλέκονται μὲ τὴν ἀφορμὴ αὐτὴ. Καὶ γιὰ νὰ περνᾷ ἡ ὥρα καὶ φεύγει ἡ νύστα κάποιος ἀφηγεῖται καὶ τὸ παραμῦθι του.

— Τὸν "Ἀη Γιάννη οἱ κοπέλλες τοῦ χωριοῦ βγάζουν ἀπὸ τὰ μπαούλα τους τὰ προικιά τους κι ἀφοῦ τὰ ξετινάζουν τ' ἀπλώνουν στὰ μπαλκόνια γιὰ νὰ τὰ ἰδῇ ὁ κόσμος καὶ νὰ φέρουν τὴν εὐχὴ δηλ. γαμπρό. Μὲ τὴν ἴδια εὐκαιρία τὰ προικιά ἀερίζονται καὶ τὸ θράδυ τὰ ξαναμαζεύουν στὰ μπαούλα καὶ τὰ ρίχνουν ντιντιλίνα, κίτρινο ἀγριολούλουδο μὲ πνιγηρὴ μυρουδιὰ γιὰ τὴν προφύλαξη τοῦ σκώρου.

— Τέλος τὴν ἴδια μέρα οἱ κοπέλλες μαζεύουν ἓνα ἄνθος γαλάζιο μαλουθότανου λεγόμενο καὶ μὲ τὸ ἔγχυμά του λουζονται γιὰ νὰ γίνουν τὰ μαλλιά τους στιλπνὰ καὶ νὰ προλάβουν τὴν τριχόπτωση.

— Τῆς Ἁγίας Κυριακῆς (7 Ἰουλίου): Προστάτις τῶν γεωργῶν. Ἀποχὴ ἀπὸ κάθε γεωργικὴ καὶ ἄλλῃ ἐργασία γιὰ τὴν Ἁγία Κυριακὴ εἶναι γιὰ τ, φουτιὰ. Ἐν ἐργασθῇ ὁ γεωργὸς θὰ καὶ ἡ θυμωνά του καὶ ἡ οἰκοκυρὰ τὸ σπίτι της.

— Τοῦ Προφήτη Ἡλίας (20 Ἰουλίου): Τ' "Ἀη Λιά:

Ὁ ἅγιος ποὺ φέρνει βροχὴ, γιὰ τὸ κάμνουν λειτουργίες στὰ ἐξωκλήσια του καὶ λιτανεῖες.

— Όταν βροντούν τὰ σύννεφα πιστεύεται ὅτι: ἡ Ἁγία Λιάς κουρδουκλάει τὰ θαρέλια μὴ νιρὸ γιὰ νὰ βρέξῃ.

— Πρώτη Αὐγούστου: Προυταυγουστιά.

Προλήψεις: Αὐτὴ τῆ μέρα δὲ μαγειρεύουν λαχανικὰ γιὰτὶ θὰ ἀφρωστήσουν.

Πρόγνωση καιροῦ: Ἀρχινοῦν τὰ μουρουμίνια (ἀρχίζουν τὰ ἡμερομήνια). Ἡ πρώτη μέρα ἀντιστοιχῆ μετὶ τῆς καιρικῆς συνθήκης ποῦ θὰ ἐπικρατήσουν τὸν Αὐγουστο, ἢ δευτέρα μετὶ τῆς τοῦ Σεπτεμβρίου κ.λ.π.

Παροιμίας: Ἐπὶ Αὐγούστου χειμῶνα κι ἀπὸ Μάρτ' καλοκαίρ'.

— Τῆς Μεταμορφώσεως (6 Αὐγούστου): Ἡ Μιταμόρφουσ'.

Προσκομίζουν στὴν ἐκκλησίᾳ ὡς ἀπαρχὴν σταφύλια γιὰ νὰ εὐλογηθοῦν.

— Τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου (15 Αὐγούστου): Τῆς Παναγίας ἢ Τ' Τραμὴ τ' Παναγία. Ἀξιόλογη ἢ πανήγυρη στὸ ἐξωκλήσι τοῦ χωριοῦ Μεγάλῃ Παναγία, ὅπου φυλάσσεται θαυματουργὴ εἰκόνα. Συρρέουν προσκυνηταὶ ἀπὸ ὅλην τὴν Χαλκιδικήν. Ἡ μεγαλύτερη θρησκευτικὴ πανήγυρις τῆς Χαλκιδικῆς. Τὸ ἴδιο ἐπαναλαμβάνεται ἀλλὰ μετὶ λιγότερους προσκυνητὰς στὰ Ἰννηάμια τῆς Παναγίας ἐννέα ἡμέρας μετὰ τὴν 15ην Αὐγούστου.

— Τοῦ Ἁγίου Φανουρίου (27 Αὐγούστου): Ἁγίου Φανούρ'ς

Προσφοραὶ καὶ τάματα στὸν ἅγιο γιὰ τὴν ἀνεύρεση ἀπωλεσθέντων.

— Πηγαίνουν στὴν ἐκκλησίᾳ ψωμὶ ἢ σταφιδόψωμο ἢ γλύκισμα γιὰ νὰ σ' χουρέσν τ' μάν' τ' Ἁγίου Φανούρ' (ἀγνωστον διὰ τίνα λόγον).

— Τὸν ἐπικαλοῦνται οἱ ἄγαμες γιὰ νὰ φανίρωσ' τοῦ γαμπρό.

— Ἀποκεφάλισις τοῦ Προδρόμου (20 Αὐγούστου).

Τ' Ἁγίου Προδρόμ' : Πηγαίνουν στὰ ἐξωκλήσια τοῦ ἁγίου οἱ ἀσθενεῖς καὶ ἀφήνου στὸν στύλου, κλωστή ἢ κομμάτι τοῦ ἐνδύματός των γιὰ ν' ἀφήσν τν ἀρρώστεια.

ΦΘΙΝΟΠΩΡΙΝΑΙ ΕΟΡΤΑΙ

— Τοῦ Ἁγίου Μάμαντος (2 Σεπτεμβρίου): Ἁγίου Μάμας: Μεγάλῃ ἐμποροπανήγυρις τριῶν ἡμερῶν στὸ ὁμώνυμο χωριὰ τῆς Χαλκιδικῆς.

Ἐπειδὴ γίνεται γενικὸ ξεπούλημα τῶν ἐμπορευμάτων καὶ τῶν ζώων, κάθε ἀγοραπωλησίᾳ ὁμαδικὴ καὶ κάτω τοῦ κόστους, λέγεται χαρακτηριστικὰ: Ἁγίου Μάμα παναῦρ'.

— Τοῦ Ἁγίου Δημητρίου (26 Ὀκτωβρίου): Τ' Ἁγίου Δημητρίου: Κατ' αὐτὴν ὅπως καὶ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, λέγουν: σήμερον στ'χοῦν κι ἐπιστ'χοῦν, ἐπειδὴ λήγει ἢ σύμβασις τῶν βοσκῶν ποῦ ἔγιναν στιχτοὶ καὶ ἀνανεῶνου τὴν σύμβασιν ἐπὶ ἐξάμηνον. Στ'χῶ σημαίνει προσλαμβάνομαι ὑπηρετῆς στιχτὸς ἢ δούλους ὅπως λέγεται, διὰ κτηνοτροφικὰς καὶ γεωργικὰς ἐργασίας.

Ἐστ'χῶ: λύω τὴν σύμβασιν.

— Τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων (1 Νοεμβρίου καὶ 1 Ἰουλίου): Ὁμοῦ Ἀναργύρων. Προστάτες ἰατρῶν καὶ ἀσθενούντων. Σὲ ὄσους ἀσθενοῦν βαρεῖα μεταφέρουν τὶς θαυματουργεῖς εἰκόνες παρὰ τὸ προσκεφάλαιον.

— Προσφέρουν ἀναθήματα οἱ νοσοῦντες.

— Ὑπόσχονται ἐπίσης νὰ κρατήσουν τὴν εἰκόνα τους κατὰ τὴν λιτάρευσιν.

— Τῶν Ταξιάρχων (8 Νοεμβρίου): Ὁμοῦ Ταξιάρχης ἢ τ' Ἀρχαγγέλ. Θεραπεύουν τοὺς ψυχοπαθεῖς καὶ δαιμονιζομένους. Γίνεται ἐγκοιμήσις αὐτῶν εἰς τὰς ἐκκλησίας ἐπὶ 40 ἡμέρας.

— Τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ (11 Νοεμβρίου): Ὁμοῦ Ἁγίου Μηνᾶ. Ἐπικαλοῦνται τὸν ἅγιον διὰ τὴν ἀνεύρεσιν κλαπέντων ζῶων ἢ ἀντικειμένων.

— Τοῦ Ἁγίου Φιλίππου (14 Νοεμβρίου): Ὁμοῦ Ἁγίου Φιλίππου ἢ Ἀποκριὰ γιὰ τὴν Σαρακουστή.

— Γιὰ τὴν ἔλευση τοῦ χειμῶνα καὶ μάλιστα τοῦ πρώτου χιονιοῦ λέγουν. Τοῦ Ἁγίου τοῦ Φιλίππου ἢ θὰ εἶμι ἢ θὰ λείπου, λέγει δηλ. τὸ χιόνι.

— Τοῦ Ἁγίου Πλάτωνος (18 Νοεμβρίου): Ὁμοῦ Ἁγίου Πλάτωνος. Πιστεῦεται, ὅτι κερὸν κέρν' τοῦν Ἁγίου Πλάτωνος τέτοιον κερὸν θὰ κέρν' οὐλ' τὴν Σαρακουστή ὡς τὰ Χριστούϊνα.

— Τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου (21 Νοεμβρίου) Ὁμοῦ Παναγούδα δηλ. μικρὴ Παναγία, σὲ ἀντίθεσιν μὲ τὴν γιορτὴν τῆς Κοιμήσεως Τρανή Παναγία.

— Προστάτρια τῆς σποράς.

— Τὴν μέρα αὐτὴν τῶχουν σὲ καλὸ οἱ κτηνοτρόφοι νὰ ξεκινήσουν τὰ κοπάδια τους γιὰ τὰ χειμοδιά.

— Τοῦ Ἁγίου Στυλιανοῦ (26 Νοεμβρίου): Ὁμοῦ Ἁγίου Στυλιανῶς στύλος καὶ προστάτης τῶν βρεφῶν.

Κάθε μῆτέρα φέρνει τὸ βρέφος τῆς στὴν ἐκκλησία καὶ μοιράζει γιὰ τὴν υἰεῖα του κόλλυβα καὶ καραμέλλες.

— Προστατεύει καὶ τὰ νέα σπαρτά.

— Τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου (30 Νοεμβρίου): Ὁμοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου: Ἀρχὴ χειμῶνα καὶ ἀπὸ τὴν μέρα αὐτὴ ἀντρεῦ' τοῦ κρύου, κατὰ τὴν λεγόμενον.

ΔΗΜΩΔΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐδρεύει στὸ ἐπιγαστρίον ψυχ' κὸ λεγόμενο, γι' αὐτὸ καὶ ὅταν ἐκφράζονται μὴ βγῆκι ἢ ψ'χὴ ἢ μ' ἔφου ἢ ψ'χὴ, δεῖχνουν συγχρόνως καὶ τὸ μέρος ποὺ πιστεύουν ὅτι ἐδρεύει. Καὶ ὅταν πονεῖ τὸ ἐπιγαστρίον βάζουν ἐπ' αὐτοῦ θερμὸ ἐπίθεμα νιόψ'χου καλούμενον.

— Εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον ἡ ψυχὴ δὲν ἀπέρχεται, ἀλλὰ ἐπὶ τριήμερον παραμένει στὸ σπῆτι, γι' αὐτὸ καὶ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας καίει ἀκαίμητο κωνδίλι. Μετὰ τὸ τριήμερον καὶ μέχρις ὅτου συμπληρωθῶν 40 ἡμέρες, ἄγγελος πα-

ραλαμβάνει τὴ ψυχὴ καὶ τὴν περιπλανᾷ σὲ ὅσα μέρη ἐγνώρισε καὶ πῆγε ὁ ἄνθρωπος ἐφ' ὅσον ζούσε. Μετὰ ταῦτα μεταφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἀγγέλου στὸν οὐρανό. Κατὰ τὴν μεταφορὰ αὕτῃ ὁ ἄγγελος συναντᾷ ἐμπόδιο τὰ Τιλώνια κακὰ πνεύματα. Πιστεύεται ὅτι ὑπάρχουν τόσα τελώνια ὅσα καὶ τὰ ἀνθρώπινα ἁμαρτήματα. Καθὼς περνᾷ ὁ ἄγγελος μὲ τὴ ψυχὴ τοῦ θανόντος καὶ ζυγίζοντας τέλος τὰ καλὰ ἔργα ἀφ' ἑνὸς πού αὐτὸς (ὁ ἄγγελος) γνωρίζει καὶ τὰ ἁμαρτήματα ἀφ' ἑτέρου πού γνωρίζει τὸ τελώνιο κρίνει καὶ ἐκδίδει τὴν ἀπόφαση. Καὶ ἂν μὲν ὑπερτεροῦν τὰ ἁμαρτήματα παραδίδει τὴν ψυχὴν στὰ τελώνια πού τὴν μεταφέρουν στὴν κόλαση, ὅπου αἰώνια γιὰ τιμωρία θὰ τυραννῶνται καὶ θὰ βράζουν σὲ καζάνια πίσσας, ἂν δὲ ὑπερτεροῦν τὰ καλὰ ἔργα, μεταφέρεται ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου στὸν Παράδεισο, ὅπου ἀπολαμβάνει κάθε ἐπιθυμητό.

Κατ' ἄλλην δοξασίαν ὁ ἄνθρωπος ζώντας ἐπὶ τῆς γῆς προκρίνεται διὰ τὰ ἔργα του καὶ ἀμείβεται ἢ τιμωρεῖται. Γιαυτὸ καὶ ἡ φράσις: 'Ἰδὼ εἶναι ἡ Κόλας' ἰδὼ κι ἡ Παράδεισους ἢ "Ὅτ' ἄν' κανιένας θὰ τοῦ βρῆ.

— Τέλος πιστεύεται ὅτι ὑπάρχει ὁ οὐρανὸς ὡς στερέωμα καὶ τέρμα καθ' ὕψος. Βρίσκεται δὲ ὁ οὐρανὸς τόσο ψηλὰ ὥστε ἂν πέση ἀπ' αὐτὸν μιὰ μιλόπετρα παρ' ὄλο τὸ τεράστιο βάρος τῆς θὰ χρειασθῆ χρόνος 12 ἐτῶν γιὰ νὰ φθάσῃ στὴ γῆ.

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΑΙ ΕΟΡΤΑΙ

Θεωροῦνται τέτοιες οἱ ὀνομαστικὲς γιορτὲς πού γιορτάζονται τὴ μέρα τῆς γιορτῆς τοῦ φερωνύμου ἀγίου. Ἡ γιορτὴ αὕτῃ λέγεται βίζιτα (ἐπισκεψίς) π.χ. ταχιά ἔχουμι βίζιτα. Ὅποιος γιορτάζει δέχεται στὸ σπίτι ἐπισκέψεις ὄχι μόνο συγγενῶν καὶ φίλων ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν συγχωριανῶν. Τὸν ἐπισκέπτῃ κερνοῦν γλυκὸ τοῦ κουταλιού, ρακί, κρασί καὶ στὶς γυναῖκες μέντα (λικὲρ τύπου πίπερμαν)ᶜ

Στὰ μικρὰ παιδιὰ πού γυρίζν κι αὐτὰ βίζιτα προσφέρουν ζαχαράτα (καραμέλλες).

Ἐπί πρόποσις γίνεται ἔτσι: Παίρνει τὸ ποτὸ ὁ ἐπισκέπτης, σηκώνεται ὀρθιος καθὼς καὶ ὁ ἐορτάζων καὶ εὔχεται νὰ ζῆις, νὰ χαίρισι τν ἱουρτήσ' καὶ στρεφόμενος πρὸς τοὺς οἰκείους: Νὰ τοὺν χαίριστι. Καὶ ἔπονται εὐχὲς πρὸς ὅλα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας ἀνάλογα μὲ τὰ ἐδναφέροντα καὶ τὶς ἐπιδιώξεις ὅπως: συμπιθισαὶ νὰ χαίριστι (πρὸς τοὺς γονεῖς τοὺς ἔχοντας τέκνα ἀνύπανδρα), καλὸ τυχηρὸ (στοὺς ἀγάμους), καλὸ πρόβουδου (καλὴ πρόοδο, πρὸς τοὺς σπουδάζοντας), μὶ γιδὸν (πρὸς τοὺς νεόπατρους), καλὸ παράδεισου (πρὸς τοὺς ὑπεργήρους), καλὴ ξιλιφτιργιά (πρὸς τὴν ἔγκυον), καλὰ σ'χαρίκια καὶ καλὰ διξίματα (γιὰ τοὺς ξενητεμένους).

Ἐπακολουθεῖ καὶ δεῦτερο κέρασμα καὶ ὁ ἐπισκέπτης ἀποποιούμενος

λέγει: δὲν ἦταν ἀνάγκ' ἄλλου κέρασμα; καὶ ὁ ἐορτάζων ἀπαντᾷ σὲ εὐτράπελον τόνον: "Ἐ! ἤρτιτι μὶ δυὸ πουδάρια δὲν ἤρτιτι μὶ ἕνα γιὰ νὰ γιέν' ἕνα κέρασμα. Ἄπερχόμενοι οἱ ἐπισκέπται εὐχονται: σ' ἔτη πουλλὰ κι νὰ τοὺν χαίριστι. Γιὰ νὰ καταδειχθῆ πόσο περιποιηθήκαν κάποιον λέγουν: Τοὺν περιποιηθήκαν στοῦ ἕνα τοῦ πουδάρ'.

— Τὰ παλαιότερα χρόνια τὸ κέρασμα ἦταν ἀπλούστερο. Πρόσφεραν μόνον ρακὶ μὲ ἕνα μπουκάλι ποῦ εἶχε πῶμα μὲ μικρὴ ὀπὴ ἀπὸ τὴν ὁποία ὁ ἐπισκέπτης ρουφούσε ἐλάχιστη ποσότητα. Ἐκαλεῖτο βίζα καὶ περιφέρονταν ἀπὸ στόμα σὲ στόμα.

— Οἱ νέοι τοῦ χωριοῦ ὅταν γίνεται βίζιτα γυρίζουν τὴ νύχτα ἀπὸ σπῖιτ σὲ σπῖιτ μὲ τὰ μουσικὰ ὄργανα, ὡς τὶς πρωινὲς ὥρες.

ΧΟΡΟΙ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ

Οἱ χοροὶ τὶς Κυριακὲς καὶ γιορτές, γίνονται δημοσίᾳ, σὲ ὠρισμένο ἀνοιχτὸ χώρο τὸ χουρουστάσ', μὲ ὄργανα κλαρίνα, βιολιά, λαγούτα, γκαΐντες. Ἀρχίζουν τὶς πρώτες μ.μ. ὥρες καὶ μαζεύονται σχεδὸν ὅλοι οἱ κάτοικοι.

Συνηθισμένοι χοροί, ὁ συρτός, ὁ καλαματιανός, ὁ χασάπικος καὶ ὁ καρσιλαμάς.

Ἡ ἔναρξη ἄλλοτε γινόταν πάντοτε μὲ τὸν καρσιλαμάν. Χορεύεται μόνον ἀπὸ νέους ἀνὰ ἕνας (εἶδος ζεμπέκικου) καὶ ἐπακολουθοῦν οἱ λοιποὶ χοροὶ ἐναλασσόμενοι. Ὅταν θὰ σύρη τὸ χορὸ νέος, θὰ πιαστοῦν καὶ τὰ κορίτσια ποῦ ἔχουν συγγενικὴ σχέση μ' αὐτόν, ὥσπου νὰ τελειώσῃ ὁ χ α β ἄ ς ἕ να ἕνα τὰ κορίτσια ποῦ εἶναι στὸ χορὸ, θὰ χορέψουν τὴ λεγόμενη π ρ ο υ τ ι ἄ δ η λ. θὰ χορέψουν λίγο ὡς πρώτες, ἀμέσως μετὰ τὸν σύροντα.

Ὁ δημοτικὸς χορὸς σὰν μοναδικὴ ψυχαγωγία, συγκεντρώνει τὸ ἐνδιαφέρον, γιὰυτὸ καὶ εἶναι σχεδὸν καθολικὴ ἢ συγκεντρωσὴ. Μπορεῖ νὰ γίνουν καὶ διπλοὶ καὶ τριπλοὶ χοροὶ κατὰ τὶς μεγάλες γιορτές. Φράσις: Συρίτι στοῦ χουρουστάσ' ἔχ' χορὸν τρίδιπλον.

Ὁ χορὸς γίνεται συνεχῆς ὡς τὴν δύση τοῦ ἡλίου καὶ διαλύεται μὲ σφύριγμα ποῦ κάνουν οἱ νέοι. Εἶναι σύνθημα ἀποχωρήσεως.

Παλαιότερα χόρευαν καὶ χωρὶς μουσικὰ ὄργανα ἢ μᾶλλον ἢ ἔναρξη γινόταν μὲ χορευτικὰ τραγούδια στὰ ὁποία πρωτοστατοῦσαν τὰ κορίτσια. Οἱ τέτοιοι χοροὶ εἶχαν συνήθως ἀργὸν ρυθμὸν μὲ ἰδιότυπα συμπλέγματα τῶν χερῶν. Ἦταν πολὺ θεαματικοὶ καὶ σοβαροί.

ΖΩΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ ΣΩΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

Α) Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΘ' ΕΑΥΤΟΥ

Κ ι φ ἄ λ' ἡ γενικὴ ὀνομασία τοῦ κεφαλιοῦ.

— Ὅποιος δὲν ἀρρώστησε δὲν εἶπι κιφἄλ'.

— Βάζ' τού κιφάλι τ' στοίχ'μα ό ύπερβέβαιος για κάτι.

— "Αφσι μι γιατι τού κιφάλι μ' γυρίζ' σα μιλουνόπιτρα, τονίζει ό πολυάσχοςλος.

— Μην έπιμένεις να μετακινήσης τόν ισχυρογνώμονα γιατι δέ λυγίζ' τού κιφάλι τ' ή δέ γυρίζ' ή έχ' κιφάλ' άγύρστου ή άλύιστου ή όπ' ισιάσ' τού κιφάλι τ'.

— Σάν σηκώνει σβώλους τó χωράφι τού γεωργού θα δηλώση: όργουσα τού χουράφι μ' μα σ'κώθηκαν κιφάλια.

—Τó ποτάμι πού κατέβασε πολυ νερό, κατέβασι νιρό κιφάλ'.

— Για κείνον πού παθαίνει άπό άπρονοησία του, θα άκουσθ'η: τέτοιου κιφάλ' τέτοια σκούφια ή τού κιφάλ' άπου φουρεί τέτοια σκούφια τούν άξιζ'.

— Τά ζώα μετριούνται πάντα με κεφάλια, αυτόνους έχ' πιντακόσια κιφάλια γίδια.

— Καί οί άρχοντες καί οί εύπορούντες κι αυτοί κιφάλια είναιύ Αύτòς είνι κιφάλ' τ' χουριού.

— Μα κι ό δυναμικός, ό γνωστικός, ό μορφωμένος είνι γιρό ή τρανό κιφάλ'.

— 'Ο κακός κι ό έγκληματίας με τó άσχημο τέλος δίκαια έφαί τού κιφάλι τ'.

— 'Ο μικρός στο νου έχ' κιφάλ' άπου πέτνουν.

— Μια έργασία τήν άποφεύγουμε δηλώνοντας: δέν έχου κιφάλ' για τέτοια δ'λειά.

— "Αν άτυχήσης στην έργασία σου άσφαλώς πήρις τού κιφάλ' πού κάτ'.

— "Αν πάλι δέ πέσ' άλλνου κιφάλ' δέ σ'κώνιτι άλλου, να καταστραφ'η ό ένας για να έπικρατήση ό άλλος.

— Τ' άπου κάτ' τού κιφάλ' τρώει τ' άπου πάν'. 'Ο ύπερβολικά έρωτύλος συνήθως κατασκρέφεται.

— Για ναδρεθ'ησαντιμέτωπος ένας πρòς έναν πρέπει να άγωνισθ'ης, κιφάλ' μι κιφάλ'.

— Στη σύγκρισητουάναστήματος ένας περνάει τόν άλλο ένα κιφάλ'

— Τó έξογκωμένο άκρο κάθε άντικειμένου είναι κι αυτό κιφάλ'.

— 'Ο ισχυρογνώμονας καί άμετάπειστος μεγεθυντικά είναι πάντοτε κιφάλας, ένw ό μικρύνους ύποκοριστικά κιφαλούδ'.

— 'Η άκρη τού χωραφιού, τού αυλακιου ποτίσματος, τού ύφαινομένου ύφάσματος κι άλλων πολλών, είναι κιφάλ' άρ'.

— Καί τó σημείο πού στηρίζεται ή σκάλα, κιφαλόσκαλου.

— Καί τó μεγάλο τó χωριό είναι κι αυτό κιφαλουχώρ'

— "Έχουμε καί τó ρήμα κιφαλώνου για τήν έπίτοκο γυναίκα. Κιφάλουσι τού πιδί, έπίκειται ή γέννησή του.

— Έχουμε όμως και τὰ συνώνυμα: πατσί, πατσάρα, πατσούκα, κουτρούπ' καράρα, κουλουκούθ'. — Νὰ φᾶς τοῦ πατσί σ', ἢ κατάρρα.

— Θὰ σὶ μαδίσου τοῦ πατσί σ', δηλώνουμε σὲ ἔκρηξη ὀργῆς μας γιὰ ἐκδίκηση.

— Πατσούκα εἶναι ὁ ἄνθρωπος τῆς θελήσεως, ὁ δυναμικός, ὁ πείσμονας κι ἰσχυρογνώμονας.

— Ἐφκιασι μιὰ πατσάρα! ἐκεῖνος ποὺ τὰ παραέτσουξε λιγάκι.

— Κουτρούπ' εἶναι ἡ πῆλινη στάμνα μὲ τὰ σπασμένα χέρια.

— Καράφα καὶ κουλουκούθ' μοιάζει ὁ φαλακρός.

— Κουλουκούθ' εἶναι κι ὁ ἄμυαλος.

— Κρατούν' καὶ κρατούνα, λέμε τὸ κρανίο.

— Τὶ κρατούν' ἀγύρ'στου, εἶναι ὁ ἀμετάπιστος.

— Κρατούνα εἶναι καὶ τὸ δοχεῖο γιὰ πρόχειρο νερὸ φτιαγμένο ἀπὸ νερο-κολοκύθα .

— Καὶ γιὰ νὰ δείξουμε τέλος τὶς ἔγνοιες καὶ τὰ βάσανά μας σὲ στιγ-μὲς ἀμνησίας ἀναφωνοῦμε: ὦχ! κιφαλούδι μ'.

— Κουρφή: ἡ κορυφή ποὺ σχηματίζουν οἱ τρίχες τοῦ κεφαλιοῦ.

— Ζνίχ' (τοῦ): ὁ αὐχένος, ὁ τράχηλος. Γιὰ νὰ χαρακτηρισθῆ ὁ δυνα-μικός λέγεται: αὐτὸς ἔχ' ζνίχ'.

— Γιὰ τὸν ἀθλητικὸ τύπο: νὰ! ζνίχ' γιὰ καθάλα!

— Γιὰ ὅποιον νικαίει ἄλλον σ' ὅποιδῆποτε ἐπίπεδο: τοὺν πῆρι ζνίχ'

— Γιὰ ὅποιον συνήθισε σὲ μιὰ ἀνεπιθύμητη κατάσταση αὐτὸς ἔκουφι ζνίχ' (ὅπως τὰ ἀροτριῶντα ζῶα)

— Κατάρρα: νὰ βγάλ'ς τοῦ ζνίχι σ' ἢ νὰ σὶ βγῆ τοῦ ζνίχ'.

— Γκούτκας ἢ Ἄνικούτκας ἢ Ἀκούτκας: Τὸ ἰνίον τοῦ κρανίου.

— Ἀγκλιέφαρος: τὸ μέτωπο.

— Πρόσουπου (τοῦ): Τὸ πρόσωπον: Ἔτσι ἀποκαλεῖται καὶ ἡ πρό-σοψη κάθε οἰκοδομῆς. Γιὰ σπῖτι ποὺ κεῖται σὲ κεντρικὴ θέση, λέγεται: αὐτὸ τοῦ σπῖτ' ἔχ' πρόσουπου.

— Γιὰ τὸν διπρόσωπο θάπουν: αὐτὸς ἢ ἄνθρουπους γυρίζ' μὶ δυὸ πρόσουπα .

— Γιὰ νὰ τονίσῃ κανεὶς ὅτι τηρεῖ τὴν ὑπόσχεσή του δηλώνει: ἰγῶ δὲ γυρίζου μὶ δυὸ πρόσουπα!

— Ἄλλη φράση: δὲν ἔχ' πρόσουπου νὰ μὶ δγῆ!, ντρέπεται νὰ μὲ ἰδῆ.

— Κατάρρα: νὰ μὴ δγῆς Θεοῦ πρόσουπου.

— Συνώνημη τοῦ προσώπου ἢ λέξη, μοῦτρα

Φράσεις: δὲν ἔχ' μοῦτρα νὰ μὶ δγῆ, ντρέπεται νὰ μὲ συναντήσῃ.

Κατέβασι τὰ μοῦτρα τ', θύμωσε ἀλλὰ καὶ ντράπηκε.

Τοὺν ἔκανι μοῦτρα, ἔδειξε ὅτι εἶναι δυσारेστημένος.

Τὸν ἔκανι τὰ μούτρα τ' παζάρ', τὸν χτύπησε στὸ πρόσωπο τόσο ποὺ τὸν τσαλάκωσε.

Μούτρου ἀποκαλεῖται ὁ ἄνθρωπος μὲ ἐλαττώματα.

Δγιέ μούτρα! κύτταξε ὕφος!

— Μουτσούνα, τὸ ἄσχημο πρόσωπο. — Δγιέ τουν τ' μουτσούνα τ' νὰ καταλάβῃς τὴ λουγιὸς εἶνι!

— Πιπίν' (τοῦ) ἢ Πιπίνια (τὰ): ἡ μήτη, τὰ χεῖλη, καὶ τὸ γύρω αὐτῆς μέρος τοῦ προσώπου.

Τσάξι τουν τὰ πιπίνια = σπάστουν τὰ μούτρα

— Γιὰ τὸν ἀσχημομούρη: δγιέ πιπίνια π' σ' ἔχ'!

Πιπίνια λέγονται καὶ τὰ χεῖλη τῶν ζώων.

— Ἄρθούνια (τὰ): τὰ ρουθούνια.

— Τσ'νώματα: βλέφαρα. τσ'νώματα λέγονται καὶ τὰ αὐλάκια τοῦ ἀδραχτιοῦ ποὺ στρίβεται τὸ μαλλί.

— Ματόκλαδα ἢ Ματουτσίνουρα = βλεφαρίδες.

— Μάτ' (τοῦ) = ὁ ὀφθαλμός. Βάζου μάτ' = προσέχω, ζηλεύω. Δέ τουν ἔβανα μάτ' = δὲν τὸν πρόσεξα.

Τοῦν πῆρι τοῦ μάτι μ': Τὸν εἶδα κάποια στιγμή.

Κακὸ μάτ': βάσκανος καὶ βασκανία.

Αὐτὸς ἔχ' κακὸ μάτ': εἶναι βάσκανος.

Τοῦν εἶδι κακὸ μάτ': βασκάθηκε.

Παίρν' ἀποὺ μάτ': βασκαίνεται

Τοῦν μάτιασι: Τὸν ἐσκόπευσε ἀλλὰ καὶ τὸν βάσκανε.

Τοῦ ἀητοῦ τοῦ μάτ' ἔχ': ὅπου ἔχει δυνατὴ ὄραση

Μάτ' ψάρ' δὲ φάν'κη: ὅταν δὲν ψαρεύουν εὐκόλα.

Τοῦν ἔδουσι μάτια: τὸν φυγάδευσε.

Δώσι μι ἕνα μάτ': δώσε μου ἕνα φιλί.

Τοῦν ἔχ' στοῦ μάτ': τὸν παρακολουθεῖ καὶ τὸν ἐχθρεύεται.

Τοῦν βάζ' μάτ' τὸν προσέχει.

Ἄνξι τὰ μάτια σ' ἢ ἔχει τὰ μάτια σ' τέσσαρα: νὰ εἶσαι πολὺ προσεκτικός.

Μὴ γιόμουσι τοῦ μάτ': μοῦ ἄρεσε, μοῦ ἱκανοποίησε. Μὲ ἀντίθετη ἔννοια λέγεται: Δὲ μὴ γιομόζ' τοῦ μάτ'

Σὰ τὰ μάτια σ': λέγεται ὅταν συνιστοῦμε νὰ διαφυλάξουμε κάτι.

Χόρτασι τοῦ μάτι μ': ἱκανοποιήθηκα, ἔγινα ἔμπειρος.

Τοῦν ἔρριξι στάχτ' στὰ μάτια: τὸν ξεγέλασε.

Αὐτοῦ ἀπόμνι τοῦ μάτι σ! αὐτὸ ζήλεψες!

Τοῦν χτάζ' στὰ μάτια: τὸν ἀγαπᾶ πολὺ

Μὲ κλειστὰ μάτια: κάνουμε μιὰ εὐκόλη ἐργασία.

Μαύρισι τοῦ μάτι μ': βαρέθηκα καὶ στενοχωρέθηκα πολὺ.

Γαμπρὸν μὴ μάτ' θέλεις; θέλεις νὰ εἶναι ὄλα ἐν τάξει, εἶσαι ἀνικανοποίητος.

Τὸν ἔφαί μὴ τὰ μάτια: τὸν πρόσεξε ζηλόφθονα.

— Τὸν ἔφαί τοῦ μάτ' = ὅποιος ἔκαμε τὸν ἄλλο ἀκίνδυνο.

— Πῆρι τὰ μάτια κι ἔφυφι = ὅποιος δυσανασχέτησε γιὰ τὶς ἀτυχίες του.

— Τὸν ἔδουσι μάτια = τὸν φυγάδεψε.

— Μ' ἐπίξι τοῦ μάτι μ' = σὰν καλὸς ἢ κακὸς οἰωνός.

— Ποῦ τᾶχισ τὰ μάτια σ'; λέγε στὸν ἀπρόσεκτο.

— Τ' ἀνθρώπ' τοῦ μάτ' δὲ χουρταίν' = γιὰ τὴν ἀπληστία.

— Τὰ μάτια μ' δὲ θὰ ψτέψου; = γιὰ ὅτι δὲν χωρεῖ διάφευση.

— Τὸν κλαί' τὰ μάτια μ' = τὸν ἀξιολύπητο.

— Τοῦ κἀν' γιὰ τὰ μάτια = ὅποιος κάνει κάτι γιὰ τὸ θεοθῆναι.

— Τὸν φουβήθικι τοῦ μάτι μ' = τὸν ἔξυπνο καὶ καταφερτζή.

— Δὲ σ'κὼν' μάτ' = ὁ πολὺ ντροπαλός.

— Τ' ἡλιοῦ τοῦ μάτ' = εἶναι τὸ ἄνθος τοῦ ἡλιοτροπίου.

— Τς γιλάδας τὰ μάτια = εἶδος ἀνεμῶνης. μὲ μαῦρο ἐκφραστικὸ ὕπερο.

— Μάτ' ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ δένδρου καθὼς καὶ τὸ ἐμβόλι του.

— Αὐγὰ μάτια = τηγανίζουμε στὸ σαχανάκι.

Τοῦ τί εἶδαν τὰ μάτια μ': ὑπέφερα πολλὰ, εἶδα πολλὰ.

Φεύγα κακὸ πτὰ μάτια μ': Γιὰ ὅποιον κάνει πρόχειρη καὶ ἑλλιπῆ ἐργασία.

Ξιγυλαίει τοῦ μάτ': ὅταν φαίνεται κάτι καλὸ χωρὶς πραγματικὰ νὰ εἶναι.

Πάνιασαν τὰ μάτια μ': ζαλίσθηκα, μοῦ ἦρθε σκοτοδίνη.

Μουνάχουν ἔβγαλι τοῦ μάτι τ': ὑπαίτιος τῆς καταστροφῆς του.

"Ἄλλα τὰ μάτια τοῦ λαγοῦ κι ἄλλα τῆς κουκουβάγιας: Γιὰ τὸν παραλληλισμὸ δύο ἀνομοίων πραγμάτων.

Ποὶδς γκαθὸς δὲ θέλ' τὰ μάτια τ'; ὅταν ἀδίστακτα πρέπει νὰ προτιμήσουμε κάτι τὸ καλόν.

Παροιμία: Καλύτερο νὰ βγῆ τοῦ μάτι σ' παρὰ τ' ὄνουμάσ' : Γιὰ τὴν ἀξία διατηρήσεως καλῆς φήμης.

Ποὶδς σ' ἔβγαλι τοῦ μάτι σ'; 'Ἡ γείτουνας μ': "Ὅταν μᾶς κατηγοροῦν ἢ μᾶς κάνουν κακὸ οἱ πλησιέστεροί μας.

Τοῦ γινάτ' βγάζ' μάτ': ὁ ὄργιλος βγαίνει πάντα ζημιωμένος.

Μάτια ποῦ δὲν χτάζουντι γλήγουρα λησμουνοῦντι: Γιὰ τοὺς ξενητεμένους ποῦ ξεχνοῦν.

Καλύτερα νὰ χαθῆ τ' πιδιοῦ τοῦ μάτ' παρὰ τ' γαμπροῦ τ' ἀρχίδι: γιὰ τὴν ἀδυναμία τῆς πεθερᾶς πρὸς τὸ γαμπρὸ.

Κατάρεις: Νὰ σὶ θγοῦν τὰ μάτια.

Νὰ μὴ σὶ δγιοῦν τὰ μάτια μ'.

Ἐπίθετα μὲ δεύτερο συνθετικό: μαουρουμάτς, γαλανουμάτς, ἀνοιχτουμάτς, γκουρλουμάτς.

Κοσμητικά: γραμμένα μάτια, παρδαλά μάτια, μάτια λιόμαυρα, μάτια τς πέρδικας.

—Ματιὰ (ἦ) = βλέμμα. Ρίξι μιὰ ματιὰ ἢ Δγιὲ μιὰ ματιὰ = πρόσεξε λίγο.

Μιὰ ματιὰ κι ἔρχουμι = μιὰ στιγμή κι ἔρχομαι.

— Μάγλα (τὰ) = μάγουλα. Μάγλα λέγονται καὶ τὰ δυὸ ἄκρα τοῦ τζακιού. — Αὐτὸς τρώει μὴ τὰ δυὸ τὰ μάγλα γιὰ τὸν ἔχοντα πολλοὺς ἀνόμους πόρους.

— Ἀχείλια (τὰ) = τὰ χεῖλη. Τὸν ἔχοντα μεγαλύτερον τὸ κάτω χεῖλος ἀποκαλοῦν ἀχείλια ἢ ἀχ'λαρᾶ ἢ τζαχιλα.

— Δόδια = δόντια. Τοῦ κράτσα μὴ τὰ δόδια = τὸ γλύτωσα μὲ κόπο.

— Μπρουσ'νὰ δόδια = κοπτήρες.

— Πισ'νὰ δόδια = τραπεζῖτες.

— Σκλόδουδα = κυνόδοντες.

— Τ' ἀπαλὸ ἢ τοῦ ψ'μένου = μήνιγγες. Ἀπειλὴ = Σὶ δώσου μιὰ στοῦ ψ'μένου θ' ἀπουμείν'ς στοῦ τόπου.

— Γκρίγκλας ἢ Γκουργκλιάνους = λάρυγξ.

Θὰ σὶ θγάλου τοῦν γκουργκλιάνου, ἀπειλεῖ ὁ θυμῶνων.

Γιὰ τὸν ἔχοντα μακρὺν λαιμὸν λέγουν: Πῶ! πῶ! γκουργκλιάνου ποῦ τοῦν ἔχ!

— Καρύδ' (τοῦ) = τὸ μῆλον τοῦ Ἀδάμ. Θὰ σ τσακώσου πτοῦ καρύδ' κι θὰ σὶ πνίξου ἢ θὰ σὶ καρδουπνίξου, ἀπειλεῖ ὁ θυμῶνων.

— Ἡ ἀκάτ'ῆ λιμὸς = ἀμυγδαλαῖ.

— Ἀγούλας ἢ Ἀούλας = τὰ οὖλα.

— Λιμὸς = λαιμὸς.

— Λαγαρὰ (τὰ) = τὰ πλευρά. Ἔχου ἕναν πόνου στὰ λαγαρά. — Θὰ σὶ τσακίσου τὰ λαγαρά.

— Ἀστῆθ' (τοῦ) = τὸ στῆθος. Τοῦν ἔβαλι ἀστῆθ' = τὸν ἀντιστάθηκε, τὸν ἐμπόδισε.

— Βζιὰ (τὰ) = οἱ μαστοί. — Τοῦν ἔχ' βζι = τὸν ἀπομυζᾶ, τὸν ἐκμεταλλεύεται.

— Τρικόπι (τοῦ) = παρεγκεφαλῖς. — Κόπκη τοῦ τρικόπι τ' = ἔσπασε ἢ παρεγκεφαλῖς.

Γαμπρόν μὴ μάτ' θέλεις: θέλεις νὰ εἶναι ὄλα ἐν τάξει, εἶσαι ἀνικανοποιήτος.

Τὸν ἔφαῖ μὴ τὰ μάτια: τὸν πρόσεξε ζηλόφθονα.

— Τὸν ἔφαῖ τοῦ μάτ' = ὅποιος ἔκαμε τὸν ἄλλο ἀκίνδυνο.

— Πῆρι τὰ μάτια κι ἔφυφι = ὅποιος δυσανασχέτησε γιὰ τὶς ἀτυχίες του.

— Τὸν ἔδουσι μάτια = τὸν φυγάδεψε.

— Μ' ἐπίξι τοῦ μάτι μ' = σὰν καλὸς ἢ κακὸς οἰωνός.

— Ποῦ τᾶχισ τὰ μάτια σ'; λέγε στὸν ἀπρόσεκτο.

— Τ' ἀνθρώπ' τοῦ μάτ' δὲ χουρταίν' = γιὰ τὴν ἀπληστία.

— Τὰ μάτια μ' δὲ θὰ ψτέψου; = γιὰ ὅτι δὲν χωρεῖ διάψευση.

— Τὸν κλαῖ' τὰ μάτια μ' = τὸν ἀξιολύπητο.

— Τοῦ κἀν' γιὰ τὰ μάτια = ὅποιος κάνει κάτι γιὰ τὸ θεαθῆναι.

— Τὸν φουβήθικι τοῦ μάτι μ' = τὸν ἔξυπνο καὶ καταφερτζή.

— Δὲ σ'κὼν' μάτ' = ὁ πολὺ ντροπαλός.

— Τ' ἡλιοῦ τοῦ μάτ' = εἶναι τὸ ἄνθος τοῦ ἡλιοτροπίου.

— Τς γιλιάδας τὰ μάτια = εἶδος ἀνεμώνης. μὲ μαῦρο ἐκφραστικὸ ὕπερο.

— Μάτ' ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ δένδρου καθὼς καὶ τὸ ἐμβόλι του.

— Αὐγὰ μάτια = τηγανίζουμε στὸ σαχανάκι.

Τοῦ τί εἶδαν τὰ μάτια μ': ὑπέφερα πολλὰ, εἶδα πολλὰ.

Φαῦγα κακὸ πτὰ μάτια μ': Γιὰ ὅποιον κάνει πρόχειρη καὶ ἑλλιπῆ ἐργασία.

Ξιγιλáει τοῦ μάτ': ὅταν φαίνεται κάτι καλὸ χωρὶς πραγματικὰ νὰ εἶναι.

Πάνιασαν τὰ μάτια μ': ζαλίσθηκα, μοῦ ἦρθε σκοτοδίνη.

Μουνάχουν ἔβγαλι τοῦ μάτι τ': ὑπαίτιος τῆς καταστροφῆς του.

Ἄλλα τὰ μάτια τοῦ λαγοῦ κι ἄλλα τῆς κουκουβάγιας: Γιὰ τὸν παραλληλισμὸ δύο ἀνομοίων πραγμάτων.

Ποῖδς γκαθὸς δὲ θέλ' τὰ μάτια τ'; ὅταν ἀδίστακτα πρέπει νὰ προτιμήσουμε κάτι τὸ καλόν.

Παροιμία: Καλύτερο νὰ βγῆ τοῦ μάτι σ' παρὰ τ' ὄνουμάσ' : Γιὰ τὴν ἀξία διατηρήσεως καλῆς φήμης.

Ποῖδς σ' ἔβγαλι τοῦ μάτι σ'; Ἡ γείτονας μ': Ὅταν μᾶς κατηγοροῦν ἢ μᾶς κάνουν κακὸ οἱ πλησιέστεροί μας.

Τοῦ γινάτ' βγάζ' μάτ': ὁ ὀργίλος βγαίνει πάντα ζημιωμένος.

Μάτια ποῦ δὲν χτάζουντι γλήγουρα λησμουνοῦντι: Γιὰ τοὺς ξενητεμένους ποῦ ξεχνοῦν.

Καλύτερα νὰ χαθῆ τ' πιδιοῦ τοῦ μάτ' παρὰ τ' γαμπροῦ τ' ἀρχίδι: γιὰ τὴν ἀδυναμία τῆς πεθερᾶς πρὸς τὸ γαμπρὸ.

Κατάρεις: Νὰ σὶ βγοῦν τὰ μάτια.

Νὰ μὴ σὶ δγιοῦν τὰ μάτια μ'.

Ἐπίθετα μὲ δεῦτερο συνθετικὸ: μαουρουμάτς, γαλανουμάτς, ἀνοιχτουμάτς, γκουρλουμάτς.

Κοσμητικά: γραμμένα μάτια, παρδαλά μάτια, μάτια λιόμαυρα, μάτια τς πέρδικας.

—Ματιὰ (ῆ) = βλέμμα. Ρίξι μιὰ ματιὰ ἢ Δγιέ μιὰ ματιὰ = πρόσεξε λίγο.

Μιὰ ματιὰ κι ἔρχουμι = μιὰ στιγμή κι ἔρχομαι.

— Μάγλα (τὰ) = μάγουλα. Μάγλα λέγονται καὶ τὰ δυὸ ἄκρα τοῦ τζακιοῦ. — Αὐτὸς τρώει μὶ τὰ δυὸ τὰ μάγλα γιὰ τὸν ἔχοντα πολλοὺς ἀνόμους πόρους.

— Ἀχειλία (τὰ) = τὰ χεῖλη. Τὸν ἔχοντα μεγαλύτερον τὸ κάτω χεῖλος ἀποκαλοῦν ἀχειλία ἢ ἀχ'λαρὰ ἢ τζαχίλα.

— Δόδια = δόντια. Τοῦ κράτσα μὶ τὰ δόδια = τὸ γλύτσωσα μὲ κόπο.

— Μπρουσ'νὰ δόδια = κοπτήρες.

— Πισ'νὰ δόδια = τραπεζῖτες.

— Σκλόδουδα = κυνόδοντες.

— Τ' ἀπαλὸ ἢ τοῦ ψ'μένου = μήνιγγες. Ἀπειλὴ = Σὶ δώσου μιὰ στοῦ ψ'μένου θ' ἀπουμείν'ς στοῦ τόπου.

— Γκρίγκλας ἢ Γκουργκλιάνους = λάρυγξ.

Θὰ σὶ βγάλου τοὺν γκουργκλιάνου, ἀπειλεῖ ὁ θυμῶνων.

Γιὰ τὸν ἔχοντα μακρὺν λαιμὸν λέγουν: Πῶ! πῶ! γκουργκλιάνου ποῦ τοὺν ἔχ!

— Καρύδ' (τοῦ) = τὸ μῆλον τοῦ Ἀδάμ. Θὰ σ τσακώσου πτοῦ καρύδ' κι θὰ σὶ πνίξου ἢ θὰ σὶ καρδουπνίξου, ἀπειλεῖ ὁ θυμῶνων.

— Ἡ ἀκάτ'ῆ λιμὸς = ἀμυγδαλαί.

— Ἀγούλας ἢ Ἀούλας = τὰ οὖλα.

— Λιμὸς = λαιμὸς.

— Λαγαρὰ (τὰ) = τὰ πλευρά. Ἔχου ἕναν πόνου στὰ λαγαρά. — Θὰ σὶ τσακίσου τὰ λαγαρά.

— Ἀστήθ' (τοῦ) = τὸ στήθος. Τοὺν ἔβαλι ἀστήθ' = τὸν ἀντιστάθηκε, τὸν ἐμπόδισε.

— Βζιὰ (τὰ) = οἱ μαστοί. — Τοὺν ἔχ' βζι = τὸν ἀπομυζᾶ, τὸν ἐκμεταλλεύεται.

— Τρικόπ (τοῦ) = παρεγκεφαλῖς. — Κόπκη τοῦ τρικόπι τ' = ἔσπασε ἢ παρεγκεφαλῖς.

— Ράμμα (του) = ἡ σπονδυλική στήλη. — Κόπκη του ράμμα τ' = ἔσπασε ἡ σπονδυλική του στήλη.

— Νουρίτσα (ἡ) = τὸ κάτω ἄκρον τῆς σπονδυλικῆς στήλης ὅπου τὸ ἱερὸν ὀστοῦν.

— Πινακίδα (ἡ) = ἡ ὠμοπλάτη — Πινακίδα εἰρωνεύονται τὴν λιπόσαρκον γυναῖκα.

— Βούζα (ἡ) = ἡ κοιλία. — Τοῦ ντουβάρ' τίναξι βούζα

— Βούζαρς = κοιλαράς.

— Ἀφαλὸς (ἡ) = ὁ ὀμφαλός. — Τὸ κεντρικὸ σπῆτι, μαγαζί, χωράφι, χωριό, ἀποκαλεῖται ἀφ α λ ὸ ς.

— Ἀπουκῆλ, (του) = Τὸ κάτω μέρος τοῦ ὀμφαλοῦ.

— Γόφους (ἡ) = ἰσχίον.

— Μπουτ' (του) = ὁ μηρός.

— Γόνα ἢ Γόνατου = γόνυ. — Γιὰ τὸν μὴ πιστὸν φίλον, τὸν ἐπιτόλαιον, λέγεται: τ' φίλια τν' ἔχ' στοῦ γόνα.

“Ὅποιος φοβηθῆ πολὺ ἢ κουρασθῆ, τονίζει: Κόπ'καν τὰ γόνατά μ'.

— Καλάμ' (του) = κνήμη. Συνώνυμος: κλιτσάρ'.

Κλιτσονάρια καλοῦνται καὶ τὸ μέρος τοῦ ποδιοῦ ποὺ κρεμοῦν τὰ σφαχτά.

Παροιμίας: Κάθι γίδα πτοῦ κλιτσονάρι τς κρέμιτι, ὅτι καθένας εἶναι ὑπεύθυνος τῶν πράξεών του.

Γιὰ τὴ λιπόσαρκεν γυναῖκα λέγουν εἰρωνικά: αὐτὴν ἡ γ'ναῖκα εἶνι μὲ κλιτσονάρια!

— Κότσ' (του) = ὁ ἀστράγαλος. Κότσ' λέγεται καὶ τὸ κριάρι καθῶς ἡ ὑψηλόσωμος καὶ ὠραία γυναῖκα μεταξὺ τῶν ὁμοίων της.

— Πατούνα = πέλμα ποδιοῦ. Πατούνα καὶ τὸ πέλμα τῆς κάλτσας.

— Ψαχνὰ (τὰ) = τὰ ὀπίσθια.

— Κώλους (ἡ) = ἔδρα. Γιὰ τὸν ἀνίσχυρο νὰ ἐπιτελέσῃ κάτι λέγουν: αὐτὸς δὲν ἔχ' κώλου γιὰ τ' αὐτὴν τὴ δ'λε ιά. — Ἐπίσης ὅποιον τολμὰ νὰ Παροιμίες: ¼ρέξι κώλου φάι ψάρια.

Μ'κρὸν κώλου δὲν ἔδειρες τρανὸν μὴ καταπιάνισι, ὅτι ἡ διαπαιδαγωγισὴ ἐπιτυγχάνεται ἀπὸ τὴ νεαρὰ ἡλικία.

— Γιὰ τὸ λαίμαργο: αὐτὸς ἔχ' τ'ανὸν κώλου ἢ αὐτὸς δουλεύει μὲ γιὰ τοῦ κώλου ἢ τοῦ κώλου πῶχ' αὐτὸς, χὰίρ δὲ χτάζ'.

— Πάτους (ἡ) = ὁ ἀφεδρών. Μὴ βγήκη ἡ πάτους = κουράσθηκα πούλυ.

— Δίμνια ἢ Ἀχαμνά ἢ τ' ἀχαμνὸ τοῦ μέρους ἢ τοῦ κρυφὸ τοῦ μέρους = τὸ αἰδοῖον.

—Κλειδί = τὸ γυναικεῖον αἰδοῖον καὶ ὁ κόλπος.

“Ἐχ' στινὸ κλειδί, λέγουν γιὰ τὴ γυναῖκα ποὺ συνήθως δυστοκεῖ.

— Χέρ' (του) = τὸ χέρι. — Βάνι ἓνα χέρ', λέγουν σὲ κάποιον νὰ βοηθήση σὲ ἐργασία.

Τν ἔβανι χέρ', λέγουν γιὰ τὸν ἄνδρα ποὺ πείραξε ἐρωτικά μιὰ γυναίκα.

Χέρ' μι χέρ' λέγουν γιὰ τὴν ἀμοιβαία συνδρομή.

Χέρ' χέρ' = γρήγορα.

Μή κραίν'ς πάν' στοὺ χέρ', ὅταν ἀποτρέπουν κάποιον νὰ ἐπεμβαίνει σὲ ἀκατάλληλην στιγμή.

Μ, ἔβγαλι ἓνα χέρ' ,λέγει ὁποῖος ἐνεργήθηκε μιὰ φορὰ μετὰ τὴ λήψη καθαρτικοῦ.

Τοὺν ἔχου στοὺ χέρ', λέγει ὁ κρατῶν ἀντάλλαγμα.

— Ἀπαλάμ' (ή) = ἡ παλάμη. — Αὐτὴν τὴ δ'λειὰ τν ἔχου στν ἀπαλάμ' λέγει ὁποῖος μπορεῖ εὐκόλα νὰ ἐκτελέση μιὰ δουλειά.

— Δάχλα = δάκτυλα. — Αὐτὴν τὴ δ'λειὰ τ' παίζου στὰ δάχλα, μοῦ εἶναι εὐκόλη. — Σὶ παίζου στὰ δάχλα, δὲν σοῦ ὑπολογίζω, σὲ ὑπερτερῶ.

— Καλάμ' ἀποὺ χέρ' = κερκὶς καὶ ὠλένη.

— Νώμους (ή) = ὁ ὤμος — Κατάρρα: Νὰ πέσν τὰ χέρια σ' ἀπ' τοῦ νόμου, γιὰ ὁποῖον χειροδικήση.

— Μπράτζου (του) = ὁ βραχίον. — Αὐτὸς ἔχ' γιὰ μπράτζα ἢ εἶνι μπράτζουμένους = ἀθλητικός, δυνατός, ἄξιος.

— Ἄγκουνας (ή) = ὁ ἀγκών.

— Κλείδουσ' (ή) = ἡ ἄρθρωσις.

— Τζέρια ἢ Σ'κώτια ἢ Ἦπατα = οἱ πνεύμονες καὶ τὸ ἦπαρ με ἓνα ὄνομα. — Ὁ βασανιζόμενος συνήθως λέγει: Μ' ἔφαγαν τὰ τζέρια ἢ μ, ἔφαγαν τ ἀἦπατα μ' ἢ μ' ἔφαῖς τὰ σ'κώτια ἢ με μαύρισις τοῦ σκώτ' ἢ τ' ἄσπρου τοῦ σκώτ' μι τῶκανις μαύρου.

Ὅποῖος τρομάζει καὶ δοκιμάζει μεγάλον φόβο θὰ εἴπη: Κόπκαν τὰ ἦπατά μ'.

ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΟΝΟΜΑΤΑ ΦΥΣΙΚΩΝ ΙΔΙΟΤΗΤΩΝ

Ξανθός, Καστανός, Στιαράτους, Μιλαχροινός, ἀνάλογα με τὸ χρῶμα τῆς ἐπιδερμίδος.

Πρόσουπου ἡλίου ἢ πρόσουπου φιγγάρ' = ἡ γυναίκα με στρόγγυλο, λεῖο, ἐκφραστικὸ πρόσωπο.

Οὐμουρφουνιός, οὐμουρφουνιά = ὠραῖος καὶ ὠραία.

Κιφάλας ἢ Πατσούκας = ὁ ἔχων μεγάλο κεφάλι καθὼς καὶ πείσμων καὶ ἰσχυρογνώμων.

Ἄχ'λαράς ἢ Τζαχίλας = ὁ ἔχων μεγάλα καὶ κρεμαστὰ χεῖλη.

Μύτ'κας καὶ Μυταράς = ὁ ἔχων μεγάλην μύτην.

Δουντᾶς = ὁ ἔχων μεγάλα δόντια.

Φτίκας καὶ Κλαπιούσιους = ὁ ἔχων αὐτιά μεγάλα.

Στραβουζνίχ'ς = στραβολαίμης.

Καμπούρ'ς = κυρτός.

Πατέλ'ς = ὁ βαδίζων μετὰ τὰ πέλματα πρὸς τὰ ἔξω ἢ πρὸς τὰ μέσα.

Βούζαρ'ς = κοιλαράς.

Λουζίτσα'κα = λιπόσαρκος ἀλλὰ σκληραγωγημένος καὶ ὑγιής.

Ντιλμπιντέρς = ὁ βαδίζων εὐθυτενῶς καὶ ὑπερηφάνως.

Βαρέλα = παχύσαρκος γυναίκα.

Πινακίδα ἢ Ἄντιρίδα ἢ Ξιλουπιτινάρου ἢ ξηράδ' ἢ Κλώστρια = λιπόσαρκος γυναίκα.

Ξικαπιστήρα = ὑψηλόσωμος γυναίκα.

Ζντάβλιστους = μελαχροινὴ ἀδύνατη γυναίκα.

Ζούδιου = μικρόσωμος καὶ ἀποκρουστικὴ γυναίκα.

Πρασ'νιάρ'ς = χλωμός.

Λιμ'κάρ'ς' Θιρμανών'ς, Μαραζιάρ'ς' Τσιμπλιάρ'ς, Χλαμπατσιάρ'ς = ὁ ἀσθενικός.

Νταλακιάρ'ς = ὁ ἀσθενικός καὶ εἰδικὰ ὁ πάσχων ἐξ ὑδροπικίας.

Βλουϊρός = ὁ ἔχων τὰ κατάλοιπα σημεῖα τῆς νόσου εὐλογίας.

ΟΝΟΜΑΤΑ ΨΥΧΙΚΩΝ ΙΔΙΟΤΗΤΩΝ

Στουλίδου = ἡ ἀγαπῶσα τὸν καλλωπισμόν.

Ντουντᾶς = ὁ πλήρης καλωσύνης.

ΡΙτκός = ὁ πλήρης κακίας.

Ξιφτέρ', Νταμάρ', Φουτιὰ = ἔξυπνος, ἱκανός.

Μπουνταλάς, Χάφτας, Χαφταλιεύρας = θλάκας.

Ντιμπέλ'ς, Κουραδάς = νωθρός.

Χαραμτζής, Κουματᾶς — ὁ ἀνίκανος καὶ διατρεφόμενος παρ' ἄλλων.

Καυγατζής = φιλόνικος.

Γκρινιάρ'ς = μεμψίμοιρος.

Κλαντίν' = ἰσχυρογνώμων.

Κέραφ', Κιραφχιάρ'ς = μοχθηρός.

Τσιμπρής = φιλάργυρος.

Σταρβός = κακός, δύστροπος, ιδιότροπος, φιλόνικος.

Κακουρίζ'κους = κακός, σκληρός.

Πουνιτ'κός = εὐσπλαχνος.

Ἄπουνους = ἄσπλαχνος, σκληρός.

Ἄθιουήλατους = ἄδικος.

Βουλ'κός = καλόβουλος, μὴ ἀπαιτητικός.

Ἄνάπουδους = δύσκολος.

- Μπιλιαλής = άνυπόφορος.
 Άλήξουρος = λαίμαργος.
 Ταμαχιάρ'ς, Φαραώ = πλεονέκτης, άπληστος.
 Άλτσιάκ'ς = άνίκανος.
 Άτζιαμης = άπειρος.
 Χαμένους — τρελλός, άμυαλος.
 Κουργιόζους = εΐρων.
 Μπαταχτσής, Μπατάκ' = άδικος, κακοπληρωτής.
 Μούμνια = ύποκριτής.
 Ούχιά = ύπουλος.
 Σφιχτός = φιλάργυρος.
 Χαρβαλουσάκ' = σπάταλος.
 Βουρλός, Βουρλουπούλ' = έλαφρόνους.
 Άσुकλιέστους = άδιάφορος, άστενοχώρεντος.
 Σουϊκός = εύγενής, άπό οίκογένεια.
 Άσουγους = άγενής, όχι άπό οίκογένεια.
 Ζλάπ' = άγριος και άκοινώνητος.

ΔΗΜΩΔΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗ ΝΟΣΟΙ ΚΑΙ ΟΝΟΜΑΣΙΑΙ ΑΥΤΩΝ

- Πουνουκέφαλος, Κιφαλόπουνους. Φράσις: Δέ μπουρώ νά σά σ' έχου
 πουνουκέφαλος = δέν σε άνέχομαι.
 Μηλιγκίτς (ή) = ή μηνιγγίτις.
 Παραμαγουίλις (οί) = παρωπίτις. "Έφκιασι παραμαγουίλις, λέγουν
 γιά κείνον που πάχυνε.
 Λιμός (ή) = άμυγδαλίτις.
 Κακός λιμός (ή) = όστρακιά και διφθερίτις.
 Κασσίδα (ή) = άχώρ. "Υθρις: Κασσιδιάρ'.
 Κασσιδιάρ'ς άποκαλείται ό πάσχων άπό κασσίδα καθώς και ό έξύθυ-
 μος.
 Ψουραφίτ'ς (ή) = ψωροφύτης.
 Ψώρα = ψώρα. Ψουριάρ'ς ό πάσχων.
 Λόβα = λέπρα. Λουβιάρ'ς ό πάσχων.
 Ζουχάδις = αίμοροΐδες. Ζουχαδιάζουμι = μου κακοφαίνεται και
 πεισιμώνω.
 Σπλήνα (ή) = ό πάσχων άπό σπλήνα. Σπληνιάρ'ς ό όξύθυμος =
 Σπληνίζουμι = μου κακοφαίνεται και θυμώνω.
 Κατουριέτι 'που πάνου τ' = έχει άκράτεια ούρων.
 Τά καν' που πάνου τ' = έχει άκράτεια κοπρώνων.

Θιρμασιά = έλονοσία, πυρετοί.

Χταπόδια = κισοί.

Χταπόδ' στ' μύτ' = πολύπους ρινός.

Χτικιό, Βλάψ'μου = φυματίφσις. — Με τήν φράσιν εἶναι θλαμμένους ὑπονοοῦν, εἶναι φθισικός.

Χτικιάρ'ς = φυματικός.

Βλουιά, Γλυκεία = εὐφλογία. — Βλουιάρς ὁ πάσχων καὶ Βλουιὸς ὁ ἔχων τὰ κατάλοιπα σημεῖα τῆς νόσου.

Κουκκ'νίτσα, Τὰ γλυκὰ σπυρούδια = ἰλαρά.

Νταλάκ', Κακὸ σπυρί = ἄνθραξ. Κατάρα: Νὰ βγάλς τοῦ νταλάκ'.

Φάξα (ή) = καρκίνος τῆς γλώσσης. Κατάρα: Νὰ βγάλ'ς τ' φάξα στοῦ στόμα.

Καλαγκάθ' (τοὺς) = ψευδάνθραξ δακτύλων χειρὸς

Τλουέντσα = γρίππη. Χαρακτηριστικὸ γιὰ τὴν γενικὴ ἀτονία ποῦ φέρνει λέγεται καὶ Πατσιαβούρα.

Σκουλαμέντου, Μαλαφράντζα = ἀφροδίσιον νόσημα.

Ἔθρις: Σκουλαμιντιάρ', Μαλαφραντζιάρ'.

Λουλάδα = τρέλλα. Λουλὸς ὁ πάσχων καὶ ὁ ἄμυαλος.

Σιληνιασμός ἢ Τοὺν ἔρχιτι Θιὸς νὰ φλάξ' ἢ Τοὺν ἔρχιτι μακρὰ ποῦ δῶ = ἐπιληψία.

Λάγκαγμα = στραμπούλιγμα.

Τσάκσι τοῦ πουδάρι τ' = κάταγμα ποδιοῦ.

Ἄμπιασμα = ἀπόστημα, πυόρροια.

Ἄμπιους = πύον. Οὐμπιγιάρς = χλωμός.

Νταμπλάς = ἐγκεφαλικὴ συμφορήσις. Τοὺν ἔπισι νταμπλάς = στενοχωρέθηκε πολὺ.

Ἄντιρίδισ = ἔλμυθες. Ἄντιρίδα εἰρωνεύονται τὴν λιπόσαρκην χλωμὴν γυναῖκα.

Φύτσι αἷμα = αἰμόπτυσις — Φύτσα αἷμα λέγουν ὅταν μὲ μεγάλα ἐμπόδια τελειώνουν μιὰ δουλειά.

Χουλ'κό = δοθικὴν.

Δέθ'κη τ' ἀντιρού τ' = εἰλεός.

Λόξυγκας ἢ Λύγκιασμα = λόγξ.

Λυγκιάζου = ρέβομαι.

Ρούπιλ' (ή) = ἐρυσίπελας.

Κιτιρνάδα, χρυσή = ἴκτερος. Ἔσπασι χουλή τ' = ἔπαθε ἴκτερον.

Σπάσ' μου = κήλη. — Τὸν κηλοπαθῆ καθὼς καὶ τὸν ἀνίκανον διὰ σωματικὴν ἐργασίαν ἀποκαλοῦν σπαζούλαν.

Πούντα, πόντα = πνευμονία.

Χιονίστρις = χεῖμειλα, κρουοπαγήματα.

Τρουϊουρίστρα = παρωνυχία.

Ριματικά = ρευματισμοί.

Κουρδέλλα = ταινία.

Νιρόπιασμα, Νιρόπκας = ύδροπικία. — Νταλακιάρ'ς = ό πάσχω
έξ ύδροπικίας.

Χιλώνια: χοιραδικά.

ΎΑλ'χίνα, Γαδουραλ'χίνα, ΎΑρνιθόκουλους = διάφορα είδη λειχήνων.

ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ ΚΑΙ ΥΠΟΔΗΣΙΣ

ΓΕΝΙΚΑ: Κατούνια = τὰ ένδύματα γενικώς.

Ζντράνια = τὰ άσπρόρουχα.

Συντρόφ' = τὸ έσώβρακον κατά παλαιότεραν όνομασίαν και βρακί
κατά νεωτέραν.

Φράσεις: Τὸν έβαλι στού βρακί τς αύτήν, λέγεται διὰ γυναίκα που
άσκει στόν άνδρα της μεγάλην έπιρροήν, που είναι του χεριού της, που τόν
άγει και τόν φέρει.

Όταν θέλουν νά χαρακτηρίσουν τόν στενόν δεσμόν μεταξύ δύο φίλων,
λέγουν: Αύτνοι οί δυό είνι κώλους κι βρακί.

ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ ΚΑΙ ΥΠΟΔΗΣΙΣ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

Περιγραφή τής παλαιότερας τοπικής ένδυμασίας γυναικών τής ΎΑρ-
ναίας και γενικώτερα τής Βορείου Χαλκιδικής.

Μπαμπουκλί (του) = Φούστα έσωτερική μάλλινη ή βαμβακερή. Φο-
ρεΐται και σήμερα από τίς γρηές και κατασκευάζεται στόν οικιακό άργαλειό.

Καβάδ' (του) = έξωτερικό βαμβακερό φόρεμα γραφών που ή κατα-
σκευή του όμοια με τὸ πάπλωμα. Στο χωριό Παλαιοχώρι φοριέται και σήμε-
ρα.

Λιμαριά (ή) = κομμάτι λευκού πανιού, έξαρτώμενον έκ του λαιμού.
ΎΕφαρμόζει στό άκάλυπτο (καρές άνοιγμα του στήθους του έξωτερικού φορέ-
ματος. Παράγεται έκ τής λ. λαιμός (λιμός).

Λιμαριά καλεΐται και τὸ περιλαΐμιον τών ζευγνυομένων ζώων. Για νά
χαρακτηρισθί ή κακός άνθρωπος που πρέπει νά τόν άποφεύγη κανείς, λέ-
γουν: Αύτὸς είνι νά τνάΐζς τ' λιμαριά σ' ή Τίναζι τ' λιμαριά σ' κι φεύγα.

Συνώνυμος και ή Τραχ'λιά, διότι έκ του τραχήλου έξαρτάται.

Λιμπαντές (ή) = κοντή ζακέτα μέχρι τής μέσης, άνοικτη έμπρός,
γαρνιρισμένη με γούνα. ΎΦασμα τσόχινο. Τής αύτής σημασίας και χρήσεως
τὸ Κουντουγούν.

Σκιουρτέλλα (ή) = ΎΕπανωφόριον πολυτελές μάλλινον τσόχινο, γαρ-
νιρισμένο με γούναν. Πολύ έπιβλητική.

Τσιμπές (ή) = Έπανωφόρι μάλλινο χωρίς μανίκια γαρνιρισμένο με μεταξωτές κλωστές. Εύτελέστε ρο ένδυμα από την σκουρτέλλαν.

Καβούκ' (τού) = Έπιβλητικό φέσι κόκκινο χρυσοποίκιλτο, με φούντα πλούσια χρυσίζουσα. Φοριέται στο κεφάλι και προσδέεται στη βάση με πολύχρωμο μεταξωτό μανδηλι σιρβέτα ή μαντήλι καλούμενον.

—“Όταν πάθη τις δυστύχημα έξ ύπαιτιότητός του, λέγουν γιαιτόν: Τώρα άς πάρ' τού μαντήλ' κι άς χουρεύ'. — Τήν ίδια φράση χρησιμοποιούν και για τή γυναίκα που έμεινε χήρα με πολλές ύποχρεώσεις.

Λαχώρ' (τού) = Μεγάλο μεταξωτό πολύχρωμο μαντήλι που δένεται στη μέση και κρέμεται. Έτσι λέγεται και τó μαύρο μάλλινο ή θαμβακερό κάλυμμα τής κε φαλής, καθημερινής χρήσεως. Τής μέσης τó λαχώρ' λέγεται και Ζνάρ'. — Για τόν φιλόνικο λέγουν: Αύτòς έχ' άπουλ'μένου τού ζνάρ' για καυγά.

Άλατζιάς (ή) = φόρεμα μεταξωτό ύφαντό.

Πουδιά (ή) = μεταξωτή ή θαμβακερή ή μάλλινη πολύχρωμη έμπροσθέλλα ύφαντή, που προσδέεται με λωρίδα και είναι γαρνιρισμένη με κρόσια.

Σκφούνα = μάλλινες πλεχτές κάλτσες. “Όταν είναι λευκές και στόν άστράγαλο και πτέρνα έχει κέντημα με κόκκινες κλωστές, λέγονται σκφούνια μι καρίκια.

Κουντούρις (οί) = παντούφλες από δέρμα λουστρίνι με μεταξωτή χρωματιστή φούντα.

ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ ΑΝΔΡΩΝ

Τσιατσήρ', Μπινιβρέκ' = Μάλλινο ύφαντό ή τσόχινο παντελόνι εύρύχωρο πρòς τά άνω με θηλιάν στην όποία είναι περασμένη ή θρακουζούνα για τήν συγκράτησή του στη μέση.

Για τόν σπάταλο λέγεται: Αύτòς θα τά δέσ' (τά χρήματα) στ' θρακουζούνα, καθώσ και για όποιον δέν θα άποκομίση κέρδη.

Πκάμισου = ύποκάμισο ύφαντό.

Κουνσό', Λιμπαντές = κοντό μάλλινο ύφαντό σακάκι με άνοικτές ποδιές, στο γιλέκο.

Τζιαμαντάν' = μάλλινο ύφαντό γιλέκο.

Ζνάρ' = ζώνη ύφαντή πλάτους 0,30 μ. περίπου μάλλινο, χρώματος μαύρου ή κοκκινωπού, μεγάλου μήκους, περιζωνόμενον στη μέση.

‘Ο έχων φιλέριδα διάθεσιν, έχ' ούλουένα τού ζνάρ' άπολ'μένου για καυγά.

Άλατζιάς = ύφαντό θαμβακερό ή μεταξωτό που φοριέται σταυρωτά πάνω από τó πουκάμισο και κάτω από τó κουντόσι ή λιμπαντέν.

Λαγκιόλ' (του) = Τὸ πρόσθετο τριγωνικὸ κομμάτι ὑφάσματος ὑπὸ τὴν μασχάλη κάθε ἐνδύματος. — "Ὅταν θέλῃ νὰ δείξῃ κανεὶς ὅτι δὲν ἐνδιαφέρεται καθόλου γιὰ κάποιον θὰ εἰπῇ: Τί τοὺν ἔχου; Τς γούνας μ' μανίκ' ἢ τς κάπας μ' λαγκιόλ';

Μαλλίνα (ἡ) = ὑφαντὴ μάλλινη ἐσωτερικὴ φανέλα.

Πατατούκα (ἡ) = παλτό.

Κουπαράν' ητου) = παλτὸ ὑφαντὸ γρίζινο.

ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΚΟΜΜΩΣΙΣ ΚΑΙ ΚΑΛΩΠΙΣΜΟΣ

Τὰ μαλλιά χτενίζονται πρὸς τὰ πίσω καὶ πλέκονται ἢ μιὰ πλεξίδα μουνουκουσιὰ ἢ δυὸ πλεξίδες δυὸ κουσιές, δυὸ κόσις.

Στ' ἀμαλλιά δένουν κορδέλλα μεταξωτή.

Τὰ μαλλιά σγουρένονται καὶ διακοσμούνται μὲ χτένις, πιάστρις, πιαστράκια .

Στὸ λαιμὸ κρεμοῦ καδένα μὶ φλουριὴ ἢ φλουριά. Τὰ πολλὰ φλωριά ἔ' εἶναι χσημα σταυροῦ φλουριά σταυρὸ ἢ ἕνα ἕνα. "Ἄλλοτε φοροῦσαν ντουμπλις ἢ πιντόλιρα.

Στὰ αὐτιά σκουλαρίκια. Ἐπὸ πολὺ τὸ κορίτσι τὸ τρυποῦν τ' αὐτιά ὥστε ὅταν ἐνηλικιωθῇ νὰ εἶναι εὐκόλο νὰ φορέσῃ τὰ σκουλαρίκια.

Στὸ λαιμὸ περιβόλιου (περιδέρειο).

Στὰ χέρια μπιλιτζίκια (βραχιόλια).

Στὰ δάκτυλα δαχλίδια χρυσὰ ἢ ἀσημένια.

Στὸ πρόσωπο καλλυντικὰ φκιασίδια.

Γιὰ νὰ ξανθίζουν τὰ μαλλιά ἔβαζαν τὴν ὀκνά ἢ κνά.

Στὰ μάγουλα κοκκ'νάδ'.

Στὰ εἶδη καλλωπισμοῦ τῶν γυναικῶν δύνανται νὰ καταταγοῦν καὶ τὰ εἶδη ἐνδυμασίας ὡς ἀναφέρονται εἰς Κεφάλαιον ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ἤτοι τὰ σηφούνια μὲ καρίκια, τοῦ λαχῶρ ἢ ζνάρ' τοῦ τλουπάν' ἄσπρο βαμβακερὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς καθημερινῆς χρήσεως, τοῦ καβούκ' μὲ τὴ σιρβέτα ἢ μαντήλ'.

ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΑ

Ἡ μουσικὴ συνίσταται ἀπὸ ἄσματα παλαιὰ μακρόσυρτα, δραματικά, ξενητειάς, φύσεως κ.λ.π., καὶ ἀπὸ λαϊκὰ γοργά, ἢ παθητικά καθὼς καὶ

Μουσικὰ ὄργανα: τὰ διουλιὰ (βιολιά), λαγούτα, μπουζούκια, κλαρί-ἀπὸ Τουρκικοὺς ἀμανέδες εἰς περιωρισμένην ὅμως κλίμακα. να, γκάϊντες (ἄσκαυλοι) καὶ φλουέρις (φλογέρες). Τίς φλογέρες μόνον οἱ βοσκοί.

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ

Τὸ κέντρον τῶν ὀροφῶν δωματίων κοσμεῖται συνήθως μὲ ξυλόγλυπτον ἀκτινωτὸν ἥλιον ἢ ροζέτες ὡς τὰ σχέδια καὶ τὸ γεῖσον μὲ μαιάνδρους ἀπὸ κονίαμα. Τίς ντουλάπες καὶ τὰ παλαιὰς ἐποχῆς ξύλινα μπαούλα, κοσμοῦν ξυλόγλυπτα ἄνθη.

Οἱ ρόκες ποὺ κλῶθουν τὰ μαλλιά διακοσμοῦνται μὲ γλυπτές γραμμές εὐθείες, τεθλασμένες, κυρτές, μαιάνδρους.

Τὰ εὐδύματα ποικίλλονται μὲ κενὰ σειρήτια γαϊτάνια, καὶ κορδέλλες μὲ γραμμές εὐθείες, καμπύλες, τεθλασμένες, μαιάνδρους καὶ λοιπὰ ἀκαθόριστα σχήματα. Τὰ περιλαίμια τῶν φορεμάτων κοσμοῦνται ὁμοία ἐ κλωστές καὶ σειρήτια.

Οἱ γυανίκες φοροῦν τὴ ποδιά ὡς ἀνωτέρω περιεγράφη. Ἐπίσης τὸ πολὺ ὁμορφο καὶ ἐπιβλητικὸ χρυσοποίκιλτο καβούκ' (φέσι) μὲ τὴ φούντα καθὼς καὶ τὰ σκφοῦνια μὲ τὰ κότσια ἢ καρίκια.

Τὸ μεσοφόρι τῶν γυναικῶν ἢ λεγομένη φούστα κάτω ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ φόρεμα εἶναι λευκὴ μάλλινη ὕφαντὴ, μὲ γύρο ποικιλμένο μὲ ἡμικύκλιες ἢ τεθλασμένες ἐγκοπές, γαρνιρισμένες μὲ χρωματιστὲς κλωστές, μὲ τελείες.

Τὰ μάλλινα ὕφαντὰ προσκέφαλα ποικίλλονται κι αὐτὰ μὲ διάφορα σχέδια.

Τὰ ὕφαντὰ χαλιά καὶ κελίμνια, διακοσμοῦνται μὲ ἄνθη, ἀστερίσκους, σταυρούς, μαιάνδρους, πολυγωνικὰ σχήματα κ.ἄ.

Ἐπίσης τὰ ὕφαντὰ τὰ λεγόμενα καλλιγραφικὰ ἢ μπάντες ποὺ ἀναρτῶνται στὰ δωμάτια ὑποδοχῆς (εἶδος χαλιῶν) φιλοτεχνοῦνται μὲ σχέδια ἐξ ἀνθέων (τριαντάφυλλα συνήθως), ζῶων (λεοντάρι), αἰσθηματικῶν παραστάσεων (ἀρραβῶν, μὴν τοῦ μέλιτος) καὶ ἄλλων παραστάσεων (βασιλικά ἀνάκτορα, χορὸς τῶν Μουσῶν, ἄρματα τοῦ ἡλίου). Τὸ δωμάτιο ὑποδοχῆς κοσμεῖται μὲ καναπέδες ποὺ ἐπιστρώνονται ὕφαντὲς μάλλινες, θαμβακερές, μεταξωτὲς κουβέρτες, (πλαγκέτις) τῆς προίκας.

Στοὺς τοίχους ἀναρτῶνται πολλὲς εἰκόνες ἰδίως, βασιλέων, βασιλοπαίδων, μαχῶν ἀγῶνος τοῦ Ἔθνους καὶ φωτογραφίες.

Ἀπαραίτητος καὶ ὁ καθρέπτης τοῦ τοίχου.

Οἱ οἰκοδομὲς ἐξωτερικοῦ ὑδροχρωματίζονται μὲ λουλακιοῦ χρῶμα.

Τὸ ξύλινον γεῖσον τῆς στέγης καὶ τοῦ ἐξώστου φέρει ἡμικυκλίους ἐγκοπὰς μὲ ὀπὴν εἰς τὸ κέντρον.

Ἡ πρόσοψη ἀνάγλυφο ἄνθος ἀπὸ ἀσβεστοκοκίαμα μὲ τὸ ἔτος ἀνεγέρσεως τῆς οἰκοδομῆς καὶ τὰ ἀρχικὰ τοῦ ἰδιοκτῆτου.

ΚΑΤΟΙΚΙΑ

Σπίτ' (τοῦ) = σπίτι, οἰκία. Μὲ τὴ λέξη νοεῖται τὸ κτίριο ἀλλὰ καὶ ἡ

οικογένεια, τὸ σοῖ. Γιαυτὸ καὶ τὸν ἄνθρωπο ποὺ κατάγεται ἀπὸ καλὴ οἰκογένεια ἀποκαλοῦν ἀποὺ σπίτ'. Φράσεις: Αὐτὸς εἶναι ἀποὺ σπίτ'.

Παραμίαι: Πάρι ἄνθρουπουν 'ποὺ σπίτ' κὶ σκύλου 'ποὺ κουπάδ' λέγεται γιὰ τὴν ἐκλογή συζύγου καὶ ὑπηρέτου. — Σν ἄκρια σπίτ' κὶ στ' μέσ' ἀμπέλ', ὅτι τὸ ἄκρινὸ σπίτι στὸν ἀγρότη παρέχει εὐκολίες. — Σπίτι μ' σπιτάκι μ' κὶ κουρδουκαλυθάκι μ', λέγει ὁ ἐπιστρέφων ἀπὸ ταξειδοὶ γιὰ νὰ καταδείξη τὴν ἄνεση τοῦ σπιτιοῦ του.

— Ὅταν θέλουν νὰ χαρακτηρίσουν ὅτι μιὰ οἰκογένεια θρῖσκεται σὲ καλὴ οἰκονομικὴ κατάστασι θὰ πουν: αὐτὸ εἶναι γιρὸ σπίτ'.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ

Τοῦτο εἶναι κατὰ κανόνα μονώροφο, διώροφο, ἢ καὶ τριώροφο. Ἐν εἶναι ἰσόγειο ἀποκαλεῖται χαμδί. Οἱ τοῖχοι του λιθόκτιστοι μὲ λάσπη (χῶμα) ἢ ἀσβέστι. Εἶναι ξυλόπηκτο. Ἐπιστεγάζεται μὲ κεραμεῖδια ἐγγχωρίου τύπου ἢ μὲ πλάκες (λίθινες πλάκες). Ἰδιαίτερο γνώρισμα ἀρχιτεκτονικῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἄνω ὀρόφου στὰ σπίτια τῆς Ἀρναίας καὶ περιχώρων εἶναι ὅτι ἐξέχει οὗτος τῆς καθέτου γραμμῆς τῶν τοίχων τῆς προσόψεως, μὲ ξύλα στραβὰ στραβός'λα λεγόμενα. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐξέχουν καὶ τὰ μπαλκόνια.

Τὸ ἰσόγειο τοῦ σπιτιοῦ κατῶι κατῶγιον, χρησιμεύει ὡς σταῦλος τῶν ζῶων καὶ ὡς ἀποθήκη. Ἡ κυρίως κατοικία εἶναι τοῦ ἀκάτ' κὶ τοῦ ἀπάν' πάτουμα. Τὸ α! πάτωμα λέγεται καὶ πατουσιά. Ὁ σταῦλος τῶν ζῶων λέγεται ἀχούρ'. Κάθε κατωκημένον ἀκάθαρτον δωμάτιον ἀποκαλεῖται μεταφορικὰ ἀχούρ'.

Φράσις γιὰ ἀκάθαρτο μέρος: Τὶ τῶκανίτη δῶ μέσα, ἀχούρ'.

Τὸ σπίτι εἶναι χωρισμένο σὲ δωμάτια ἀκανόνιστα σὲ μέγεθος.

Οἱ ξυλόπηκτοι τοῖχοι οἱ διαχωριστοὶ λέγονται τσιατμάδι (οἶ)

Τὸ σπίτι εἰρωνικὰ καλεῖται καὶ κάβια. Π.χ. ἄντι σταμάτα μὴ κραίν'ς κὶ τράβα στ' κάβια σ' ἢ Ἴσὺ νὰ μὴ νικατώνισι μὲ ζάρονοι στὰ κάβια σ'.

ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΚΑΙ ΧΡΗΣΙΣ ΔΩΜΑΤΙΩΝ: Νουντᾶς, καμάρ' = δωμάτιον. — Ἀρχουνταρίκ' (τοῦ) = δωμάτιο ὑποδοχῆς. Παλαιὰ ὀνομασία γιὰτὶ σ' αὐτὸ ὑποδέχονται τοῦ» ἄρχοντα (δημοσίου, δημοτικού, εὐποροῦντα). Ἐτσι ἀποκαλεῖται τὸ δωμάτιο ὑποδοχῆς στὰ Μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Ὁρους καὶ ἀπὸ τῆ γεινίασι πρὸς αὐτὰ ἐπεκράτησε. Ἡ σημερινὴ ὀνομασία εἶναι ἢ καλὴ ἢ κάμαρ' ἢ ἢ καλὸς ἢ νουντᾶς.

Ἡ νουντᾶς ποὺ κ'μούμιστι = τὸ ὑπνοδωμάτιον. Σὲ μικρὸ σπίτι εἶναι τοῦτο μοναδικὸ καὶ κοιμούνται ὅλα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας. Μιὰ θέσις προορίζεται γιὰ τὰ σκεπάσματα ὅπου τὰ μαζεῦουν τὴν ἡμέρα κὶ ἀποκαλεῖται ρουχουθέσ'. Ἀπαραίτητο καὶ τὸ τζάκι ποὺ χρησιμεύει ὡς μαγειρεῖον. Ἡ πτωχὴ ἐπίπλωσις του ἰδίως στὰ παλιότερα συνίσταται ἀπὸ τρεῖς ψάθες

στρωμένε» ἔνθεν καὶ ἔνθεν καὶ στὸ μέσον πρὸ τῆς ἐστίας (τζάκ') ἢ (ἀτζιάκ') ὅπου καίουν κούτσουρα ξύλα μεγάλα γιὰ θέρμανση. Τὸ τζάκι ἀπαραίτητο σὲ κάθε δωμάτιο. Οἱ δυὸ ἐξοχὲς τοῦ τζακιοῦ λέγονται μάγλα (μάγουλα) καὶ ἡ προεξέχουσα θάσις γρουινιά. Ἡ ἐκατέρωθεν τοῦ τζακιοῦ ἔκτασις κόχ' (κόγχη) καὶ ἡ πρὸ αὐτοῦ μισιὰ γουινιά.

Γιὰ τοὺς γέρους ποὺ μένουν διαρῶς παρὰ τὴν πυρὰν τῆς ἐστίας, λέγεται ἡ φράσις: Τοῦν ἔχου τοῦ γέρου στ' γουινιά, ἔχει τὴν ἔννοιαν ὅτι δὲν βγαίνει ἔξω καὶ τὸν συντηρῶ.

Τὴν ἡμέρα εἶναι στρωμένες μόνον οἱ ψάθες καὶ τὴ νύχτα γιὰ κατάκλιση στρώνονται τοῦ κυλίμνια καὶ τοῦ προυσκέφαλου ὑφαντὸ μάλλινο παραγεμισμένο μὲ χόρτο καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ καὶ τὸ μαξιλάρι. Σκεπάζονται μὲ βιλέντζες καὶ τσέργις φλουκάτις ἰδίως στὴν Ἀρναία, ἔργα τῶν χειρῶν τῶν γυναικῶν, ἀσχολουμένων εἰδικὰ μὲ τὴν βιοτεχνίαν.

Κιλάρ' ἢ Κιλारीκ, = ἀποθήκη παλαιοῦ καὶ ἐφεδρικοῦ ἱματισμοῦ καὶ ἐπίπλων.

Ὡς τραπεζαρία χρησιμοποιεῖται κατὰ κανόνα τὸ ὑπνοδωμάτιο, τὸ τζάκι τοῦ ὁποῖου καὶ ὡς μαγειρεῖον.

— Τὸ δωμάτιο ὑποδοχῆς, ἡ καλὴ κάμαρ' ἔχει ὡς ἔπιπλα καναπέδισ (διθάνια), ἐπιστρωμένα μὲ ὑφαντὰ πολύχρωμα μάλλινα κιλίμνια (τὰ) ἢ καρπέτις (οἱ) — Στούς τοίχους γιὰ καλλωπισμὸν κρεμοῦν εἰκόνες καὶ φωτογραφίες καθὼς καὶ ὑφαντὰ μάλλινα πολύχρωμα καλλιγραφικὰ ἢ μπάντις, ἐπὶ τῶν ὁποίων παριστάνονται ἄνθη, ζῶα, παραστάσεις ἐκ τῆς Ἑλλην. Μυθολογίας (χορὸς Μουσῶν, ἄρμα ἡλίου), αἰσθηματικαὶ (ἄρραβῶν, μὴν τοῦ μέλιτος δίχτυ τῆς ἀγάπης) γεωργικαὶ (θερισμός, τρυγητὸς) κ.λ.π.

= Ὁ διάδρομος τοῦ σπιτιοῦ ὀδηγεῖ πρὸς τὸν ἐξώστην μπαλκόν' καὶ λέγεται ὁ διάδρομος σάλα ἢ δουξάτους καὶ χρησιμεύει γιὰ χώρον στὸν ὁποῖο ἐκτελοῦνται πλείστες οἰκοκυρικὲς ἐργασίες. Εἶναι ἐπίσης ὁ χώρος γιὰ τὸ παιγνίδι καὶ τὴν διημέρευση τῶν παιδιῶν τῆς οἰκογενείας. — Στὸ διάδρομο εὐρίσκεται καὶ ἡ ἀσκάλα (σκάλα) ποὺ ὀδηγεῖ στὸ ἰσόγειο καὶ ἐκεῖθεν στὴν ἐξώθυρα ξόπουρτα ἢ πουρτάρα. — Στὸ διάδρομο ὑπάρχει καὶ τὸ σουφαλίκ' ἢ καναπιλίκ' (διθάνι).

— Σὲ κάθε δωμάτιο καὶ σὲ ὕψος ἐπὶ ἑνὸς ἢ περισσοτέρων τοίχων ὑπάρχει στερεωμένη ἀκίνητος σανὶς πουλίτσα ἢ ράφ' γιὰ τὴν τοποθέτηση γυαλικῶν, ψωμιοῦ καὶ ἄλλων χρειωδῶν. — Γιὰ κορίτσι ποὺ κινδυνεύει νὰ μείνη ἀνύπανδρο λέγεται: Αὐτὸ τοῦ κουρίτσ' θ' ἀπουμείν' στ' πουλίτσα.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΟΙΚΟΔΟΜΗΣ: Μοῦτλα (τὰ) = τὸ διάστημα ἀπὸ τῆς περιμέτρου τῆς ὀροφῆς μέχρι τῆς στέγης.

Πατουσιὰ (ἡ) = τὸ πρῶτον πάτωμα.

Ταβάν' (τοῦ) ὀροφή.

Μαχιές (οί) = οί κυριώτεροι πλάγιοι δοκοί τῆς στέγης — Παπάς (ἡ)
= τὸ κεντρικὸ κάθετο στήριγμα τῆς στέγης.

Ντιρέκια (τάῃ = οἱ στυλοὶ γενικῶς.

Ἐπατέρας καὶ κύριος προστάτης τ.ς οἰκογενείας ἀποκαλεῖται συμβολικὰ ντιρέκ' τ' σπιτιοῦ. Φράσις: Τσακίσκη τοῦ ντιρέκ' τ' σπιτιοῦ ὅταν πεθάνῃ ὁ πατέρας προστάτης.

Ἄστρέχα (ἡ) τὸ ἐξέχον μέρος τῆς στέγης.

Λούκια (τὰ) = ἡ ὑδρορροή καὶ εἰδικὰ οἱ 4 ἐξέχουσες γωνίες τῆς στέγης ἀπ' ὅπου ἐκρέουν τὰ νερὰ τῆς βροχῆς. Φράσις: Ἐκανι τέτοιου νιρὸ ποῦ δὲ τοῦ χουρούσι τὰ λούκια.

Σκιπαστή (ἡ) = ἡ στέγη. Διὰ τὸν ἄστεγον λέγουν: Δὲν ἔχ' σκιπαστὴ νὰ κάτσ'.

Ὅταν σκεπάζεται ἡ στέγη τοῦ σπιτιοῦ καὶ τοποθετεῖται τὸ κεντρικὸ δοκάρι ὑποστηρίγματος αὐτῆς ὁ παπάς ὡς λέγεται, ὑπάρχει ἔθιμον νὰ ἀποστέλλουν στοὺς κτίστας μαστόρους δῶρον, ὁ σπιτονοικοκύρης, οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι, ἀποτελούμενον ἀπὸ μανδηλι, κάλτσες, προσόψι, ὑποκάμισο κ.λ.π. γιὰ τοῦ χαηρλίδ'κου τ, σπιτιοῦ. Στὴν κορυφὴ τοῦ παπᾶ στερεώνεται σταυτὰ σημαία. Κάθε προσκομιζόμενον δῶρο, τὸ παίρνει ὁ ἀρχιμάστορας καὶ τοῦ ρὸς ξύλινος μὲ στεφάνι ἀπὸ λουλούδια. Στὴν κορυφὴ τοῦ σταυροῦ ἀναρτᾶ φουνάξ' δηλ. τὸ διαλαλεῖ ὡς ἐξῆς, κρατώντας τὸ ὑψηλὰ μὲ τὸ ἓνα χέρι διὰ νὰ τὸ ἐπιδεικνύῃ:

«Καλῶς μᾶς ἤρτι τοῦ μπαξίσι τῶν μαστόρων
ἀποῦ τοῦ κύριου (δεῖνα). Νὰ ζήση ἡ γυ-
ναῖκα του κι τὰ πιδιά του (ἡ ἄλλη ἀ-
νάλογη πρὸς τὸν δωρίζοντα εὐχή). Ὅσα
λουλούδια στὰ ἴβουνα, γινηήματα στοὺς
κάμπου ,στόσα καλά νὰ τοῦ χαρίζῃ
ἡ Θιός».

Καὶ προσδένῃ τὸ δῶρο στὴ κορυφὴ. Τὰ δῶρα παραμένουν μέχρι περατώσεως τ.ς στέγης. Τὴν ὥρα ποῦ ἀρχιμάστορας διαλαλεῖ μὲ δυνατὴ φωνὴ τὸ δῶρο, οἱ λοιποὶ μάστοροι χτυποῦν μὲ τὰ σκεπάρνια τους τὰ ξύλα γιὰ νὰ δώσουν ἰδιαίτερο καὶ χαρούμενο τόνο.

Μπαγναντι (τοῦ) ὄροφῃ ἐπίχριστος.

Τσίρτζιβές (ἡ) = σκελετὸς παραθύρων.

Πλάκα (ἡ) = ὑαλοπίνακας.

Παραστατὸ (τοῦ) = ἡ κάσα τῆς θύρας.

Πιρβάξ' (τοῦ) = σανίδες ὄψεως ποῦ τοποθετοῦνται στὶς κάσες τῶν θυρῶν καὶ παραθύρων καὶ στὴ βάση τῶν ἐσωτερικῶν τοίχων δωματίων.

Μάνταλους ἢ Πιράτς (ἢ) ἢ Ζουμπιρέκ' (τοῦ) = ὁ μάνδαλος ὁ ἀσφαλίζων ἐσωτερικῶν τὰς θύρας καὶ παράθυρα καὶ ἰδίως τὴν ἐξώθυραν.

Ἄνέκδοτον σχετικὸν μὲ τὸν μάνδαλον:

Μιά παντριμέν' γ'ναίκα μὶ μουρό, ἔκαμνι ἀπιστίες στοὺν ἄντρα τς. Ἔρνταν ταχτικὰ ἢ ἀγαπητ'κὸς τς, ὅταν ἔφουβγι ἢ ἄντρας τς, χτυποῦσι συνθηματικὰ τ' ξώπουρτα κι τοὺν ἄν'γι. Ἔνα βράδ' ὅμους ἤρτι ἢ ἄντρα τς χωρὶ ἐνὰ τοὺν καρτιρῶν κι σὶ λιγάκ' χτυποῦσι λαφρὰ μὲ τοῦ τρόπου ποῦταν συνιννουημέν' κι ἢ ἀγαπητ'κὸ τς. Ἡ γ'ναίκα γιὰ νὰ τοὺν δώσ' νὰ καταλάβ' ὅτι δὲ θὰ μπουρέσ' νὰ τοὺν ἀνοίξ' κι ὅτι ἔπριπι νὰ φύγ' κι ν' ἄρτ' ἄλλ' βραδυὰ ἄρχιψ' νὰ νανουρίζ' τοῦ μ'κρό τς, νὰ τοῦ κνάη κι νὰ τοῦ τραγ'δάη:

Κι ποιὸς χτυπάει τοῦ μάνταλου

τοῦ νάνι τοῦ νάνι

Ἐλα ταχιά τοῦ βράδου.

Ἔτσ' τὰ κατάφιρι κι ἢ ἄντρα τς νὰ μὴ καταλάβ' κι ἢ ἀγαπητ'κὸ τς νὰ πάρ' χαμπάρ' κι νὰ φύγ'.

— Τρακάτς (τοῦ) = ἢ λαθὴ τὸ πόμολο τῆς θύρας.

— Καμάρα ἢ Νιφκίδα ἢ Ἄχυρίδα = μικρὸν ἀνοιγμα εἰς τὸν ἐσωτερικὸν τοῖχον τοῦ δωματίου, χρησιμοποιούμενον ὡς πρόχειρο ντουλαπάκι.

Καμάρα λέγεται καὶ τὸ τόξον τῶν γεφυρῶν.

Γκλαβανή = καταπακτή.

ΕΠΙΠΛΑ ΚΑΙ ΣΚΕΥΗ

Μισάντρα (ἢ) = ντουλάπι ξύλινη κτιστὴ ἢ ὄχι, χρησιμεύουσα καὶ ὡς ἱματιοφυλάκιον.

Σιντούκ' (τοῦ) = μπαούλο. Σιντούκ' παραβολικὰ λέγεται καὶ τὸ στήθος. Φράσις: Σ'κώθ'κη τοῦ σιντούκι μ' ἢ Φούσκουσι τοῦ σιντούκι μ'. Ἐπίσης σιντούκ' ἀποκαλεῖται καὶ τὸ νεκρικὸ φέρετρο. Διὰ τὸν ἔχοντα ἀποταμιευμένα χρήματα λέγουν! Αὐτὸς ἔχ' στοῦ σιντούκι τ' πουλλνοὶ παράδεις! ἢ Χώρια ἀπ' τῆ δ'λειὰ τ' ἔχ' κι στοῦ σιντούκ' παράδεις!

Ἄρκλα (ἢ) παλαιᾶς κατασκευῆς ξύλινο μπαούλο κλειδωτὸ (χωρὶς καρφιὰ) ὅπου οἱ γυναῖκες διατηροῦσαν τὰ προικιά τους.

Σουφρὰς (ἢ) χαμηλὸ τραπέζι φαγητοῦ συνήθως στρογγυλὸ στὸ ὅποδὸ τρώγουν καθήμενοι διπλοπόδι. Γιὰ κείνον ποῦ ὡς ἐσώγαμβρος βρῖσκει καλὴ οἰκονομικὴ κατάσταση, λέγουν: Βρῆκι ἔτοιμου σουφρὰ.

Γαδούρα (ἢ) = ξύλινο τετράποδο ὑποστήριγμα κρεβατιοῦ.

Τζιέτζιαρς ἢ Ντέτζιρις (ἢ) = κατσαρόλα.

Παραμία: Κουρδούκλισι ντέντζιρις κι βρήκιτε οὐ καπάκ' Ὅταν τὸ ζεύγος τῶν παντρεμένων ταιριάζουν στὸ χαρακτήρη.

Πλακὶ (τοῦ) = ρηχὴ κατσαρόλα γιὰ φαγητὸ πλακὶ μὲ ψητὸ φούρνου.

Νταβά» (ή) = ταψί. Για τούς έχοντας κεφάλι μεγάλο και πεπλατυσμένο στη κορυφή, λέγουν ειρωνικά: ἔχ' κιφάλ' νταβάν. Ἐπίσης για ὄποιον ἀδυνατίσῃ πολὺ ἀπὸ ἀσθένεια λέγουν: Γίν'κη στοὺ νταβὰ νὰ τὸν μάησς (μαζέψης).

Σνι (τοῦ) = ρηχὸ ταψί.

Τ'γάν' (τοῦ) τηγάνι. Ὄταν θέλουν νὰ παραστήσουν τὸ ὀμαλὸν τοῦ ἐδάφους λέγουν: Ἐχου χουράφ' τ'γάν' ἢ ὅταν τὸ ἔδαφος ξηραίνει τοι ἀπὸ χόρτα λόγῳ ἀνοβρίας: Ἡ τόπους γίν'κη τ'γάν'.

Χλιάρ' (τοῦ) = κουτάλι. Παραίμια: Ἄν ὄλες οἱ μέλ'σσις ἔκαναν μέλ' θὰ τῶτρουγαν οἱ γιοῦφτ' μὴ τὰ χλιάρια, γιὰ νὰ καταδείξουν ὅτι κάθε ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἱκανὸς γιὰ οἰανδήποτε ἐργασίαν.

Καιὶ ὁ φλύαρος ἀποκαλεῖται χλιάρης συνοπτικῶς.

Χλιαρουθήκα (ή) = κουταλοθήκη. Ἔτσι ἀποκαλεῖται καὶ ὁ φλύαρος. Φράσι»: Τὶ χλιαρουθήκα εἶναι αὐτός!.

Τσιανάκ' (τοῦ) = πιάτο. Τὸν κακὸν καὶ δύστροπον ἀποκαλοῦν τσιανάκ' π.χ. Τὶ τσιανάκ' εἶναι αὐτός; ἢ Τοῦν ξέρου γῶ τί τσιανάκ' εἶν' αὐτός.

Μασούρ' (τοῦ) = βαθὺ πιάτο.

Γάστρα ἢ ἀπάκ' = σιδηρένιο θολωτὸ καπάκι χρησιμεῖον ὡς κινητὸς φούρνος γιὰ τὸ ψήσιμο πίτας καὶ γλυκίσματος. Στὴν ἐπιφάνεια του ἐπιθέτουν κάρβουνα ἀναμμένα.

ἐκ τῆς λέξεως γαστήρ ὁμοιάζουσα μὲ κοιλιά

Κιουπτσές (ή) τρυπητὴ ἢ ὄχι ρηχὴ κουτάλα.

Μπακράτσ' (τοῦ) βαθὺ χάλκινο δοχεῖο χρησιμεῖον καὶ διὰ τὴν μεταφορὰν φαγητοῦ στοὺς ἐργαζομένους στοὺς ἀγρούς.

Γιὰ τὸν ἔχοντα μεγάλο κεφάλι λέγουν: Αὐτὸς ἔχ' κιφάλ' μπακράτσ' Ἐπίσης τὸν ἰσχυρογνώμονα εἰρωνεύονται μπακράτσαν ἢ μπακρατσουκέφαλον.

Φτίνα (ή) = πῆλινο δοχεῖο μὲ πλατὺν λαιμὸν καὶ ἀνοιγμα, γιὰ γλυκὰ κουταλιῶ, μέλι, λίπος.

Φουκάς (ή) = βάζον λευκοσιδηροῦν Ἐχ' στοὺ φουκά λίρις λέγουν γιὰ τὸν ἀποταμιεύοντα.

Γαβάν' (τοῦ) = μικρὸ πλατὺ κλειδωτὸ ξύλινο δοχεῖο γιὰ τοποθέτησιν προχείρου φαγητοῦ σὲ στερεὰ κατάστασιν, μεταφερόμενο στὶς ἀγροτικὰς ἀσχολίαις.

Σούγκλα (ή) = σούβλα σιδηρένια ἢ ξύλινη.

Κοπάνα (ή) σκάφη γιὰ πλύσιμο ἢ ζύμωμα. Ὁ πεινασμένος λέγει χαρακτηριστικά: ἡ βούζα μ' (κοιλιά μου) γίν'κη κοπάνα ἀπ' τ' πείνα.

Ξύστρους (ή) = μικρὸ σιδηρένιο ἐργαλεῖο πλατὺ κατὰ τὸ ἄκρο γιὰ τὸ ξύσιμο τῆς σκάφης ἀπὸ τὸ ζυμάρι.

Φράσις: Ἐβανι τοῦ ξύστρου στοὺ ζνάρ' ἔνοεῖ σηκώθηκε κι ἔφυγε.

Γιὰ τὴν προέλευση τῆς φράσεως αὐτῆς καὶ χρήσεως στὴν Ἄρναϊα ἐγένετο λόγος στὸ Κεφάλαιο ΕΠΩΝΥΜΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΩΝΥΜΙΑ.

Λαῖν' τοῦ) = λαγῆνι νεροῦ.

Λαδιρὸ (τοῦ) = δοχεῖο μικρὸ γιὰ λάδι

Ξυδιρὸ (τοῦ) — δοχεῖο μικρὸ γιὰ ξύδι

Γκαζιρὸ (τοῦ) = δοχεῖο μικρὸ γιὰ πετρέλαιο

Γαστέρα (ἡ) = φιάλη γυάλινη

Καράφα (ἡ) = γυάλινη γαράφα κρασιοῦ

Καράφα εἰρωνεύονται τοὺς φαλακροὺς.

Κλώστρα (ἡ) = λεπτὴ ξύλινη ράβδος γιὰ τὸ ἄνοιγμα φύλλων πίττας.

Πλαστήρ' (τοῦ) = στρογγυλὴ ἢ ὀρθογώνιος σαβίς μεγέθους ταμίου γιὰ τὸ γύρισμα τῆς πίττας κατὰ τὸ ψήσιμό της. Κιφάλ' σα πλαστήρ' ἔχ' ὁ ἔχων πεπλατυσμένο κεφάλι κατὰ τὴ κορυφή.

Καζάν' (τοῦ) λέβης. Ὅταν σκοτισθῇ τὸ κεφάλι μας ἀπὸ φωνῆς ἢ πολλὰς ἀσχαλίες, συνηθίζεται ἡ φράσις: Τοῦ κιφάλι μ' γήν'κη καζάν».

Κόπανους (ἡ) = ξύλινη κορύνη μὲ τὴν ὁποία χτυποῦν τὰ ρούχα κατὰ τὸ πλύσιμο γιὰ νὰ βγοῦν οἱ ἀκαθαρσίες. Ὅταν θέλῃ ν' ἀπαλλαγῇ κανεὶς ἀπ' ὀνειροφαντασίαν, λέγει: Ἄντι φεύγα, δὲ μπουρῶ νὰ σ' ἔχου κόπανου στοῦ κιφάλι μ'.

Τσιμπίδ' (τοῦ) = πυράγρα. Παροιμία: Ὅποιους ἔχ' τοῦ τσιμπίδ' γιὰτὶ νὰ καίῃ τὰ χέρια τ' γιὰ τὸν μεταχειριζόμενον πλάγια, ἀκίνδυνα κι ἀνώδυνα μέσα καὶ οὐχὶ εὐθέα ἐπικίνδυνα καὶ ἐπισφαλῆ.

Φκιάρ' (τοῦ) = πτύον.

Φαράσ' (τοῦ) = φαράσι σκουπιδιῶν Ὁ πολυλογᾶς καὶ φιλοκατήγορος ἀποκαλεῖται φαράσ'.

Καφιλίκ' ἢ Καφιμπρίκ' ἢ Μπρίκ' ἢ Καφέμπρικου = τὸ μπρίκι τοῦ καφέ.

Κρίνα (ἡ) = τὸ μικρὸ ἐκ λευκοσιδήρου δοχεῖο μὲ δύο θέσεις γιὰ καφέ καὶ ζάχαρη.

Κότα παχειά, νέα ἄσπρη κι ὄμορφη ἀποκαλεῖται κρίνα καὶ εἰδικὰ σὲ μοναδικὴ ἔκφραση ὅταν ἀπωλεσθῇ. Εἶχα μιὰ ἀρνίθα σα τ' κρίνα κι κρίνον καθ' ὅσον ἄσπρη κι ὄμορφη.

Τραπιζομάχιρου (τοῦ) = τὸ μαχαίρι τραπέζης.

Πιτσιάκα (ἡ) μικρὸ μαχαίρι τσέπης ποῦ κλείνει σὲ ξύλινη θήκη μ' ἐγκοπτή.

Ψηφούδ' (τοῦ) = μαχαιρίδιον ὁ κοινὸς σουγιάς.

Κάμα (ἡ) ἢ Λάζους (ἡ) = φονικὸ μαχαίρι μονόκοπο ἢ δίκοπο.

Φουρκάλ' (τοῦ) = σάρωθρο. Φουρκάλ' ἀποκαλεῖται ὁ φλύαρος καὶ φιλοκατήγορος. Αὐτὸς ἔχ' γλώσσα φουρκάλ'.

Γυαλί (τοῦ) = ὁ καθρέπτης.

Βρακουθῆλ' (του) = μικρὸ ραβδί με θηλιά στὴν ἄκρη γιὰ νὰ περνοῦν τὴ βρακοζούνα (ζώνης) στὰ ἐσώθρακα καὶ τὰ μπενεβρέκια (χωριάτικα παντελόνια).

Θυμιατὸς (ἡ) ἢ Θυμιατρ' (του) = σπιτικό θυμιατήρι.

Ἀριλόι (του) = τὸ ρολόγι.

Βαγιόν' (του) ἢ Βαγιόνα (ἡ) ἢ Κάδ' (ἡ) = μτγάλο βαρέλι.

Πατήρ' (του) = τὸ πατητήρι τῶν σταφυλιῶν.

Τσιαπατούρα (ἡ) = τὸ ξύλο με τὸ ὁποῖο πατιοῦνται τὰ σταφύλια.

Καζάνια (τὰ) = ἀποστατήρ.

ΑΥΛΗ ΤΗΝΣ ΟΙΚΙΑΣ! Μπαρμπακάς (ἡ) = αὐλή.

Πέργυρας (ἡ) = ὁ μανδρότοιχος τῆς αὐλῆς.

Ἐντὸς τῆς αὐλῆς ὑπάρχουν ἄ) Φούρνους (ἡ) = ὁ φούρνος γιὰ τὸ ψήσιμο τοῦ ψωμιοῦ. Βοηθητικὰ τοῦ φούρνου! Πάνα (ἡ) = μακρὸ ξύλο ποῦ στὴν ἄκρη του ἔχει δεμένα κουρέλια γιὰ νὰ μαζεῦουν τὰ κάρβουνα στὸ στόμιο τοῦ φούρνου. Φράσις! Νὰ μὴ σὶ πάρ' ἢ πάνα! = νὰ μὴ σὲ πάρη ἢ κακογλωσσιά!

Πανίζου ἡ ἐνέργεια.

Ζταύλιστους ἢ Ζτραύλιστρους (ἡ) = μακρὸ ξύλο με τὸ ὁποῖο τρίβουν τὸ πάτωμα τοῦ καιομένου φούρνου.

Φκιάρ' (του) = μακρὸ πτύο με τὸ ὁποῖο φουρνίζουν τὰ ψωμιά. Παροιμία! Ἀπ' τοῦ ἴδιου ξύλου κι φουρνόφκιαρου κι' σκατόφκαρου δηλ. ἀπὸ τοῦ ἴδιου γονεῖς καὶ καλὰ καὶ κακαὰ παιδιά.

Ἀπουμουτήρ' (του) = τεμάχιον λευκοσιδηρὸν ποῦ κλείνουν τὸ στόμιο τοῦ φούρνου μόλις φουρνισθῆ τὸ ψωμί. Πρὶν κλεισθῆ ὁ φούρνος ἀνάβουν στὸ στόμιό του λίγα ξερὰ κλαδιὰ ρουδάρ' (του) γιὰ νὰ πάρ' ὄψ' τοῦ ψουμί. (νὰ ροδίση).

Χαρκόλακκας (ἡ) = θέσις με δυὸ λιθάρια ὡς ὑποστηρίγματα γιὰ τὸ καζάνι, τῆς πλύσης. Στὸν χαρκόλακκα ἀνάβεται ἡ φωτιά.

Ἀναγκαίους ἢ Μέρους (του) = τὸ ἀποχωρητήριον.

Κμάσ' (του) = ὀρνιθὼν ἢ κατοικία οἰκοσίτου χοίρου. Δωμάτιο ἢ κάθε ἀκάθαρτο μέρος ἀποκαλεῖται κμάσ'. Φράσις: Κμάσ' τ' ὄφκιασιέτι ἰδῶ μέσα; Ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπος ὄχι καλοῦ χαρακτήρος ἀποκαλεῖται κμάσ'. Φράσις: Τὶ κμάσ' εἶνι αὐτός!

ΤΡΟΦΗ

Ψουμί = ἄρτος. Ἐχει καὶ γευστικώτερη σημασία γιὰ ὅποιον ἐξασφάλισε τὸ ψωμί τῆς χρονιάς:

Αὐτὸς ἔβγαλι τοῦ ψουμί τ' ἢ Αὐτὸς ἔχ' τοῦ ψουμί τ' Γιὰ τοὺς ὑπεργήρους λέγουν: Αὐτὸς ἔφαί τοῦ ψουμί τ' Γιὰ τοὺς πάσχοντες σοβαρῶς ἀπὸ ἄ-

νίατο νόσημα λέγουν: Αὐτοὶ λίγου εἶνι τοῦ ψουμί τ' ἢ λίγα εἶνι τὰ ψουμιά τ'

Γιὰ νὰ γευματίση κανεὶς ἐκφράζεται: θὰ φάου ψουμί.

Ὁ ἄρτος παρασκευάζεται ἀπὸ ἀλεύρι καθαροῦ σίτου ὁπότε λέγεται χάσ'κου καὶ ἀπὸ ἀνακατωμένον μὲ σίκαλη, ἀραβόσιτον ποῦ λέγεται νικαΐτουμα. Τὰ ψουμιά λέγονται πλαστὰ δύο κιλῶν καὶ πλέον, πλάθονται καὶ μικρὰ ½ - 1 κιλὸ φτινάδια καὶ πολὺ μικρὰ κλίκια ἢ κλικούδια. Τὰ πρόσφορα γὰρ τὴν ἐκκλησιὰ λιτρούες.

ΣΥΝΗΘΗ ΦΑΓΗΤΑ: Κρὲς μὶ κρουμμύδια στιφάδο. Ὁ συνηθέστερος τρόπος παρασκευῆς κρέατος.

ρὲς μὶ τοῦ ρύζ' — Κρὲς μὶ τραχανᾶ — Κρὲς μὶ μπαρμπουλάχανου (κραμβολάχανο).

Τραχανᾶ (τὰ) = Δυὸ εἰδῶν ξ'νὰ τραχανᾶ μὲ ἀλεύρι καὶ ξυνόγαλο καὶ γλυκὰ τραχανᾶ μὲ σιτόρυζο γάλα.

Μιπλουκούρ' (τοῦ) = σιτόριζο.

Ψειρούγκια (τὰ) = Σὰν κουρκούτι, ἀλλὰ ἀντὶ ἀλεύρι κάνουν σφιχτὸ ζυμαρί κι ἀφοῦ τὸ τρίβουν βῶλους τὸ ρίχνουν στὸ νερὸ ποῦ θράζει.

Παπάρκ' (ἡ) = Σὲ ἀρκετὸ νερὸ ρίχνουν λάδι τσιγαρισμένο κρουμμύδι καὶ ἀρκετὸ κόκκινο πιπέρι καὶ θράζουν. Γίνεται σουππα πρωῖνι καὶ τρίβουν ψωμί, τρῶνε καὶ φεύγουν γιὰ τὶς γεωργικὲς δουλειές.

Κατσιαμάκ' (τοῦ) ἢ Μπαγκριντάρρα (ἡ) = Σὲ νερὸ ποῦ θράζει ρίχνουν ἀλεύρι καλαμποκίσιο καὶ δουλεύεται μὲ μεγάλη ξύλινη κουτόλα ὠσπου νὰ πήξη. Τρώγεται μὲ μέλι καὶ παρασκευάζεται τὶς κρύες χειμωνιάτικες μέρες.

Πασπαλόπτα ἢ Κουλουμπαρίνα (ἡ) = Κολοκύθι τριμμένο, λάδι, τραχανᾶ, ὅλα ἀπλώνονται σὲ ταψὶ καὶ ἡ ἐπιφάνεια πασπαλίζεται μὲ ἀλεύρι γιὰ νὰ γίνη κρούστα καὶ ψήνεται στὸ φούρνο.

Πίττα (ἡ): Ἐτοιμάζονται 5 φύλλα ἀπὸ ἀλεύρι τὰ ὁποῖα ἀνοίγονται μὲ τὸν κλώστρ' (στρόγγυλο ξύλινο ραβδί). Ἐτοιμάζεται ἡ γιόμουσ' (γέμισις). Ἀπὸ τὰ 5 φύλλα τὰ τρία ψήνονται. Ἀπλώνεται στὸ ταψὶ φύλλο ὦμὸ, ἕνα ψημένο καὶ μέρος, τῆς γέμισης. Πάλι ψημένο καὶ γέμιση, ψημένο γέμιση καὶ τελευταῖα ὦμὸ φύλλο. Ψήνεται στὴ γωνιὰ τοῦ τζακιοῦ. Τὴν γυρίζουν νὰ ψηθῇ κι ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρᾶ μὲ τὸ πλαστήρ' (σανίδι μεγέθους ταψιοῦ). Μπορεῖ καὶ νὰ μὴν γυρισθῇ καὶ νὰ ψηθῇ σύγχρονα καὶ ἡ ἄνω πλευρὰ μὲ τὴ γάστρα ἢ καπάκ' (σιδηροῦν κάλυμμα) ποῦ ἐπ' αὐτοῦ τοποθετοῦν κάρβουνα ἀναμμένα. Ἡ ὀνομασία τῆς πίττας εἶναι ἀνόλογη πρὸς τὸ βασικὸ εἶδος τῆς γέμιση. Ἐτσι ἔχουμε: λαχανόπιττα, (μὲ ἄγρια λάχανα), σπανακόπ'ττα πρασόπτα, κουλουκθόπτα, ρ'ζόπτα, κριατόπτα, τραχανόπτα, γαλατόπτα.

Λουκάν'κα = λουκάνικα.

Παστὸς (ἡ) = παστωμένος πάχος χοιρινοῦ. Τρώγεται ὦμὸ ἢ ψημένο.

Κόκκαλα (τὰ) = παστωμένο ψαχνὸ χοιρινὸ μὲ κόκκαλα.

Λίγδα (ή) = λίπος χοιρινό.

Τσιγαρίδης (οί) ἢ Τ'ζ'γαρίδια (τὰ) = ὑπολείμματα τοῦ πάαχους χοιρινοῦ ποῦ θγαίνει τὸ λίπος.

Κστοπτα (ή) = Χριστόψωμο. Ὅπως τὸ κοινὸ ψωμί ἀλλὰ ψημένο στὸ ταψί. Τὴν ἐπιφάνεια κοσμοῦν μὲ σταυρούς, δικέφαλους ἀετούς, ἄνθη καὶ λοιπὰ ἀκαθόριστα σχήματα καθὼς καὶ μὲ ψίχες καρυδιοῦ. Στέλνουν δῶρα τὰ Χριστούγεννα στὸν κουμπάρο, στοὺς γονεῖς καὶ στὸ δάσκαλο τοῦ μαθητοῦ.

ὁ Κλικ' (τοῦ) = Παρόμοιο μὲ τὸ Χριστόψωμο παρασκευαζόμενο τὸ Πάσχα' Φέρει ἐπὶ πλέον στὴν ἐπιφάνειά του κόκκινα αὐγά.

Κόκκινα αὐγά = Βάφονται τῇ Μεγ. Πέμπτῃ. Μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ ζωγραφίζονται μὲ σχήματα διάφορα, σταυρούς, εἰκόνες, λέξεις (Χριστὸς ἀνέστη. Καλὸ Πάσχα) καὶ Κοκκίδες λευκές. Τὰ τοιαῦτα καλοῦνται σουσαρίτσες καὶ δωρίζονται στὰ παιδιά.

Βασιλόπιττα = Κοινὴ πίττα ἰδίως κρεατόπιττα τῇ Πρωτοχρονιά μὲ παρᾶν (νόμισμα).

Τ' Ἄη Γιουργιοῦ τοῦ κατσίκ' Ὀλόκληρο ψητὸ στὸ φούρνο κατσίκι κατὰ τὸν Ἄη Γιώργη.

ΓΛΥΙΣΜΑΤΑ: Σουσαμόπιττα παρασκευαζομένη τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων ὅπως ὁ μπακλαβᾶς μὲ φύλλα ἀλεύρου ἐγχώριο καὶ μὲ γέμιση σησάμι.

Σήμερικὰ χωριά ἀντ' αὐτῆς παρασκευάζεται τὸ Σαραγκλι ἢ Σαραίλι μὲ καρύδια καὶ τὰ φύλλα ἀπλώνονται κυκλικά καὶ συρρικνωμένα ἢ κατὰ τεμάχια.

Λαλαίτις (οί) ἢ Τηγανίτις λουκουμάδες. Γίνονται συνήθως γιὰ νὰ τίς προσφέρουν σὲ λεχῶ ἢ νεόπανδρους.

Β') ΧΕΡΣΑΙΟΣ ΒΙΟΣ — ΓΕΩΡΓΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

Τὸ ἔργον τοῦ γεωργοῦ θεωρεῖται καὶ εἶναι τὸ ἐπιτιμωτέρον, γιὰ τὸ ἄγονον τοῦ ἐδάφους τῆς Χαλκιδικῆς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ καθιστὰ σκληρότερον. Τὰ ἔσοδα τοῦ γεωργοῦ ἰδίως τῶν ὄρεινῶν περιοχῶν, μηδαμινὰ ἔναντι τῆς καταβαλλομένης ἐργασίας καθιστὰ τὸν βίον λιτότατον ἀπὸ κάθε ἄποψιν. Γιαυτὸ καὶ ὁ ζιθγαράτους ἢ τσιφτσηῖς ὡς ἀποκαλεῖται τὸ ἐπάγγελμα τοῦ γεωργοῦ ὄχι καὶ τόσο ἐπίζηλον.

ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ ΚΑΙ ΥΠΟΔΗΣΙΣ

Ἡ ἐνδυμασία συνίσταται ἀπὸ μάλλινα πλεκτὰ καὶ ὑφαντὰ ἔργα τῶν χειρῶν τῶν γυναικῶν. Τὰ ἐξωτερικὰ συνήθη ἐνδύματα τοῦ γεωργοῦ εἶναι: τοῦ κουντούσ', ἢ ἀλατζιάς, τοῦ τζιαμαντάν', τοῦ μπινιβρέκ', τοῦ τσιαχτσῆρ'

του κασκιέτου, τὰ σκφούνια, ὡς ἀναφέρονται καὶ περιγράφονται εἰς τὸ κεφάλαιον ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ ΑΝΔΡΩΝ.

Ἡ ὑπόδησις τοῦ γεωργοῦ: Τὰ τσαρούχια ἀπὸ δέρμα ἀγελάδος ἢ χοίρου. Δένονται μὲ λωρίδας ἀπὸ τὸ ἴδιο δέρμα λουζιτίσις λεγόμενες. Λουζιτίσκα ἀποκαλεῖται εἰρωνικὰ κάθε λιπόσαρκος ἀλλὰ καὶ ὑγιῆς καὶ σκληραγωγημένος. Γιὰ νὰ μὴ πληγώνονται τὰ πόδια ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἱμάντας, ἀνάμεσα ἀνάμεσα ποδιοῦ καὶ ἱμάντος βάζουν πανιὰ λεγόμενα πουδουπάνια. Πουδουπάνια λέγονται καὶ τὰ ποδόμακτρα.

Ὄταν τὰ τσαρούχια τρυπήσουν καὶ δὲν ἀντικαθίστανται ἀμέσως οὔτε ἀχρηστεύονται, στὸ μέσα μέρος τοῦ πέλματος βάζουν κομμάτια δέρματος τὰ μπουτλόκια. Εὐνόητον ὅτι ἡ ἐπιδιόρθωση αὐτὴ εἶναι γιὰ λίγες μόνο μέρες. Γιαυτὸ καὶ σχετικὴ φράση γιὰ ὅποιον ἐπισκευάζει ἀντικείμενον ποὺ ἔχει πολὺ ὑφθαρή: καλότ'χους ἰσὺ ποῦ μπουτλουκάϊζς!

Κάπα (ἦ) = τριχομάλλινη, χρησιμεύουσα ὡς ὑπαίθριο σκέπασμα τῆ νύχτα ὡς ἀλεξιβρόχιον καὶ ὡς προφυλακτικὴ κατὰ τοῦ ψύχους. Ὄταν δὲν ἐπιθυμῆ κανεὶς νὰ ἐνδιαφερθῆ γιὰ ἄλλον τοῦ λέγει: Δὲν σ' ἔχου τῆς κάπας μ' μαϊνί' οὔτι τς γούνας μ' λαγκιόλ' δηλ. δὲν ἔχω σχέσιν καὶ δεσμοὺς μὲ σένα καὶ συνεπῶς δὲν ἐνδιαφέρομαι. Ἔνας ἄλλος σύντροφος τοῦ γεωργοῦ εἶναι τοῦ σάϊσμα τρίχινο στρωσίδι.

ΤΡΟΦΗ ΓΕΩΡΓΟΥ

Στις ἐργασίες του κατὰ κανόνα ξερὴ τροφή: ψωμί σιταρένιο ἢ ἀνακατωμένο μὲ σίκαλη καὶ καλαμπόκι, ἐληές, τυρί, κρομμύδια, σκόρδα, ψάρια, παστά, παστὸν (χοιρινὸ παστωμένο πάχος).

Στὸ σπίτι του ὄσπρια, πατάτες, ψάρια φρέσκα καὶ σπάνια κρέας.

Οἱ δημητριακοὶ καρποὶ λέγονται γέν'μα (τοῦ) καὶ τὸ διαιροῦν σὲ δυὸ κατηγορίες, τοῦ σ'τάρ' καὶ τὰ σμιγάδια ἢ καρισίκια (σίκαλη, κριθάρι, καλαμπόκι, βρώμη).

ΚΑΤΟΙΚΙΑ

Ἔνα δυὸ δωμάτια καὶ μερικὰ χωρὶς ὀροφή. Πολλὰ σπίτια ἰσόγεια καὶ τὸ πάτωμα μὲ χῶμα. Τὰ μονόροφα ἔχουν καὶ τὸ ἰσόγειο λεγόμενον κατωῖ χρησιμεῖον καὶ ὡς σταῦλος τῶν ζώων ἀχούρ'.

ΓΕΩΡΓΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ

Ἄλιετρ' (τοῦ) = ἄροτρο ξύλινο ἠσιόδειον κατὰ τὸ πλεῖστον. Χρησιμοποιεῖται καὶ τὸ σιδερένιο σιδηλάιτρον. Τοῦτο γιὰ τὸ πρῶτον ὄργωμα τῶν χέρσων χωραφιῶν σκίς'μου ὅπως λέγεται. Περιγράφομεν κατωτέρω τὸ ξύλινο ἄροτρο.

Ζ'γός (ή) = ό ξύλινος ζυγός.

Ζεύλις (οί) = τέσσαρα ξύλινα ραβδιά άνά δύο στά άκρα του ζυγού, μεταξ ύτών όποιων προσδένεται ό λαιμός του άροτριώντος ζώου στις ζεύλις.

Λιμηστήρα (ή) = τό σχοινί με τό όποιο προσδένεται ό λαιμός του ζώου στις εζύλις.

Λουριγά (τά) διπλ. δερμάτινη λωρίδα που εφαρμόζεται στο μέσον του υζγού για την πρόσδεση του άρότρου.

Βουγκλίδα (ή) = έξέχον ως άγκιστρον άκρου του άρότρου που άγκυτρούται στα λουριά του ζυγού.

Σταβάρ' (του) = κυρίως στέλεχος του άρότρου.

Όγκιθρου (του) = τριγωνική χονδρή σανίδα, πάνω στην όποία προσαρμόζεται τό ύνι.

Γ'νι (του) = τό ύνι.

Άλιτρόχει' (ή) = ή λαβή του άρότρου.

Άπαντα ξύλινα πλην του ύνιού.

Θκέντρ' (του) τό θνόκεντρον. Φράσις: Δυό θκέντρια.

Ψήλοσι ή ήλιουσ. Τό όργωμα καλείται ζιθγάρ'. Γεωργός που έχει έν αζεύγος βόδια και ένα αλέτρι λαλεί ένα ζιθγάρ' βόδια άν και δεύτερο ζεύγος τότε: λαλεί δυόζιθγάριαβόδια. Λαλεί δηλ. φωνάζει, παρακινεί. Για τόν μικρόνα άνθρωπον λέγουν ότι: αυτός είναι ζέψι κι λαλεί.

Ζιθγαράτους (ή) = ό γεωργός.

Όταν άμβλύνεται τό ύνι, τό δίνουν στου χαλκιά (σιδηρουργό) να του παραξύν' (να τό όξύνη). Κι όταν φαγωθή πολυ θα του γιουμός' (θα τό γεμίση) προσθέτων τεχάχιον σιδήρου.

Θερισμός και έργαλεία: Θέρους (ή) = ό θερισμός. Φράσις: Στου κισό του θέρου — τό καλοκαίρι.

Του Θισ'στη = τόν Ιούνιο. — "Ηπια κρούο νισό κι μι θέρ'σι. — Μάς θέρ'σι ή άρρώστεια — Τς θέρ'σι του πουλυβόλου. — Μάς θέρ'σι ή πείνα.

Δισπάν' (του) = τό δρεπάνι. Φράσις: "Εβαλάμι δισπάν' άρχίσαμε τό θερισμό.

Παλαμαριά (ή) = ξύλινη παλαμοειδής θήκη όπου εφαρμόζουν τά δάκτυλα δια να μην πληγώνονται κατά τόν θερισμόν και με τό άγκιστροειδές άκρον του πιάνει τά στάχυα. Προσδένεται στον καρπό του χεριού με σχοινί.

Μπούκλα (ή) = θύλινο δοχείο νερού, άπαραίτητος σύντροφος του γεωργού στους άγρούς.

Ρητόν: Να έχ'ς του χ'μώνα μπούκλα κι του καλοκαίρ' κάπα. Τουτο γιατί τόν μεν χειμώνα είναι δυνατόν κανείς θρισκόμενος έξω να διψάση γιατί λόγω του ψύχους τό νερό δέν δίνεται, τό δε καλοκαίρι δυνατόν να ξεσπάση αίφνίδια βροχή.

Ἡ μπούκλα ἔχει δυὸ στενὰ στόμια καὶ λουρὶ γιὰ ἐξάρτυση. Κατασκευάζεται συνήθως ἢ καλὴ μπούκλα ἀπὸ ξύλου κέδρου κι ἔχει ἄρωμα.

Ὅργανος (ἦ) = τμήμα θερίζομένου ἀγροῦ.

Δρουμιὰ (τὰ) = μικρὰ ποσότης σταχύων.

Διμάτια (τὰ) τὰ δεμάτια ποῦ γίνονται ἀπὸ δρουμιὰ.

Διματ'κὰ (τὰ) = στάχυα ποῦ κλώθονται πλεξίδες καὶ δένονται δεμάτια.

Βασταγαριὰ (ἦ) διχαλωτὸ ξύλο ὑποβαστάζει τὰ δεμάτια ὅταν φορτῶνται. Ὅταν κάποιος ἀπειλεῖ ἄλλον, ἢ γιὰ νὰ τοῦ δείξη ὅτι τοῦ χρειάζεται τιμωρία, λέγει: Βασταγαριὰ ποῦ σὶ χρειάζεται;

Θημουιὰ (ἦ) = Ὁ σωρὸς τῶν δεματιῶν στὸ ἀλώνι.

Ἄδουκάν' (ἦ) = ἡ δοκάνη.

Καρπουλόι' (τοῦ) = ξύλινη περόνη γιὰ τὸ λίχνισμα.

Φκιάρ' (το*) = θύλινο πτύο γιὰ τὸ λύχνισμα.

Δουκράν' (τοῦ) δικράνι. Διχαλωτὸ ξύλο μὲ τὸ ὁποῖο πιάνουν τὰ δεμάτια ἀπὸ τὴ θημουιὰ καὶ τὰ κατεβάζουν. Χρησιμεύει καὶ γιὰ τὴ συλλογὴ τοῦ ἀχύρου.

Παπαδιὰ (ἦ) = πλατὺ ξύλινο πτύο γιὰ τὴ συσσώρευση τοῦ ἀχύρου. Γιὰ τὴν ἴδια ἐργασία καὶ ἡ Σύρτις σχήματος ταῦ.

Κατάστρουμα (τοῦ): Ἡ κατάστρωσις τὸ σκόρπισμα τῶν σταχυῶν στὸ ἀλώνι γιὰ ἀλώνισμα. Ὅταν γίνῃ τὸ ἀλώνισμα μαζεύονται τὰ τριμμένα στάχυα Λαμνὶ (σωρὸς) καὶ ἐπακολουθεῖ τὸ λίχνισμα μὲ τὸ καρπολόι.

Ἐπειδὴ ὁ καθαρισμὸς τοῦ σιταριοῦ δὲν γίνεται πλήρης μὲ τὸ λίχνισμα, μὲ ἓνα τοῦ Διρμόν', δερμουνίζει (καθαρίζεται) ὁ καρπός. Τὰ ἀπομένοντα στὸ διρμόνι χονδρὰ καὶ ἄλλα λέγονται κότσαλα καὶ χρησιμεύουν γιὰ τροφὴ τῶν ὀρνίθων. Ἄπ' αὐτὸ ἡ παροιμία γιὰ τὶς κακὲς συναναστροφές καὶ ἀπὸ αὐτὲς ἡ κακὴ φήμη: Ὅποιοις νικατώνιτι μὲ τὰ κότσαλα τοὺν τῶν οἱ κότις.

Γυναῖκα ἢ μάλλον κορίτσι χωρὶς προτερήματα καὶ ὑπόληψιν ἀποκαλεῖται κότσαλου.

Φράσις: Αὐτὸς πῆρι ἓνα κότσαλου δηλ. παντρεύτηκε τὴν τελευταία, τὴν τιποτένια.

Τὸ ποσὸν τοῦ γεννήματος μετριέται μὲ τινικέδισ τὰ κοινὰ δοχεῖα πετρελαίου. Φράσις: Ἐβγαλα 80 τινικέδισ κριθάρ' Παλαιότερα ὅταν ἴσχυε ὁ φόρος τῆς δεκάτης μέτρον ἢ κούτλους ξύλινος στρογγύλος χωρητικότητος 12 ὀκάδων. Μεγαλύτερον μέτρον θάρους τῶν σιτηρῶν τὸ μτζούρ' (50 ὀκ.). Φράσις: Φέτου ἔβγαλα 50 μτζούρια.

ΟΝΟΜΑΤΑ ΚΑΡΠΩΝ: Γένν'μα (τοῦ) = οἱ δημητριακοὶ καρποὶ γενι'ά. Εἰδικά: Σ'τάρ' (τοῦ) = σιτάρι. Σίκαλ' (ἦ) = σίκαλις. Κριθάρ' (τοῦ) = κριθῆ.

Βρώμ' (ή) βρώμη Κιιχρί (του) = κεχρί.

Καλαμπόκ' (του) ή Κουκκινάρα (ή) ή Μισίρ' (του) ά*αβόσιτος. Το ύπόλειμμα τὸ στερεὸν μετὰ τὴν ἐκκόκισιν τοῦ ἀραβοσίτου λέγεται.

Κουμπάκ' (του) ή Κουκουτζιούμ'. Τὴν ὀκνηρή, κοντή, ἀκάθαρτη ἀνοικύρευτη καὶ ἀνίκανη γυναικίκα ἀποκαλοῦν. Κουκουτζιούμου (ή).

Σουσάμ' (του) = σησάμι.

ΛΟΙΠΑ ΓΕΩΡΓΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ:

Κλαδιπτήρ' (του) = κλαδευτήρι ἐφαρμοσμένο σὲ μακρὸ ξύλο γιὰ τὴν κοπήν βότων.

Τσάπ' (ή) = ἀξίνη. Ἡ λαβὴ τῆς ἀξίνης καλεῖται Στ'λιάρ' (του) = Ὁ ἀπειλὼν λέγει: Σ«'λιάρ' ποὺ σὶ χρειάζιτι. Τοὺν τίναξα ἕνα στ'λιάρ' = ἔδεια κάποιον πολὺ. Στ'λιάρ' ἀποκαλεῖται καὶ ὁ πολὺ ἀμόρφωτος ἄνθρωπος.

Κράτσ'να (ή) πλατειὰ ἀξίνη.

Σκαλ'στήρ' (του) μικρὸ σκαλιστήρι.

Θκέλ' = δικέλλι.

Λιζγάρ' (του) = πτύο γιὰ ἀπόξεση καὶ καθαρισμό τοῦ σταύλου.

Τσ'κιούρ' (του) = πέλεκυς. — Τ'σκούρ' καλεῖται καὶ ὁ ἀμαθὴς

Πριακὸν' (του) = λίμα.

Σθανὰς ή Τσικμὲς (ή) πριονωτὸ κλαδευτήρι κυρίως γιὰ τὴν κοπή μορεοκλώνων.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΑ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΓΕΩΡΓΟΥ: Ὡς μονὰς μετρήσεως ἐπιφανειῶν τοῦ στρέμμα 1600 τετραγ. δήματα. Ὑποδιαιρεῖται σὲ 4 σπουρές .

Τὸ ὄργανο γιὰ προετοιμασία τῆς σποράς γίνεται ἀπὸ τὸν χειμῶνα καὶ λέγεται νιαμάτσμα καὶ οἱ ἔτσι προετοιμαζόμενοι ἀγροὶ νιάματα. Πιστεύουν ὅτ ἰπαράγεται ἀπὸ τὴ λέξη ἐννέα γιὰτὶ κανονικὰ ἐννέα φορὲς πρέπει νὰ ὀργανθῆ τὸ χωράφι. Ἀποδοτέον στὸ ἄγονο τοῦ ἐδάφους καὶ τὰ ἀναχρονιστικὰ μέσα καλλιεργείας.

Γιὰ τὴν καλύτερη ἀπόδοση γίνεται χρήσις τῶν ἐξῆς:

1) Ἡ λίπανση μὲ ζωϊκὴ κόπρo. Ἡ φροντίδα αὐτὴ καλεῖται λιέρουμα. Φράσις: Τὶ λιέρα εἶνι αὐτός!

2) Ἡ ἀλλαζοσπορὰ ή Μιράδια καὶ οὕτω ή καλλιεργούμενη ἔκτασις λέγεται μιράς (ή)

Τὸ πρῶτο ἔτος κατ' αὐτὴν σπέρνεται σιτάρι, κριθάρι, σίκαλις, βρώμη καὶ τὸ δεῦτερον ἀραβόσιτος.

3) Ἡ ἀγρανάπαυσις τοῦ ξιαπόσταμα.

4) Ἡ ἐκρίζωσις τῶν ζιζανίων ξιβουτάν'σμα.

Τὰ ζιζάνια λέγονται βουτάνια.

5) Τοῦ σκόλ'σμα τὸ α! σκόλισμα. Τὸ β! σκόλισμα λέγεται τράφ-

χιασμα κατά τὸ ὁποῖο μαζεύεται ἄρκετὸ χῶμα περὶ τὴν ρίζαν γιὰ νὰ γίνῃ ὁ λεγόμενος τράφος (ἦ).

6) Γιὰ τὰ φασόλια γίνεται τοῦ δέντρουμα ἢ τσάκνουμα ξύλινα ὑποστηρίγματα γιὰ τὴν ἀναρρίχηση τῶν βλαστῶν.

— Ὁ θερισμὸς τῶν δημητριακῶν εἶναι ἔργον ὀλοκλήρου τῆς οἰκογενείας, ἢ ὁποῖα πηγαίνει ἀπὸ ἀγρὸ σὲ ἀγρὸ, διανιυκτερεύει στὸ ὕπαιθρο μέχρι λήξεως τοῦ θερισμοῦ. Στὸ τελευταῖο χωράφι καὶ τῆ στιγμῆ πού περατοῦται ὁ θερισμὸς, οἱ θερισταὶ πετοῦν ψηλὰ τὰ δρεπάνια εὐχόμενοι κι τοῦ χρόν' πλειότερα.

— Κατὰ τὸ πρῶτοζύμωμα μὲ ἀλεύρι νέας ἐσοδείας παρασκευάζουν ἰδιαίτερες κουλούρες τζίτζιρας λεγόμενες ἀπὸ καθαρὸ σιτάλευρο. Θὰ τὶς πάρῃ ἢ οἰκοκυρὰ στὴ βρύση τοῦ χωριοῦ, θὰ τὶς βρέξῃ μὲ ντρὸ καὶ θὰ τὶς διαμοιράσῃ στοὺς παρατυχόντας οἱ ὁποῖοι εὐχονται: μ' ὑγεία νὰ τοῦ φᾶτι κι τοῦ χρόν' πλειότερου.

ΜΕΛΙΣΣΟΚΟΜΙΑ ΚΑΙ ΚΗΡΟΠΟΙΪΑ

Ἡ μελισσοκομία ἄρκετὰ ἀνεπτυγμένη στὴ Χαλκιδική. Ἡ κυψέλη ὀνομάζεται κνάκ' ἢ κουφίν'. Εἶναι ἐγγῶρια σὰν καλάθι καὶ κατασκευάζεται ὑπὸ τῶν ἰδίων μελισσοκόμων.

Τὸ σμῆνος καλεῖται μιλίσις' ητοῦ) ἢ μύγα (ἦ).

Ὁ σκελετὸς τῆς κυψέλης ἀποτελεῖται ἀπὸ χονδρὰ κατὰ μῆκος ξυλάρια μὲ παράλληλα πέργματα πού καταλήγουν σὲ κεφάλια λεγόμενα κλούτσισ (οἱ). Τὸ ἄνω μέρος τῆς κυψέλης ἔχει ἐξογκωμένην λαθὴν τοῦ χτούπ'. Μέσα στὴν κυψέλη κατὰ μῆκος ὑπάρχουν οἱ κυρήθρες λεγόμενες πλάκις (οἱ) πού συγκρατοῦνται ἀπὸ κατὰ πλάτος μικρὰ ξυλάκια πού τὶς διαπερνοῦν οἱ τσίτις.

ΠΟΛΛΑΠΛΑΣΙΑΣΜΟΣ ΜΕΛΙΣΣΩΝ

Ὁ πολ)σμὸς λέγεται χῶρ'σμα (τοῦ) γιὰτὶ γίνεται χωρισμὸς. Γίνεται δὲ ὡς ἐξῆς: Παίρνουν μιὰ ἄδεια κυψέλη πλησιάζουν τὰ χεῖλη σὲ μιὰ γεμάτη. Στ' ἡγεμάτη θάζουν ἀναμμένη ἴσκια (εἶδος μήκυτος) καὶ ὁ καπνὸς τῆς ζαλίζει τὶς μέλισσες καὶ τὶς ἀναγκάζει νὰ βγαίνουν καὶ νὰ μπαίνουν στὴν ἄδεια κυψέλη.

Ὁ μελισσοκόμος μόλις ἀντιληφθῆ ὅτι περνάει ἡ μάνα (βασίλισσα), τὴν πιάνει καὶ τὴν τοποθετεῖ στοῦ μουνουκάλαμου (κούφιο καλάμι). Σταματοῦν τὴν μεταγίσιση τοῦ σμήνους γιὰτὶ σκοπὸς ἦταν νὰ ἀπομονωθῆ ἡ βασίλισσα. Ἐπειτα μὲ ἓνα μαχαίρι τοῦ μιλισουμάχιρου πού ἔχει κυρτὴ αἰχμή, κόβουν ἀπὸ τὴν παλιὰ κυψέλη ἑπτὰ μικρὰ κομμάτια κυρήθρας καὶ τὰ τοποθετοῦν στὴ νέα κυψέλη. Σ' αὐτὴν ρίχνουν τὴ βασίλισσα μὲ λίγη μύγα (μέρος τοῦ σμήνους), τὸ δὲ παλιὸ σμήνος μανάδ' λεγόμενον, τ' ἀφήνουν στὴν

κυψέλη του και τοποθετείται σε αρκετή από τη νέα κυψέλη απόσταση ώστε να φύγει ολόκληρο το σμήνος και να εισέλθω στη νέα κυψέλη. Πράγματι το σμήνος καταφεύγει στη νέα, όπου βρίσκεται ή βασίλισσά του. Έτσι δημιουργήθηκε νέα κυψέλη με το παλαιό σμήνος, εις δε την παλαιάν, οι λίγες μέλισσες και τα ωάρια γόνους (ή) καλούμενα θα δημιουργήσουν νέο σμήνος.

ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΜΕΛΙΣΣΩΝ: Μάνα (ή) = βασίλισσα

Μιλίσσις (οί = εργάτιδες. Γυναίκα εργατική, φρόνιμη και ήσυχη αποκαλείται μιλίσσα.

Μπουμπουροί (οί) κηφνες. Οι όκηροί και παρ' άλλων διατρεφόμενοι καλούνται μπουμπουροί.

ΤΡΥΓΗΤΟΣ: Αποκαλείται τρύγους (ή). Γίνεται δε καθ' όν τρόπον και ο πολ)σμός των μελισσών με τη διαφορά ότι μεταγγίζουν σε άλλη κυψέλη ολόκληρο το σμήνος με τη βοήθεια του καπνού της ΐσκας για να αναισθητούν. Αφαιρούν τας κηρύθρας που είναι γεμάτες μέλι αφήνοντας λίγες και ξαναμεταγγίζουν το σμήνος στην κυψέλη. Κηρύθρα γεμάτη μέλι καλείται πίττα (ή) ή γκιμέτο' (του). Από τις κηρύθρες που τρυγήθηκαν παίρνουν με έκθλιψη το μέλι. Η εργασία αυτή λέγεται στράγγισμα (του) και γίνεται έτσι: Τοποθετούν τις κηρύθρες σε καλάθια όπου πιέζουν και συνθλίβοντες με τα χέρια κρέει το μέλι από το καλάθι. Η εργασία γίνεται με τη βοήθεια ζεστού νερού για να διευκολύνεται ή έκροή. Τα υπολείμματα και έπειδη ή έκθλιψις με τα χέρια δεν γίνεται πλήρη, τα θερμαίνουν με νερό και βγάζουν του νιρόμ'λου (νερόμυλο). Αυτό χρησιμοποιείται κατά τους χειμερινούς μήνες για το τάισμα (διατροφή) των μελισσών.

ΚΗΡΟΠΟΙΪΑ: Τα υπολείμματα των κηρηθρών μετά την έκθλιψη και διά πίεσεως στη γαλιάγρα (πιεστήριου) βγάζουν το κηρί. Το πιεστήριον τούτο αποτλείται α) Απόμια μεγάλη λεκάνη με τρύπες. β) Στη λεκάνη κατέρχεται και ανέρχεται χονδρό βαρύ ξύλινο έμβολο με χονδρόν κοχλίαν, στο κάτω άκρον του οποίου στερεούται πλατύ ξύλον σχήματος κύβου. Στο άνω άκρον του κοχλίου όριζοντία ράβδος μεγέθους δοκαριού, φέρει μακράν χειρολαβήν γ) Κάτω και μπροστά στις όπες της λεκάνης τοποθετείται ανοικτό δοχείο. Η πίεσις γίνεται ως ακόλουθως: Μέσα στη λεκάνη τοποθετούνται τα υπολείμματα με ζεστό νερό και άχυρα. Περιστρέφουν τη χειρολαβή, ή όποια κατεβάξει το έμβολο και το επί του κοχλίου ξύλου, το όποιον κατερχόμενον έντός της λεκάνης συνθλίβει τις κηρήθρες. Με την πίεσιν και το ζεματιστό νερό ύγροποιείται το κηρί και ανακατεμένο με νερό χύνεται από τις όπες στο δοχείο. Σ' αυτό ψυχόμενο το μίγμα, στερεοποιείται το κηρί το όποιο έπιπλέει στην έπιφάνεια και συνάζεται.

Από τα υπολείμματα της κηροποιίας λαμβάνουν με απόσταξη οινόπνευμα (ρακί) μουτουβίνα.

Κατωτέρω σχεδιάγραμμα περιγραφόμενου πιεστηρίου:

ΝΟΜΗ ΜΕΛΙΣΣΩΝ: Ἡ μελισσοκομεία εἶναι νομαδική. Οἱ κυψέλες μετακομίζονται διαρκῶς σὲ διάφορα μέρη ἀνάλογα μὲ τὸν χρόνον διαρκείας τῆς νομῆς. Τόποι νομῆς εἶναι τὰ ὄρεινά μέρη καθ' ἣν ἐποχὴν ἀνθοφοροῦν τὴν ἀνοιξὴ τὰ καρποφόρα δένδρα καθὼς καὶ τὸ φθινόπωρο τὰ ρεῖκια (ἐρείκη) καὶ οἱ σουσουρές (θυμάρι).

Κατὰ διαφόρους ἐποχὰς νέμονται τὰ πεύκα Κασσάνδρα, Σιθωνία, Θάσου, Ἄγ. Ὅρους καθὼς καὶ τὰ ἄνθη τοῦ κάμπου Σερρών καὶ λοιπῶν περιοχῶν.

ΕΙΔΗ ΜΕΛΙΤΟΣ: Τρυγητὸς ἐνεργεῖται τρὶς συνήθως τοῦ ἔτους ὅταν οἱ περιστάσεις εἶναι εὐνοϊκῆς α) Τὸν Ἰούλιο τρυγοῦν τοῦ καμπίσσιου μέλι παραγόμενον ἀπὸ νομῆν στοὺς κάμπους (ἀνθόμελο). Εἶναι τὸ ἀρίστης ποιότητος, ἀνοικτόχρωμον, γλυκὺ καὶ εὐώδες. β) Τὸν Αὐγουστο τρυγοῦν τοῦ τσαμίσιου. Βγαίνει ἀπὸ τὴ νομὴ πεύκων (τσιάμια) τῆς Κασσάνδρας, Σιθωνίας, Θάσου. Εἶναι καὶ τοῦτο γλυκὸ καὶ εὐώδες πλὴν ὕστερὲι εἰς ποιότητα ἀπὸ τὸ πρῶτο. γ) Κατὰ Σεπτέμβριον τρυγοῦν τοῦ σουσουρίσιου προερχόμενον ἀπὸ τὴ νομὴ τῆς σουσούρας (θυμαριού). Εἶναι τρίτης ποιότητος χωρὶς εὐωδία καὶ γεύσιν ὑπόπικρον. Εἶναι ἀπαραίτητη ἡ νομὴ τῶν μελισσῶν στὸ θάμνο αὐτόν, τὴν σουσούραν, γιὰ τὸν τόνωσι τῆς μέλισσας καὶ τῆς κάμνει ἀνθεκτικῆς γιὰ τὸν χειμῶνα. Μελίσσια ποὺ δὲν ἔφαγαν σουσούραν, ἀποθνήσκουν. Καὶ γιὰ τὸν ἄνθρωπο τὸ μέλι αὐτὸ εἶναι πολὺ τωνατικό.

ΤΕΧΝΙΚΗ ΚΑΙ ΧΕΙΡΟΤΕΧΝΙΑ Ἡ ΥΦΑΝΤΙΚΗ

Ὅλες οἱ γυναῖκες τῆς Χαλκιδικῆς ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ὑφαντική. Τῆς Ἀρναίας ὅμως οἱ γυναῖκες τὴν ἔχουν ἀνάγει σὲ βιοτεχνία ὡς βιοποριστικὸ ἐπάγγελμα. Τὰ κατασκευαζόμενα ὑφαντὰ εἶναι:

1) Τὰ χαλιά, τάπητες μάλλινοι γιὰ τὰ δωμάτια ὑποδοχῆς μὲ σχέδια καὶ χρώματα διάφορα.

β) Τὰ καλλιγραφικὰ ἢ μπάντις, μικρὰ ὀρθογώνια χαλιά στὰ ὁποῖα ἀπεικονίζονται ἄνθη, ζῶα, αἰσθηματικῆς παραστάσεις, εἰκόνες τῆς μυθολογίας, ποὺ ἀναρτῶνται στοὺς τοίχους δωματίων ὑποδοχῆς.

3) Τὰ κιλίμνι ἢ χράμια ἢ καρπέτις, πολύχρωμα ραβδωτὰ ἐλαφρὰ γιὰ τὰ κρεβάτια.

4) Ἡ βιλιέντζα, χονδρὸ χνουδωτὸ σκέπασμα, εἶναι σφιχτὸ, πηχτὸ ἀπὸ τὸ ὑδροτριβεῖο ὅπου στέλνεται μετὰ τὴν ὑφανση.

5) Ἡ Τσιέργα φλουκάτη, ὅμοια μὲ τὴν βελέντζα μὲ τὴν διαφορὰ ὅτι ἐπὶ τῆς μιάς ὀψεως φέρνει φλόκια δηλ. φλόκους στριμμένους, στριφτῆς μάλλινες κλωστῆς.

6) Ἡ γρίζους, σκέτο χονδρὸ πηκτὸ γιὰ κουστούμια καὶ ἐπανωόρια ἀνδρικό.

ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΚΛΩΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΥΦΑΝΤΙΚΗΣ

Ἄργαλειὸς (ή) = ὀνομασία τοῦ ἴσου ὡς σύνολο.

Φράσεις, Κάθουμι στὸν ἀργαλειὸ ἢ Ὑφαίνου στὸν ἀργαλειό. Ὅποιοι τακτοποιήση καλὰ καὶ σ' ὅλες τὶς λεπτομέρειες ὁποιαδήποτε ἐργασία τοῦ θὰ πῆ: ἢ δ'λαὶὰ μ' παέν' ἀργαλειός. Ἡ τοποθέτηση τοῦ ἀ^ογαλειοῦ μὲ τὶς φράσεις: Θὰ θάλου ἀργαλειὸ ἢ θὰ θάλου διασίδ'.

Ἡ ταξινόμηση τοῦ στημονιοῦ στὸν ἀργαλειὸ λέγεται κουμπόδιμα. Κουμπόδιμα ἀποκαλεῖται καὶ τὰ ἀποταμιευμένα χρήματα. Αὐτὸς ἔχ' γιρὸ κουμπόδιμα, λέγουν γιὰ ὅποιον ἔχει ἀποταμιευμένα χρήματα. Φράσις σχετική μὲ τὴν ταξινόμηση τοῦ ἀργαλειοῦ. Τώρα θὰ κουμπουδέ! ουμι.

Ὁ ἀργαλειὸς εἶναι στητός. Πουδάρια = τὰ πόδια Ἄντι (τοῦ) = τὸ ἀντί. Τρύπις (οἱ) = οἱ ὀπὲς τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀντιοῦ. Ζάνουζας (ή) = τὸ ξύλινο ὄργανο μὲ «ὸ ὁποῖο σφίγγεται τὸ ἀντί ποῦ φέρνει τὸ στημόνι Μπρουγκίδια (τὰ) σιδηρένιο διμερὲς ραβδί ποῦ στερεώνει καὶ τεντώνει τὸ ὑφαντόμενο. Δόδια (τὰ) = τὰ δόντια ποῦ ἔχουν στὸ ἄκρον τὰ μπρουγκίδια. Ξλόχτινου (τὰ) = τὰ δυὸ πλατεῖα ξύλα μεταξὺ τῶν ὁποίων τοποθετεῖται τὸ χτένι. Ὅταν οἰονδήποτε ἀντικείμενο κααστραφῆ λέγουν γι'αὐτό: μ' ὑγειὰ στὰ ξ'λόχτιν τ'. Χτέν' (τοῦ) = τὸ κτένι ἀνάμεσα τοῦ ὁποίου περνιέται τὸ στημόνι.

Μιτάργια (τὰ) = τὸ σχοῖνιο πλέγμα στὸ ὁποῖο περνιέται τὸ στημόνι. Μιταρόβιργις (οἱ) = τὰ ξύλινα ραβδιά ποῦ συγκρατοῦν τὸ πλέγμα τῶν μιταργιῶν.

Κατάστώσεις (οἱ) τὰ σχοινια ἀπὸ τὰ ὁποῖα προσδενώμενα ἐξαρθῶνται τὰ μιτάργια.

Ψίχοις (οἱ) ἢ Καρούλια (τὰ) ξύλινες τροχαλίες ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἐξαρθῶνται τὰ σχοινια ποῦ κρατοῦν τὰ μιτάργια. Πατήτρις (οἱ) = τὰ ὁμοιάτα μὲ ἐμβάδες ξύλινα τεμάχια πάνω στὰ ὁποῖα πατὰ ἢ ὑφάντρα καὶ κινεῖ τὰ μιτάργια.

Πατρουσίδηρου (τοῦ) = τὸ σιδηρένιο ραβδί ποῦ διαπερνᾷ τὶς πατήθρες. Σαίτα (ή) = ἡ σαίτα Μασουρουλάτσ (ή) = τὸ μικρὸ σιδηρένιο ραβδί τῆς σαίτας ποῦ περνᾷ τὰ μασούρια (καλαμάκια) Μασούρια. (τὰ) = μικρὰ καλάμια στὸ ὁποῖο τυλίγεται τὸ ὑφάδι. Γιὰ ὅποιον ἔχει λίρας λέγουν: Αὐτὸς ἔχ' μασούρια.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΚΛΩΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΥΦΑΝΤΙΚΗΣ

Τοῦ γράν'σ'μου τὸ γνέσιμο τοῦ μαλλιοῦ.

Γραίνου τοῦ μαλλί γνέθω τὸ μαλλί.

Λανάρ'σμα = ἡ ἀραίωση τοῦ μαλλιοῦ.

Λαναρίζου = ἀραιώνων τὸ μαλλί.

Τὸ λανάρισμα γίνεται στοὺ λανάρ' ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ δυὸ σανίδες μὲ χειρολαβές. Στὴν ἐπιφάνεια τῆς κάθε μιᾶς εἶναι στερεωμένες βελόνες τεθλασμένες, χωρὶς αἰχμή. Ἡ μιὰ ἀπ' αὐτὲς στερεώνεται ἀκίνητη σὲ βάση καὶ ἡ ἄλλη σανίδα (λανάρι) ἐλεύθερη στὰ χέρια. Τὸ μαλλὶ τοποθετεῖται στὴν ἐπιφάνεια τοῦ ἀκινήτου λαναριοῦ καὶ μὲ τὸ κινητὸ λαναρίζεται (ξύνεται).

Ὄταν κοροϊδεύουν κάποιον χωρὶς νὰ τὸ καταλαβαῖν, λέγουν: Τοῦν ἔκανι ἓνα λανάρ'! Ἡ ὅταν θέη κανεὶς νὰ πῆ κάποιον ὅτι εἶναι εἴρων, λέγει: Ἐ! ρέ!τὶ λανάρ' εἶσι!.

Μὲ τὸ λανάρισμα τὸ μαλλὶ ἀραιοῦται, τεμαχίζεται καὶ κάθε τεμάχιο περιστρέφεται μὲ τὸ λανάρι καὶ ἀποτελεῖ γύρο, καλούμενον γύρους (ῆ) ἢ πίντσιουρου (τοῦ). Ὄταν πέφτουν μεγάλες νιφάδες χιονιοῦ τὶς παρομοιάζουν μὲ πίτσιουρα. Φράσις: Τοῦ ρίχν' τοῦ χιόν' πίτσιουρα.

Τὰ πίτσιουρα (γύροι) περιτυλίσσονται στὴ ρόκα καὶ κλώθονται μὲ τὸ ἀδράχτι. Τὸ αὐάκι τοῦ ἀδραχτιοῦ γιὰ νὰ μὴν φεύγη ἢ κλωστή λέγεται τονὶ (τοῦ) ἢ τσίνουμα. Τὸ στρογγυλὸ βαρῦδι ποὺ ἐφαρμόζεται στὸ κάτω ἄκρο τοῦ ἀδραχτιοῦ γιὰ τὸ στριφογύρισμα καὶ εὐστάθεια λέγεται σφουντήλ' (τοῦ) Ὁ ἀπειλῶν κάποιον λέγει: θὰ σοὶ δώσου ἓναν μπάτσου, νὰ σὶ φαν, οὐρανὸς σφουντήλ'. Μὲ τὴ ρόκα κλώθουν τὴν ψιλὴ κλωστή. Γνωμικὸ: Σκάψ'μου παίξ' μου ἄντρα μ', ρόκα ξιπλατσμός! γιὰ νὰ δείξη ἢ γυναικὰ πὼς ἡ δικήτης ἐργασία εἶναι τάχα πιὸ ἐπίπονη ἀπὸ τοῦ ἀνδρός της.

Τὸ κλώσιμο καὶ τὸ μασούρισμα τοῦ μαλλιοῦ ποὺ θέλουν νὰ ἐτοιμάσουν χονδρὴ κλωστή γιὰ τὰ χαλιά, βελόντζες, τσέργες ἀπλές ἢ φλοκάτες, κάπες, καλλιγραφικὲς μπάντες γίνεται μὲ τὸ τζιγκρίκ' ἢ ὕπιργα ἢ ρουδάν'.

Ἄδραχτους (ῆ) = μεγάλο σιδηρένιο ραβδί ἐφαρμοζόμενο στὸ τζιγκρίκι γιὰ τὸ μασούρισμα χονδρῆς κλωστής. Τς τσιγκρίκη κάνει δοπλές ἐργασίες καὶ κλώθει σὲ ἀδράχτι καὶ μασουρίζει.

Τλυγάδ' (τοῦ) = ξύλινο διχαλωτὸ στὸ ὅποιο μαζεύεται ἡ κλωστή ἀπὸ τὸ ἀδράχτι. Τλυγαδιάζου ἢ ἐργασία. Ἀπὸ τὸ τυλιγάδι ἢ κλωστή περνεῖται στὴν ἀνέμη καὶ μὲ τὴ βοήθεια αὐτῆς θὰ μαζευτῆ στὰ καλάμια ἂν πρόκειται γιὰ λεπτὰ ὕφαντὰ ἢ γκβάρια (κουβάρια) γιὰ τὰ χοντρά ὕφαντὰ.

Παραλληλίζοντας τὴ φλυαρία κάποιας μὲ τὸ διαρκὲς γύρισμα τῆς ροδάνης λέγουν: Ἡ στόμα τς πᾶν' ρουδάν'. Κι ὅταν ἀπειλῆ κανεὶς ὅτι θὰ δεῖρη κάποιον καὶ θὰ τὸν τσαλακώσῃ τοῦ λέγει: Θὰ σὶ μάσου γκβάρ' (κουβάρι).

Μετὰ τὸ καλόμισμα γίνεται ἡ προετοιμασία γιὰ τὴν τακτοποίηση στὸν ἀργαλειό, ὁ κανονισμὸς τοῦ μήκους καὶ πλάτους τοῦ στημονιοῦ καὶ ἡ ἐργασία αὕτη λέγεται ἴδιασμα. Ἡ ἐνέργεια καλεῖται ἰδιάζου καὶ τὸ σύνολον διασίδ'. Εὐχὴ ὅταν ἰδιάζουν: ὦρα καλή. Καὶ ἂν τὸ διασίδι προορίζεται γιὰ προικιάρικα ὕφαντὰ. Χαῖρλῆδικα, νὰ τὰ χαίριστι, κι καλὴ τύχ'. Ἐπακολουθεῖ τοῦ τὺλ'γμα τὸ τὺλιγμα τοῦ στημονιοῦ στὸ ἀντί. Κατόπι τοῦ πέρασμα δηλ.

νά περασθῆ τὸ στημόνι στὰ ματάργια καὶ στοῦ χτέν'. Ἡ ἐνέργεια αὐτὴ λέγεται πρηνὴ ἢ πειραματίζου. Τέλος γίνεται τοῦ κρέμασμα δηλ. ἡ τακτοποίηση ἢ τελικὴ στὸν ἀργαλειὸ γιὰ τὴν ὕφανση, διὰ τὴν δηλωθῆ ὅτι ἡ προετοιμασία γιὰ τὴν ὕφανση ἔφθασε στὸ τέλος τῆς λέγεται: Κρέμασα τοῦ διασίδ'

ΧΡΩΜΡΤΑ ΚΛΩΣΤΩΝ: Ἐλ'κου ἢ Κνικάτου = κόκκινο ἀνοιχτό. — Κριμιζένιου βυσσινί.

Καρυδί = καφέ. — Τριανταφυλλί = ρόζ.

Λαδί = πράσινο ἀνοιχτό.

Λουλακό, λουλακίσιο μπλέ.

Γιράνιου = γαλάζιο — Σιάρκαθου = στακτί.

Κιραμιδι = κίτρινο βαθύ.

Γ') ΦΥΣΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

ΟΝΟΜΑΤΑ ΖΩΩΝ: Σαμαργιάρκα (τὰ) = γενικὴ ὀνομασία τῶν σαγματοφόρων ὑποζυγίων.

Ἄλουγου (τοῦ) = ἵππος. Φουράδα (ἡ) φορβάς. Ἡ ἐρωτύλος γυναικὰ ἀποκαλεῖται φουράδα.

Μπινιέκ' (τοῦ) = ἄλογο δι' ἵππασίαν μόνον.

Μπινιέκ' παρομοιάζεται ἢ ὑψηλόσωμος καὶ ὠραία γυναίκα. — Ἀγγίρ' (τοῦ) = πῶλος ἵππου.

Μλάρ' (τοῦ) = ἡμίονος. Τὸν ἀκοινώνητον καὶ μικρόνα ἀποκαλοῦν μλάρ'. Φράσις: Ἄφκη τοῦν αὐτὸν μὴ τοῦν σνιρίζ'ς εἶνι ἕνα μλάρ'.

Γαδούρ' (τοῦ) = ὁ ὄνος. Γαδούρ' ἀποκαλεῖται ὁ ἀδιάντροπος, ἀκοινώνητος καὶ τραχὺς στοὺς τρόπους ἄνθρωπος καθὼς καὶ ὁ ἄντρας ποὺ ἐκδηλώνει ἄγαρμπα καὶ χωρὶς τάκτ τὶς ἐρωτικές του διαθέσεις.

Τοῦν δέρν' σὰ γαδούρ' ὅποιον δέχεται ἀδιαμαρτύρητα τὶς ξυλιές τοῦ καθενός.

Γαδούρις ἀποκαλοῦνται τὰ ξύλινα ὑποστηρίγματα τῶν χωριάτικων κρεβατιῶν.

Γαϊδουρόκουμπους εἶναι τὸ δέσιμο εἰδικοῦ κόμβου ποὺ δύσκολα λύνεται.

Γαδουροκέφαλος χαρακτηρίζεται ὁ πεισματάρης καὶ ἰσχυρογνώμωνας.

Γαδουρὴ κιφάλα ἔχει ὁ ἀμετάπειστος κι ὁ δολιχοκέφαλος τὴ κατατομὴ ἄνθρωπος.

Τ'γύρσαν στοῦ γαδούρ' ἡ ἔκφρασις τῆς διαπομπεύσεως τῆς μοιχαλίδος γυναικός.

Παροιμίες, γνωμικά: Τοῦν ἔδισι τοῦ γάδαρου τ' ὅποιος ἔλαβε ὄλα τὰ μέτρα γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς δουλειᾶς του καὶ ὅποιος τακτοποιήθηκε οἰκονομικὰ

Δὲν εἶνι π' θὰ σὶ φάη ἢ λύκουσ τοῦ γαδούρ';

Τὶ τζιγιαίπ' θὰ δώῃς τοῦ κόσμου! Λέμε γιὰ τὴν ὀχληρὴ ὑποχρέωση ποὺ ἔχουμε, νὰ αἰτιολογοῦμε στὸν καθένα τὰ ἀτυχήματά μας καὶ τὴ μομφὴ ποὺ κατὰ συνέπεια δεχόμεσθε.

Τράνιφι τοῦ γαδουρούδ' κόντιφι τοῦ σαμαρούδ' θὰ ποῦμε ὅταν κονταίνῃ τὸ φόρεμο τοῦ μικροῦ ποὺ ψήλωσε τὸ ἀνάστημα.

Φταίει τοῦ γαδούε* κι χτυποῦν τοῦ σαμάρ' τονίζουν γιὰ κείνους ποὺ ρίχνουν τὶ ζεῦθῦνες στοὺς ἀνεύθυνους.

Κάποιον χάρ'ζαν γάϊδαρουν κι αὐτὸς τὸν κοίταξι στὰ δόδια, γιὰ ὅποιον διστάζει νὰ δεχτ' κάτι ἄκοπα κι ἀνέξοδα.

Εἶπι γάδαρους τοῦ πιτεινὸ κιφάλα, γιὰ κείνον ποὺ δὲν δικαιούται νὰ κατηγορῆ τοὺς ἄλλους.

Γαδουρνὴ ὑπομονὴ ἔχει ὁ ὑπομένων τὰ πάντα καὶ ὁ καρτερικός.

Γρούν' (τοῦ) χοῖρος. Ὁ ἀκάθαρτος καὶ ὁ ἀγενὴς καλεῖται γρούν'. Σκρόφα (ἢ) = θηλυς χοῖρος. Καὶ ἢ μὴ ἠθικὴ γυναῖκα καλεῖται σκρόφα.

Γκουρτζιέλ' (τοῦ) = χοῖρος ἀπὸ 6 μηνῶν μέχρι 1 ἔτους.

Γίδα (ἢ) κατσίκα. Παροιμία: Κάθι γίδα πτοῦ κλιτσνάρι τς κρέμιτι, ὅτι ὁ καθένας ὑπεύθυνος τῶν πράξεών του.

Βιτούλ' (το*) = γίδα ἐνὸς ἔτους. Ἡ δύο ἐτῶν μλιόρ' (τοῦ).

Τραῖ (τοῦ) = τὸ μεγάλο ἀρσενικὸ καὶ τὸ μικρὸ Τραουτσιέλ' (τοῦ).

Προυβατίνα (ἢ) θηλυκὸ πρόβατο. Τὴν ἤσυχη καὶ φρόνιμη γυναῖκα ἀποκαλοῦν προβατίνα καὶ τὸν ἄνδρα πρόβατον.

Κριάρ' (τοῦ) = κριός. Τὴν ὠραιότερη καὶ διακρινομένη γυναῖκα τοῦ χωριοῦ ἀποκαλοῦν κριάρ'. Ἐπίσης τὴν ἀποκαλοῦν καὶ Μανάρ' (τοῦ) ποὺ σημαίνει τὸ σιτευτὸ πρόβατο. Παροιμία: Τοῦ καλύτερου μανάρ' τοῦ τρανυτιρου κδούν', γιὰ τὴν ὁμορφότερη γυναῖκα ποὺ τῆς ἀποδίδουν τίς μεγαλύτερες κατηγορεῖς.

Σκλί (τοῦ) = ὁ σκύλος. Σκυλί ἀποκαλεῖται ὁ κακὸς καὶ σκληρὸς ἄνθρωπος. Παροιμία: Πάει σὰ τοῦ σκλί στ' ἀμπέλ', γιὰ ὅποιον χάνεται ἄδικα.

Κτάβ' (τοῦ) ἢ Χτάβ' τὸ σκυλάκι. Τὸ μικρὸ παιδί ποὺ διαρκῶς κλαυθμηρίζει ἀποκαλοῦν Χτάβ' (κουτάβι).

Βόδ' (τοῦ) = τὸ βόδι. Ἔτσι ἀποκαλεῖται ὁ μικρόνους.

Μουσκάρ' (τοῦ) = μόσχος. Ὁ βλάξ, ὁ ἀφελὴς καὶ ἀθῶος ἀποκαλεῖται μουσκάρ'.

Γιλάδα (ἢ) = ἡ ἀγελάς.

Ἀρνίθα (ἢ) κότα. Πιτνὸς ἢ Πέτνους (ἢ) = πετεινός. Ὁ ρέπων πρὸς τὴν μοιχίαν καλεῖται πιτνός. Παροιμία: Ἡ ἀρνίθα ὅταν πίν' νιρό, χτάζ' κὶ τὰ σιαπάν, στοὺν Θιό, γιὰ τὸν ἄδικον ποὺ πρέπει νὰ ὑπολογίξῃ καὶ τὴν θεῖαν δικαιοσύνην.

Κάθι πέτνους στ' κουπριάτ' λαλεῖ, ὅτι κάθε ἄνθρωπον τὸν ὑπολογίζουν στὸ ντόπο ποὺ διαμένει.

Εἴπι γάδαρους τοῦ πιτεινὸ κιφάλα, ὅταν ἐνῶ εἴμαστε ἄξιοι κατηγορίας, κατηγοροῦμε τὸν ἄλλο.

Κουνιέλ' (τοῦ) = τὸκουνέλι. Κουνέλ' ἀποκαλεῖται καὶ ὁ μικρόσωμος.

Λύκος (ἡ) = ὁ λύκος. Ἔθιμον: Ὅποιος σκοτώσει λύκον γυρίζει στὸ χωριὸ τὸ δέρμα του τεντωμένο ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι μὲ τὴν ἔκκληση: Μπαχ-τσίσ' τοῦ λύκου καὶ δέχεται ἀμοιβὴ χρήματα. Καθένας δίνοντας τὸ δῶρο εὐχεται: κι τὰ ταίριατ'.

Μὲ λύκον παρομοιάζεται κάθε ἄγριος στὶς ἐκδηλώσεις του ἀνθρώπου. Λύκος μὴ τὰ πέταλα εἶναι ἡ ἄσχημη καὶ ἀποκρουστικὴ γυναίκα.

Νὰ σὶ φάη ἡ λύκος, ἡ πρόχειρη κατάρρα.

Λουκουστράτς ἀποκαλεῖται ὁ μὴ δειλιάζων σὲ τίποτα.

Λουκουτόμαρου φορεῖ ὅποιος ἔχει δυσφημισθῆ τὸ ὄνομά του. Λουκουφουλὰ παρομοιάζεται τὸ ἄντρον τῶν κακοποιῶν.

Τρώει σὰ λύκος ἢ Τρώει σὰ γαλάριους λύκος, ὁ λαίμαργος καὶ πολὺ πεινασμένος.

Τῶφαί λύκος μὴ δυὸ πουδάρια, εἶναι ὁ ὑπαινιγμὸς γιὰ ἄνθρωπο ποὺ ἔκλεψε ζῶο ἀπὸ κοπάδι καὶ δικαιολογεῖται ὅτι τῶφαγε ὁ λύκος.

Ἄπ' τ' λύκ' τοῦ στόμα, ἐκφράζομαστε ὅταν γλυτώνουμε ἀπὸ ἀναπόφευκτο χαμὸ ἢ κίνδυνο.

Ἔβαναν τοῦ λύκου νὰ φυλάξ' τὰ πρόβατα ἢ Ἄπ' τὰ μιτρημένα τρώει ἡ λύκος, ὅταν ἀναθέτουμε σὲ ἀνέντιμους νὰ φέρουν σὲ πέρας τίμια ἐργασία.

Ἡ λύκος τν ἀντάρρα κυνηγáει, γιὰ ὅσους ἐπωφελούνται ἀπὸ κάθε ἀναταραχὴ κι ἀνωμαλία.

Χύμξι λύκος στοῦ κουπάδ' ἄλλοι ποὺ ἔχ' τοῦ ἕνα, γιὰ τοὺς φτωχοὺς ποὺ ἔχουν φοβερὴ κακοτυχία.

Γιτὶ ἔχ' ἡ λύκος χουντρὸ τοῦ σβέρκου;

Γιατὶ κán' τῆ δ'λειά τ' μουνάχους! λέει ἡ στιχομυθία γιὰ ὅσους δὲν ἐπαναπαύονται στῆ συνδρομὴ τῶν ἄλλων καὶ στηρίζονται στὶς ἴδιες τους τὶς δυνάμεις.

Δὲν εἶνι π' θὰ σὶ φάη ἡ λύκος τοῦ γαδούρ' τὶ τζιγιάπ' θὰ δώσης τοῦ κόσμου! γιὰ τὴν ὀχληρὴ ὑποχρέωση ποὺ ἔχουμε νὰ αἰτιολογοῦμε στὸν καθένα τὰ ἀτυχήματά μας καὶ ἡ μομφὴ ποὺ δεχόμαστε κατὰ συνέπεια.

Τοῦ λύκου χτάζουμι τν ἀντίρα κυνηγοῦμι, ὅταν παραβλέπουμε σκόπιμα τὰ οὐσιώδη καὶ δίνουμε σημασία στὰ ἐπουσιώδη.

Ἀζβους (ἡ) = ὁ τροχός.

Ἄλ'ποῦ (ἡ) = ἀλώπηξ' Ἔτσι ἀποκαλεῖται ὁ πονηρός. Ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἡ ἐξυπνάδα του καὶ ἐνεργητικότητά του ἐκφράζεται στὰ σπινθηροβόλυντα μάτια του. Ἐχ' τς ἀλπούς τὰ μάτια.

Ἄριτσιοις (ή) = ὁ ἀκανθόχοιρος. Τὸν ἔχοντα ἀτημέλητον τὴν κόμην καὶ τὶς τρίχες ὀρθίως εἰρωνεύονται ἀρίτσιοι.

Ἀχιλώνα (ή) ἢ χελώνη. Μὲ ἀχιλώνα παρομοιάζεται ὁ ἀργοκίνητος στὴν ἐργασία του.

Τσιακάλ' (τοῦ) = ὁ θῶς. Ὁ ἀκούραστος, ὁ ἐνηρηγτικὸς καὶ σκληραγωγημένο ζάποκαλεῖται τσιακάλ'.

Κνάδ' (τοῦ) = ἰκτίς (κουνάβι).

Κατιρίτσα (ή) σκίουρους. Μὲ κατιρίτσα παρομοιάζεται ὁ σβέλτος.

Ἄγριογούρουνο (τοῦ) = ἀγριόχοιρος. Μὲ ἀγριογούρουνο παρομοιάζεται ὁ ἀκοινώνητος.

Ἄλάφ' (τοῦ) = ἔλαφος. Ὅταν κανεὶς χάσῃ τὴ ζωὴ του ἄδικα, λέγουν: αὐτὸς πάει σὰν τ' ἀλάφ' στὴν ἀγία Μαρίν' καὶ τοῦτο ἀπὸ τὴν ἐξῆς παράδοση: Στὸ χωριὸ Μόδι ὑπάρχει ἐξωκλήσι τῆς Ἁγίας Μαρίνης. Στὰ παλιότερα χρόνια ὅταν γινόταν τὸ πανηγύρι παρουσιάζονταν τὴ μέρα αὐτὴ ἓνα ἐλάι ἀπὸ τὸ βουνὸ ποὺ τὸ ἔσφαζαν καὶ παρασκεύαζαν φαγητὸ γιὰ κοινὸ γεῦμα τῶ ν'Πανηγυριστῶν. Ὅπως λοιπὸν τὸ ἐλάφι πήγαινε μόνο του στὴν ἀγία Μαρίνα γιὰ θυσία, ἔτσι παραλληλίζεται κι ὁ ἄδικος χαμὸς τοῦ ἀνθρώπου.

Ζλάπ' (τοῦ) = γενικὴ ὀνομασία ἀγρίου ἀρπακτικοῦ ζώου. Γιαυτὸ κάθε ἀγριος καὶ ἰδίᾳ ἀκοινώνητος ἀνθρώπος ἀποκαλεῖται ζλάπ'.

ἀσιήλ' τοῦ θῆ. τοῦ ἀάβ

Ἄρκουδα (ή) ἄρκτος. Ἄρκουδα λέγεται ὅτι ὁ ἄξεστος καὶ τραχὺς ἀνθρώπος.

ΟΝΟΜΑΤΑ ΠΤΗΝΩΝ: Ἀρνίθα (ή) = κότα.

Πιτεινὸς ἢ Πέτνους = πετεινός.

Παραιομία: Ἡ ἀρνίθα ὅταν πίν' νιρὸ χτάζ' κι κατὰ σιαπάν' λέγει ὁ ἀδικούμενος στὸν ἀδικούντα γιὰ νὰ ἔχη ὑπ' ὄψιν του καὶ τὴν θεῖαν δικαιοσύνην.

Κάθι πέτνους σ' κουπριά τ' λαλεῖ ὅτι κάθε ἀνθρώπος εἶναι ὑπολογησιμος στὸν τόπο του καὶ στὸν κύκλο τῶν γνωριμιῶν του.

Χήνα (ή) Χήνα. Κι ὁ εὐκολώπιστος χήνα καλεῖται.

Πάπια (ή) = πάπια. Ἔτσι ἀποκαλεῖται κι ὁ βραδυκίνητος

Κούρκους ἢ Μισίρκα (ή) = διάνος. Ἔτσι ἀποκαλεῖται καὶ ὁ ὑπερόπτης.

Χιλ'δόνα (ή) Χελιδών. Παραοιμία: Τ' χιλ'δόνα γυρεύς; στοῦ τρουβὰ τν' ἔχου! γιὰ ὄσους δὲν κρατοῦν ἐχεμύθεια καὶ προδίδουν μόνοι τους. Τοῦτο ἐκ τοῦ ἐξῆς ἀνεκδότου: Μιὰ φουρὰ ἓνας πῆγι στοῦ μύλου, ἔλ'πα ἢ μιλουνας κι τοὺν ἔκλιψι τ' χιλ'δόνα ἀποῦ τοῦ μύλου. (Χελιδόνα εἶναι, μικρὴ σιδηρένια πλατεῖα ράβδος ποὺ συνδέει τὸν ἄξονα τῆς μυλόπετρας μὲ τὸν τοιοῦτον τῆς φτερωτῆς δηλ. τὴν ἔλικα ποὺ κινεῖ ἢ δύναμη τοῦ νεροῦ). Τν' ἔβασι

στού τρουβά τ' κι κίν'σι γιά τού χουριό. Στ' στράτα πού πάϊνι ὅποιουν ἀντάμουνι θαρροῦσι μὶ τ' καλημέρα πού τὸν ἴλιγι, θὰ καταλάβινι πὼς ἔκλιψι «' χι' δόνα. Γιά τούτου ὅποιουν ἔβρισκι τού ἔλιγι: Τ' χιλ'δόνα γυρεύς; Στού τρουβά τν ἔχγ! Ὡσπου πιάσκη μοναχὸς ὅτι ἔκλιψι.

Ἄηδόν' (τοῦ) = ἀηδών. Μὲ ἀηδόν' παρομοιάζεται ὁ καλὸς τραγουδιστῆς καὶ ρήτορας Φράσις: Αὐτὸς ἔχ' φωνὴ ἀηδόν'.

Κοζ'βας (ἡ) = κόσσυφος. Ὁ κοντὸς στὸ ἀνάστημα ἀποκαλεῖται κοζ'βας.

— Πιρδίκα (ἡ) = πέρδικα. Ἡ ὁμορφὴ γυναῖκα εἶναι πιρδίκα.

— Γραμματ'κούδ' (τοῦ) = καρδερίνα. Μὲ γραμματ'κούδ' παρομοιάζεται τὸ πολὺ ὁμορφο θρέφος καὶ παιδάκι.

— Τουρτούρα (ἡ) = τρυγόνι. Τὸν βαρῆκοον εἰρωνεύονται τουρτούρα, ἴσως ἀπὸ τὴν μονότονην φωνὴν τούρ! τούρ! τοῦ πτηνοῦ.

— Καλιάκα (ἡ) = κουρούνα. Γυναῖκα φλύαρη ἢ ἄσχημη καὶ πολὺ μελαχροινὴ καλεῖται καλιάκα.

— Φάσα (ἡ) φασιανός. — Ξάρα (ἡ) = κίσσα.

— Πιλικάνους (ἡ) πελαργός. Ὅποιος ἔχει μακρὸν λαίμον καὶ ψηλὰ πόδια προσωμεῖται πιλικάνους. Καὶ ὁ ὑλοτόμος λέγεται πιλικάνους δηλ. πελεκητής.

— Σβίτ' (τοῦ) = σπουργίτης. Ὁ πολὺ μικρόσωμος ἀποκαλεῖται σβίτ'. Ἡ ὀνομασία τοῦ πτηνοῦ προέρχεται ἀπὸ τὴν φωνὴν του σβίτ! σβίτ!

— Σπιντσιάρ' (τοῦ) = σπίνος. Ἀπὸ τὴ φωνὴ του σπίν! σπίν!,

— Ξ'λόκουτα (ἡ) σκολόπαξ. Ἡ κοντὴ καὶ ἰσχνὴ γυναῖκα ἔτσι καλεῖται.

— Μιλισσουφάους (ἡ) = δρυοκολάπτης. Διότι τρώγει τὶς μέλισσες.

— Κουλουσουσουράδα (ἡ) = σεισοπηγίς. Ἡ ἀτιμαζωμένη γυναῖκα ἔτσι ἀποκαλεῖται.

— Ὄρνου (τοῦ) γενικὴ ὀνομασία κάθε ὀρνέου καὶ εἰδικὰ ὁ ἀετός. Ὁ τραχὺς καὶ ἄξεστος ὑβρίζειται ὄρνιου.

— Ντουγάν' (τοῦ) = ἰέραξ. Ὁ ἄρπαξ καὶ ἀπληστος προσομοιάζεται μὲ ντουγάν'. Ἐτέρα ὀνομασία: Γιράκ'.

ΟΝΟΜΑΤΑ ΕΡΠΕΤΩΝ: Οὐχιά ἢ Ὀχινα (ἡ) = ἔχιδνα. Ὁ ὑπουλος καὶ δηκτικὸς καλεῖται οὐχιά καὶ φίδ'.

— Σαίτα (ἡ) = λεπτὸ κίτρινο φίδι. Καλεῖται ἔτσι γιὰτὶ τινίζεται σὰν βέλος.

— Ἀλαφιάτς (ἡ) = χονδρὸ φίδι γκριζο καστανοῦ χρώματος μὴ δηλητηριώδες. Ἐτσι ἀποκαλεῖται καὶ ὁ ὀρμητικὸς. Ἀλαφιάτς γιὰτὶ προκαλεῖ φύσημα τὸ πέρασμα του.

— Ἀστρίτς (ἡ) γκρι λεπτὸ φίδι μὲ μαύρα ἄστρα.

— Σαπίτης (ή) = χονδρό μαύρο φίδι δηλητηριώδες. Σαπίζει το μέρος που θά δαγκάση.

— Νουρίτης (ή) = χονδρό ποικιλόχρωμο φίδι. Χτυπάει με την ούρα τα θύματά του.

— Διντρουγκαλιά (ή) χονδρό φίδι άνοικτόχρωμο με πράσινες κάθετες ραβδώσεις χωρίς δηλητήριο.

— Γκουστιάρα ή Γουστέρα (ή) = σαύρα ή κοινή.

— Πράσ'νου γκούστιαρους (ή) = πράσινη σαύρα.

— Σιάλακας (ή) κοχλίας. Σάλιακας καλείται ό γλοιώδης τύπος ανθρώπου.

— Σιάλακας κουλούμπαρους (ή) = γυμνοσάλιαγκας.

— Σαλα μέντρια (ή) = σαλαμάνδρα. 'Η κοντή και εύκίνητος γυναίκα καλείται σαλαμέντρια.

— Μπάζιακας (ή) βάτραχος. Τόν κοντρόχονδρον καθώς και έξωφθαλαγο νεύρωναίται μπάζιακαν.

ΟΝΟΜΑΤΑ ΕΝΤΟΜΩΝ: Ρόγαλους (ή) = άράχνη. 'Ο κακαντρελής άποκαλείται ρόγαλους (θηλ. ρουγαλίνας).

— Κνούπ' (του) κώνωψ. 'Ο φορτικός καλείται κνούπ' Φράσις: Μι γίν'κης κνούπ, του κατάλαβις;

— Ντάθανους (ή) = χρυσοκάνθαρος κοινός.

— Ντάθανους καλόηρους (ή) = μεγάλος χρυσοκάνθαρος.

— Κουραδάς (ή) μαύρος κάνθαρος που κυλάει τα περιττώματα των ζώων σαν σφαίρες και τα μεταφέρει στη φωλιά του. 'Ο όκηρός άνθρωπος άποκαλείται κουραδάς.

— Πέρπιρας (ή) = πεταλούδα. 'Επειδή πετάει διαρκώς έγινε σύμβολο ένεργητικότητας και γιαυτό κάθε άνήσυχο και ένεργητικόν τον παρομοιάζουν προς αυτήν. Αυτός ή άνθρουπους έχ' πέρπιραν! Τούναντίον για τον ά-

— Μαμούδ' (του) ό μεταξοσκώληξ είδικά και γενικά κάθε μικρό σκουλήκι.

Για τον άνθρωπο που έκδηλα βασανίζεται από κάποια άγνωστο αίτία λέγουν: Αυτόν κάποιοι σ'κλίκ' τουν τρώει!

— Μιλίσσα (ή) = μέλισσα εργάτις. Σύμβολο εργατικότητας αλλά και πραότητας. Γιαυτό κάθε ήρεμο και εργατικόν άποκαλούν μιλίσσα.

— Μιλίσσ' (του) = κυφέλη και το σμήνος. Το πολύ πλήθος παρομοιάζεται με μιλίσσ'.

— Μπούμπουρας (ή) κηφήν. Σύμβολο όκηρίας. "Ετσι άποκαλούν τον όκηρόν .

— Μάνα (ή) = βασίλισσα των μελισσών. Για τον ίκανόν και είδικόν σε μιá έργασία, λέγουν: Αυτός είναι μάνα για τ' αυτήν τη δ'λειά!

— Κουλουφιγκίδα (ή) = πυγολαμπίς. Ἔξιπνο καὶ ζωηρὸ παιδί με διάφορον: Τὶ τὰ θέλ' εἶσ' αὐτὸς δὲν ἔχ' πέριπραν!
σπινθηροβολοῦντα μάτια ἀποκαλοῦν κουλουφιγκίδα.

ΟΝΟΜΑΤΑ ΑΝΘΕΩΝ:

- Διντρούδ' ἢ Ἄη Δημηριάτ'κου χρυσάνθεμον.
— Διντρολίβανου = δενδρολίβανον.
— Καρουφλιά (ή) = διάνθος ὁ καρυόφυλλος.
— Τούρκους (ή) μέγало μηρμύκι ξανθοῦ χρώματος.
— Βούργαρους (ή) = μηρμύκι με φτερά. Παροιμία: Τοῦ μυρμηκ' ἄμα θέλ' νὰ χαθῆ καν' φτιρά, ὅτι θὰ βγῆ ζημιωμένος ὁποῖος δείχνει ἄλογον ὑπερηφάνειαν τώρα τοῦ λόγω εὐνοίας τύχης ἐπλούτισεν ἐνὼ ὡς φτωχὸς ἦταν ταπεινός.
— Τσοῦχτρις (οἱ) = οἱ μικροὶ κοινοὶ μήρμυκες.
— Τριτσιόν' (τοῦ) γρύλος. Ἔτσι ἀποκαλεῖται ὁ ἐπιτήδειος καὶ παντοῦ ὑπείσερχόμενος.
— Βότρυδα (ή) = σκῶρος — Σκουρπίδ' (τοῦ) = σκορπιός.
— Βασιλ'κὸς (ή) ὠκιμον τὸ βασιλικόν.
— Πανσιές (ή) = ἴον τὸ τρίχρουν. Ὁ ἄγριος πανσῆς καλεῖται ἰτσούδ' (τοῦ) ἢ ἴτσ'.
— Οὐρτάνσα (ή) ὄρτανσία. — Πικρουδίφν' (ή) = νήριον τὸ κοινόν.
— Σκ'λούδια (τὰ) = ἀντίρρινον. — Πασχαλίτσα (ή) = μαργαρίτα.
— Γιρανίτσα (ή) ὑάκινθος. — Χαμουμήλ' (τοῦ) = χαμαίμηλον.
— Κρίνους (ή) Τς Παναγίας τοῦ λουλουδ' = κρίνος λευκός.
— Ζαμπάκ' (τοῦ) = νάρκισσος. — Πιπιρούνα (ή) μήκων τριαίς.
— Τριανταφ'λλιὰ (ή) = ροδῆ. — Φούσκις (οἱ) ἀνεμώνες
— Ἰτσάκ' (τοῦ) = ἴον τὸ εὐώδες.
— Γιασιμί (τοῦ) ἴασμος. — Τ' ἡλιοῦ τοῦ μάτ' = ἡλιοτρόπιον.

ΟΝΟΜΑΤΑ ΧΩΜΑΤΩΝ: Κουκκ'νόχουμα = ἀργιλῶδες.

Μιλαγκὸ ἢ Μιλαγκόχουμα = ἄμμοαργιλῶδες.

Τραχάνα = πετρώδες. — Ἀσβιστόχουμα = ἀσβεστοῦδες.

Πιπιλόχουμα τὸ ὁμοιάζον με στάκτην.

ΟΝΟΜΑΤΑ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ:

- Κάμπους (ή) πεδιάς. Ραχόν' (τοῦ) = κορυφὴ λόφου ἢ ὄρους.
— Τσ'κάρ' (τοῦ) = λόφος.
— Μπαντίνα (ή) = ἀνοικτὸν μέρος ἐντὸς τοῦ δάσους.
— Ἀπουλιάννα (ή) = ἀνοικτὸν μέρος ὅπουδῆποτε καθὼς καὶ τὸ λειβάδι. Ὅταν καταστρέφεται ἀγρὸς σπαρμένος ἢ κατεδαφίζεται κτίριο, λέγεται ὅτι : τοῦ ἔκαναν ἀπουλιάννα.

— Πλάϊ (του) = κλιτύς ὄρους. — Ρζὸ (του) = πρόπεδες.

— Βνὸ (του) = ὄρος. Ἐργασία ἢ ἐπιχείρησις δύσκολος παρομοιάζεται μετὰ τὸ βνὸ. Π.χ. ἡ δ'λειά αὐτὴν μὴ φαίνεται βνὸ δηλ. πολὺ δύσκολη. — Ὅταν ἀνταμωθοῦν δυὸ φίλοι ἔπειτα ἀπὸ μεγάλο χρονικὸ διάστημα, τονίζουν: μὸ βνὸ μὴ βνὸ δὲν ἀνταμώνιτι! ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος ἀνταμώνεται.

— Κουρί (του) = ἄλσος ἢ πυκνὸ δάσος.

— Σιλὰδ' (του) τὸ κάτω μέρος μεταξύ δυὸ λόφων ἢ βουνὸ τὸ σχηματίζον λάκκον.

— Σύρμα (του) = μονοπάτι.

— Κριμάσματα (τὰ) χαράδρες.

— Λαγκάδ' (του) = στενὸν χάσμα ρεύματος.

ΟΝΟΜΑΤΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΥΓΡΟΝ ΣΤΟΙΧΕΙΟΝ

— Λαγκάδ' (του) = ρεῦμα.

— Νόχτους (ἡ) ὄχθη.

— Λάκκου (ἡ) = χεῖμαρος. Φράσι»: Μὴ πῆρι ἢ λάκου = ἔπαθα μεγάλη ζημία.

— Πουτάμ' (του) ποταμός. Μὴ πῆρι ἰμένα του πουτάμ' λέγει ὁ παθαίνων καταστροφὴν.

— Νιρουμὰνα (ἡ) = πηγὴ.

— Ντιπούζιτου (του) = δεξαμενὴ.

— Στέρνα (ἡ) = ἔλος μικρόν.

— Βιράγκα (ἡ) ἔπος.

— Μπάρα (ἡ) = μικρὴ λίμνη.

— Γκτίνα (ἡ) κύμα. Ὅταν θέλουν νὰ παρακινήσουν διὰ μίαν ἀκόμη προσπάθειαν ἐργασίας, λέγουν: Ἰλάτι ἀκόμα μιὰ γκτίνα.

— Κρέμασ' (ἡ) = καταρράκτης.

— Ντούνα = ἄφθονο τρεχάμενο νερὸ (ἐκ τῆς λέξ. Δούναβις). Φράσις: Κατέβασι του πουτάμ' νιρὸ Ντούμα ἢ πότσια του μπαχτισιέ μ' μάνι μάνι γιατί εἶχα νιρὸ Ντούνα.

ΟΝΟΜΑΤΑ ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΔΙΔΟΜΕΝΑ ΕΙΣ ΖΩΑ

Τὰ περισσότερα πού δίδονται σὲ ζῶα εἶναι δηλωτικὰ τοῦ χρωματισμοῦ καὶ τῆς ἡμέρας γενήσεώς των.

ΟΝΟΜΑΤΑ ΣΚΥΛΩΝ: Μούργκου — Καλιέσ' — Παρδάλ' — Μπασιούρα — Κανιέλα — Ἀράπ' — Λίζα — Μπάλιου — Μπόμπ' — Κρίτων — Ἄρτεμις — Φούλα — Κουμπούρ' — Ριθέκα — Καλιντέρου — Τσιμπούκ' — Ἐρμῆ — Τσέλιου — Μούρτζιου — Κιμπέρ' — Μουργκέλ' — Τσιμπέρ' — Τούρκου — Ριρίκα — Γκιουσούλα — Καραμούζ' — Λέων — Τσιάπ' — Λόλα — Φουντούκ' — Κόπ' — Κουντούρ' — Μαρόκου — Πο-

σειδών' — Καραμάν' — Έκτωρ — Λούσ' — Τσιώνα — Γιούφτσα — Φόξ
— Μπουμπουλ' — Μπέλα — Κιμάλ' — Νταβέλ — Γκέκα — Φιφίκα —
Ήρα — Φλόκ' — Πόπη — Μάξ — Γίλκτον — 'Αράπ'.

ΟΝΟΜΑΤΑ ΑΙΓΩΝ: Μούσκρα - Μπούτκα - Γκίσα - Σίβα - Ρούσα -
Μαυρόζβα - Μπάλα - Βαγγέλ' - Παρασκιθούλα - Σταυρούλα - Κυριακούλα
- Ττίκα - Βιτούλα - Ταμπνιάρου - Νταρμπάνα - Τσιβούλα - Μπέλτσιου -
Πούλια - Κούλα - Φλώρα - Μαυρόπτσα - 'Ασπρουμήτη - Παρδάλου - 'Αράπ'
- Τσίκα - Καρατζιού - Μαρίκα - Μέλ'σσα - Σκρέμπτα - Κώτσιου - Μπέλα -
Μπήτσιου - Γκρίβα - 'Ασπρούλα - Δούκου - Γουλιάρου - Καραμπάσ' - 'Α-
ραπίνα - Τάκη - Τσικνιάρ'κου - Σιούτα - Μάρκου - Μπαμπάκου - Καραμπι-
λιού.

ΟΝΟΜΑΤΑ ΙΠΠΩΝ: Κούλα - Κίτσιου - Μαρίκα - Γκρίβα - Ντουρή -
Κίτσα - Καρρά - 'Αλτσιου - Μπάλιου - 'Αράπ' - 'Ακίρ' - Κίρτσου - Κουμπί-
λου.

ΟΝΟΜΑΤΑ ΙΜΙΩΝΩΝ: Ρούσα - Γκίσα - Γκρίβα - Σίβα - Μούργκα
- Σαρή - 'Αράπ' - Ζάρκου - Κίτσιου - Μπούτσα - Καρατζιά - Κούλα - Μούρ-
τζιου - Μάρου - Μάτα.

ΟΝΟΜΑΤΑ ΑΓΕΛΑΔΩΝ ΚΑΙ ΒΟΩΝ: Καρατζιά - Ζάρκου - 'Ασπρου-
νούρ - Χαϊδούδ' - Φουντούκ' - Παρασκίβου - Μπαμπάκου - Ρούσα - Μιλίσσα
- Καστάν' - 'Αλάφου - Μαυρουμάτ' - Κουκκίν' - Λιφτέρ' - Στουλίδου - Παρ-
δάλ' - Μουρφούλα - Χιόνου - Βέργου - Καραμπάλιου - Πατέλ' - 'Αράπ' -
Βάια - Ντιλ'μπέρου - Καραγκιόζ' - Μαυρέλ' - Μαυρότ'κου - Τρυγόνα - Πα-
γών' - Μπάλια - Πιριστέρα - Βαγγέλου - Μαχλιούζα - Καραμήτσιου - Πα-
σχάλου - Λιβέντου.

ΕΠΙΦΘΕΓΜΑΤΑ ΔΙ' ΩΝ ΕΛΑΥΝΟΥΝ ΤΑ ΖΩΑ

- 1) ΟΝΟΥΣ: ντς! ντς! ντς! - πρρρτ! - οουουονξξ! - τσιουούνξξ!
- 2) ΗΜΙΟΥΝΟΥΣ: ντς! ντς! ντς! - ΐι! ΐι! - μότσ' μότσ! μότσ!
- 3) ΙΠΠΟΥΣ: τμπρ! τμπρ! τμπρ! - τμπρρουούτ'!
- 4) ΒΟΥΣ: ω! ω! - μέσα! όξου - παάν! πίσ'σ'!

ΑΠΟΦΘΕΓΜΑΤΑ ΔΙ' ΩΝ ΚΑΛΟΥΝ ΤΑ ΖΩΑ

- 1) ΗΜΙΟΝΟΥΣ: μότσ! μότσ! - πρρρ! πρρρ!
- 2) ΙΠΠΟΥΣ: τμπρρ! τμπρρ!
- 3) ΒΟΥΣ: τμπρρριουούσιου μου!
- 4) ΧΟΙΡΟΥΣ: μπισσ'! μπισσ'!
- 5) ΣΚΥΛΟΥΣ: κούτ'! κούτ'! - κούδι! κούδι! - νά! νά!
- 6) ΟΡΝΙΘΑ: τπρριουούκα! τπρριουούκα! - κλώσ'! κλώσ'!
- 7) ΓΑΤΑΣ: μάτσ'! μάτσ'!

ΕΠΙΦΘΕΓΜΑΤΑ ΔΙ' ΩΝ ΑΠΟΠΕΜΠΟΥΝ ΤΑ ΖΩΑ

- 1) ΟΝΟΥΣ καὶ ΗΜΙΟΝΟΥΣ: οὐούνξξ'!
- 2) ΙΠΠΟΥΣ: τμπρρουούτσ'!
- 3) ΒΟΥΣ: ἔτρρίτ'! - ὦ! ὦ!.
- 4) ΧΟΙΡΟΥΣ: γκίτς! γκίτς!
- 5) ΣΚΥΛΟΥΣ: οὔτ'! οὔτ'! - οὔστ'! οὔστ'! - τίδι! τίδι!
- 6) ΟΡΝΙΘΑΣ: ξί! ξί! - ξιοῦ! ξιοῦ! - ξιέν! ξιέν!
- 7) ΓΑΤΑΣ: ψίτῃ ψίτ!

ΟΝΟΜΑΤΑ ΦΥΤΩΝ ΥΠΕΜΦΑΙΝΟΝΤΑ ΠΑΡΑΔΟΣΙΝ Η ΔΟΞΑΣΙΑΝ

— Φ' κούκ' τὰ θρακικά ἢ κούκουσ: "Ἄνθη πολλαπλᾶ σφαιροειδῆ μπλὲ χρώματος. Φύονται τὴν ἄνοιξιν μὲ τὴν ἔλευσιν τοῦ κούκκου.

— Τς γιλάδασ τὰ μάτια: "Ἄνθος μὲ πέταλα πλατέα ὁμοιάζοντα μὲ τὰ μάτια τῆς ἀγελάδος.

— Καλτσίδις: Κίτρινα ἄνθη ὁμοιάζοντα μὲ κάλτσαν ἀνοικτὴν θεωροῦνται προάγγελοι τῆς ἀνοίξεως.

— Πασχαλίτισις = μαργαρίτες. Ἐπειδὴ φύονται τὸ Πάσχα.

— Φούσκις ἀνεμώνες. Ἐπειδὴ ἔχουν κλειστὰ σὰν σφαίρες (φούσκες) πέταλα.

— Τς Παναγίας τὰ φτούδια: Παράσιτα ἐπὶ τῶν δένδρων πορτοκαλόχρα, σχήματος λοβοῦ αὔτιοῦ.

— Τ' ἡλιοῦ τοῦ μάτ' = ἡλιοτρόπιον. Ἐπειδὴ ὁμοιάζει πρὸς ὀφθαλμὸν στρεφόμενον πρὸς τὸν ἥλιον κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας.

— Τς γιούφτισσασ τὰ β'ζιά: "Ἄνθος αὐτοφυές. Ὅταν κοπῆ ὁ μίσχος του ρέει γλακτώδες ὑγρὸν, ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία του τῆς γύφτισσασ τὰ βυζιά.

— Στειρουβότανου: ἴπαράσιτο τῶν παραλίων βράχων, τὸ ἔγχυμα τοῦ ὁποίου πινόμενος ἀπὸ τὰς γυναίκασ τὰς καθιστὰ στείρας.

— Κουψουβότανου: Φυτὸν ἐπιθέμενον εἰς αἰμορροῦσασ πληγὰς ἀπὸ κόψιμο ἔχει τὴν ιδιότητα νὰ σταματᾷ τὸ αἷμα.

— Τ' φίδ' τοῦ ψουμί: Τοῦ φυτοῦ τούτου τοὺς σπόρους πιστεύεται ὅτι τρώγει τὸ φίδι.

— Κάπις: ἄνθος μὲ πέταλα χονδρὰ ἀνοικτοῦ χρώματος ρόζ. Προαναγγέλλει τὴν ἔλευσιν τοῦ χειμῶνος. Τὰ πέταλά των ὁμοιάζουν μὲ κάππιν διὰ τὸ ψύχος τοῦ χειμῶνος.

Κουτσούλις: ἀνοιξιότικο κίτρινο ἄνθος μὲ στίγματα ὁμοιάζοντα τὶς ἀκαθαρσίες (κουτσούλις) τῶν πτηνῶν: "Ἐχει ὁμοιότητα μὲ τὸ ἄνθος σκυλάκι (ἀντίρρινον).

— Πασχαλιά Ἄστραπόδεντρο.

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

(Συνέχεια)

ΑΣΠΡΑ ΜΟΥ ΠΙΡΙΣΤΕΡΙΑ

(Ξενιτειᾶς χορευτικό)

Ἄσπρα μου πιριστέρια μαῦρα μου πουλιά
ἰσεῖς παντοῦ πιρνᾶτι κι ἀδιαβαίνιτι
πιρᾶσι ἀπ' τὶς αὐλές μας κι ἀπ' τὰ σπίτια μας
γιὰ κουντουκαρτιρέστι χαμηλώσιτι
νὰ γράψου ἓνα γράμμα κι μιὰ φιλή γραφή
νὰ στείλου στή καλή μου νὰ μὴ μὲ καρτιρῆ
θέλει γαλόγρη αἶς γένη θέλ' αἶς παντριφτῆ
θέλει τὰ ρᾶσα αἶς βάνη τοῦ μοναστηριοῦ
ἰγὼ γυναῖκα πῆρα κι παντρεύτηκα
μάϊσσας θυγατέρα μάϊσσας πιδὶ
μαγεύει τὰ καράβια κι τὶς θάλασσις
μὲ μάϊψι κι μένα κι δὲν ἔρχουμι
ὄντας κινήσου νᾶρτου μαῦρα τὰ βουνὰ
κι' ὄντας κινήσου πῆσου ἥλιους ξαστεριά.

ἸΔΩ ΣΤΟΤΝ ΠΕΡΑ ΜΑΧΑΛΑ

(Ἄργὸ χορευτικὸ ἀπὸ τὰ παλιότερα)

Ἰδῶ στοὺν πέρα μαχαλᾶ
κι δῶ στοὺν πιδὶ ἀπάνου
ἰκει' χα μιὰ ἴγαπητικιά
μικρὴ ῥαβουνιασμένη.
Μικρὴ ἴταν γιὰ τὴ μάνα της
τρανή γιὰ τὴν ἀγάπη.
Νὰ τῆς μιλήσου ἀντρέπουμι
νὰ τῆς τοῦ πῶ φουβουῦμι
νὰ τῆς τοῦ γράψου στοῦ χαρτί
κι ποιὸς θὰ τοῦ διαβάση;
παπᾶ δὲν ἔχει τοῦ χουριδὶ
κι ποιὸς θὰ τ' ἀναγνώση;

ΤΟΥΤ' Η ΓΗΣ ΧΟΥΤΡΟΝ ΓΥΡΕΤ'

Χορευτικὸ ποὺ τὶς ἀποικριάτικες μέρες, γιορτὲς κατ' ἔξοχὴν γλεντιοῦ,
διασκεδάζεται ἢ ματαιότητα τοῦ κόσμου μὲ τὸ χορὸ καὶ τὴν ἀγάπη:

Τούτ' ἡ γῆς χορὸν γυρεύ'
 βάρτη την πατῆσι την
 κι τσιαλαπατῆσι την
 γιά νὰ βγάλ' ἡ γῆς νιοῦ
 νὰ πουτίσου τοῦ βασιλικό.
 Ψηλὸς λιγνὸς βασιλικὸς
 κριμας δὲν τοὺν πουτίζιτι
 δὲν τοὺν κουρφουλουγίζιτι.
 Βασιλικὸς θέλει πότισμα
 θέλει κι κουρφουλόγημα
 κι τὰ κουρφουλουγίσματα
 στοῦ μαντηλοῦδι μ' τᾶδνα
 κι στήν ἀγάπη μ' τᾶστιλνα.
 Τν ἀγάπη μ' χριτήματα
 μὴ τοῦ βαρκὰ τὰ κύματα.

ΒΑΡΚΑ ΑΕΛΟΥ Ν' ΑΡΜΑΤΩΣΟΥ

Βάρκα θέλου ν' ἀρματώσου
 μὴ σαράντα δυὸ κουπιὰ
 μὴ τριακόσια παλληκάρια
 νὰ σὶ κλέφου μιὰ βραδυά.
 Βάξου τοῦ κουρμούδι μ' βάρκα
 τὰ τσιμπέρια μου πανιά,
 τὰ μαλλιὰ μ' καρabuσκοίνια
 τὰ χειρούδια μου κουπιὰ
 νὰ σὶ κλέφου μιὰ βραδυά.

ΜΑΝΑ Μ' ΣΤΟΤΝ ΠΕΡΑ ΜΑΧΑΛΑ

(Καθαρὸ χορευτικὸ ἀποκριάτικο)

Μάνα μ' στοὺν πέρα μαχαλᾶ
 βαροῦν ντασύλια κι βιουλιὰ
 μάνα μ' πιγνίδια παίζουνε
 τῆ Ναστασιὰ παντρεύουνε.
 Ἐπιζαμι τὶς οὐμάδης
 τὶς Μιγάλης Ἑβδομάδης
 καὶ τῆ Καθαρῆ Δευτέρα
 κάναμε τῆ νύχτα μέρα.
 Δὲν ἄδειασα νὰ πᾶ νὰ δγιῶ
 ἴσους νὰ μὴν εἶν' ἀληθινὸ

Ἐπωδὸς

Μάνα μ' κι ἂν εἶν' ἀληθινὸ
φέρτι μαχαίρι νὰ σφαγῶ
γκρημνὸν νὰ πᾶ νὰ γκρημνισθῶ.

Ἐπιξάμι τὶς οὐμάδεις
τὶς Μιγάλις Ἑβδομαδίς
κι τὴ Καθαρὴ Δευτέρα
κάναμε τὴ νύχτα μέρα.

Ἐπωδὸς

ΔΙΣΤΙΧΑ ΑΠΟΚΡΙΑΤΙΚΑ (Χορευτικά)

1) Τοῦ περιστέρι στὴ φουληὰ
κοιμᾶτι μὶ τοῦ ταῖρι
κι γὼ κοιμοῦμι μονναχὸς
σὰν τοῦ λαγὸ στὴ φτέρη.

Μήλου εἶσι κι μυρίζεις
τὴ καρδιά μου διμουνίζεις
μήλου μου κι πουρτουκάλι
ποῦ τὰ τρέφεις τέτοια κάλλη.

(Ἐπωδὸς)

2) Οὐχιές κι ἀγκάδια πάτησα
ἴσου νὰ σ' ἀγαπήσου
κι τώρα ποῦ σ' ἀγάπησα
πῶς νὰ σ' ἀλησμονήσου.

Μὰ τοὺν Ἅγιου Κουνσταντίνου
θὰ σὶ πάρου δὲ σ' ἀφήνου
μὰ τοὺν Ἅγιου Θιουλάγου
θὰ σὶ πάρου μ' ἕναν λόγου.

(Ἐπωδὸς)

3) Τοῦ τοίχου τοίχου σέρονουμαν
σὰ σκουτουμένου φρεῖδι
νὰ μὴ σ' ἀκούσ' ἡ ἀγάπη μου
κι σηκουθῆ κι φύγη.

Μήλου εἶσι κι γυρίζεις κλπ.

4) Ἀπόψι ἡ γῆς οὐχείμασι
κι τὰ πουλιά μαργῶσαν
κι ἡ κόρη στὶς ἀγκάλες μου
τοῦ κρύου δὲν τοῦ νιώσει.

Μὰ τοὺν Ἅγιου Κουνσταντίνου κλπ.

5) Κανιὲν κινὸ ἦμαν ἄγγιλους
τῶρ' ἀγγιλεύουν ἄλλοι
στὴ βρύση πῶπινα νινὸ

τώρα το ὑπίνουν ἄλλοι.
 Βάρκα βάρκα κι βαρκούλα (Ἐπωδὸς)
 ποῦν, τὰ μαῦρα σ' μάτια ποῦδα
 νάτα κεῖ στοῦ παραθύρι
 ποῦ κιντοῦν χρυσὸ μαντήλι.

Ε' ΕΤΤΡΑ ΠΕΛΑ

ΜΕΣ' ΣΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΙΣ ΠΟΡΤΙΣ (Ἀποκριάτικο χορευτικὸ)

Μὲ θυμοσοφικὴ εἰρωνικὴ διάθεση στοὺς στίχους τοῦ εὐτράπελου τραγουδιοῦ, ἀπαλύνεται ἡ δυσαρμονία τῆς τύχης στὴν ἀποκατάσταση ποῦ θὰ κλόνιξε ἡ συζυγικὴ πίστη κι ἀφοσίωση:

Μέσ' :τῆς ἐκκλησιᾶς τὶς πάρτις
 φύτρουσ' ἕνα κυπαρίσσι
 φουντουμένου ριζουμένου
 κι ἀπ' τοῦν Αἰὸ χαριτουμένου.
 Κάθιτι κι ἡ Μοῖρα πάνου
 κι μοιράζει κι τιριάζει:
 Τᾶμουρφα τὰ παλληκάρια
 παίρνουν ἄσχημα κουράσια
 τᾶσχημα τὰ παλληκάρια
 ποῖρνουν ἔμουρφα κουράσια
 κι ἀγκαιλάζουν κι τρουμάζουν
 κι φιλοῦν κι ἀναστινάζουν:
 Μαρι Μοῖρα κακουμοῖρα
 γιατί δὲ μοιράζεις ἴσια;

ΟΙ ΟΙ ΝΙΕΣ ΠΑΝΤΡΕΥΟΝΤΙ

Ὅλις οἱ νιὲς παντρεύονται
 κι παίρνουν παλληκάρια
 κι γὰρ ἡ Γιαννούλα ἔμουρφη
 πῆρα τοῦ μαραζιάρη.
 Τοῦν μαγειρεύου δὲ δειπνάει
 τοῦν στρώνου δὲν κοιμᾷτι.
 Σήκου μαράζι μ' πλάγιασι
 σήκου, γκριμήσου, πέσι
 κι ἄπλουσι τοῦ ξηρόχειρου σ'

στοὺν κρυσταλένιου κόρφου
 νὰ πιάσῃς τοῦ Μάη τὴ δροσινὰ
 τ' Ἀηρίλη τὰ λουλούδια!

ΜΙΑ ΠΑΠΑΔΙΑ ΣΤΟΤΝ ΑΡΓΑΛΕΙΟ

Μιά παπαδιά στοὺν ἀργαλειὸ
 τὰ πόδια της κουνάει
 κι μὴ τοῦ νοῦ της ἔλιγι
 κι μὴ τοῦ λουγισμό της:
 Δὲν τότε θέλου τοῦ παπᾶ
 τοῦ τράγου μὴ τὰ γένεια
 μὸ θέλου τσιομπανόπουλου
 ποὺ παίξιε τὴ φλουγέρα.

ΣΤ') Ε Ρ Ω Τ Ι Κ Α

ΜΙΑ ΠΕΡΔΙΚΑ ΠΑΙΝΕΥΤΗΚΕ

Μιά πέρδικα παινεύτηκε
 σ' ἀνατολὴ καὶ δύση
 πὼς δὲν εὐρέθη κυνηγὸς
 γιὰ νὰ τὴν κυνηγήσῃ.
 Κι ὁ κυνηγὸς σὰν τᾶκουσι
 ποὺλὸ τοῦ κακοφάνη.
 Στήγει τὰ βρόγια στὰ βουνὰ
 τίς ξόβιργις στοὺς κάμπους
 τὰ βρόγια τὰ μιταξουτὰ
 στίς κρυσταλένις βρούσεις.
 Πάει πέρδικα νὰ πιῇ νιρὸ
 μπερδεύτηκε στὰ δίχτυα.
 — Π' ἀνάθεμά σι κυνηγὸ
 ποὺ ἔπιασις τοῦ ξνα
 κι δὲ μᾶς ἔπιασις τὰ δυὸ
 τὰ δυὸ τ' ἀγαπημένα!

ΓΛΥΚΟΧΑΡΑΖ' Η ΧΑΡΑΤΤΗ

(Δρομικὸ)

Γλυκοχαράζ' ἢ χαραυγὴ
 κι ἡ πούλια πάει στὴ δύση.

Ἔβγα νὰ σὲ διῶ, ἔβγα νὰ σὲ διῶ

ἔβγα νὰ σὲ διῶ νὰ παρηγορηθῶ.

Ἐπωδὸς

Πᾶν τὰ πουλάκια στὴ βοσκὴ

κι οἱ ἔμουρφες κοιμοῦνται.

Ἔβγα στὸ παραθύρι μὲ ξέπλεκα μαλλιά

κι ἐγὼ θὰ καταλάβω πὼς εἶναι μοναχιά.

Ξύπνα πού δὲν ἐχόρτασες

τὸν ὕπνο νὰ κοιμᾶσαι.

Ἔβγα στὸ παραθύρι κρυφὰ πτῆ μάνα σου

καὶ κάνε πὼς ποτίζεις τὴ μαντζουράνα σου.

Π' ΑΝΑΘΕΜΑ ΑΠΟ 'ΧΤΙΖΑΝ

Π' ἀνάθεμα ἀπὸ 'χτιζαν

τὰ σπίτια μας ἀντάμα

τὰ παραθύρια μας καρσι

τὶς πόρτις μας ἀγνάντια.

Σιβαίνου βγαίνου βλέπου σε

τὰ δυὸ μαραίνουμέστι

ρίχνου τοῦ μήλου κι ἔρχιτι

πίσου πάλι γυρίζει

ρίχνου τοῦ μαντηλοῦδι μου

κι πίσου δὲ γυρίζει.

Μαρίγια λὲν τὴ Παναγιὰ

Μαρίγια δὲν κι ἐσένα

ἂν ἀρνηθῶ τὴ Παναγιὰ

θὲ ν' ἀρνηθῶ κι ἐσένα.

ΜΕ ΜΗΝΤΣΕ Η ΑΓΑΠΗ ΜΟΥ

Μὲ μήγυσε ἡ ἀγάπη μου

νὰ πὰ νὰ τῆς μιλήσου.

Φέγγεις φεγγάρι μ' φέγγεις

Ἐπωδὸς

λαμπρὸ μου φεγγαράκι.

Ἐγὼ ἤμαν ξένους κι ἀτζιαμῆς

τοῦ δρόμου δὲν τὸν ξέρου.

Φέγγεις φεγγάρι μ' φέγγεις κλπ.

Σὰν παίρνου τοῦ στρατὶ στρατὶ

στρατὶ τοῦ μουνουπάτι.

Βάσανα πού ἔχ' ἡ ἀγάπη

Ἐπωδὸς

λαμπρὸ μου φεγγαράκι.

Βρίσκου τὴ πόρτα σφραλιστὴ
 κι τὰ κλειδιά παρμένα.
 Ὅλα τᾶκαναν γιὰ μένα
 λαμπρό μου φεγγαράκι.
 Σκύβου φιλῶ τὴ κλειδαριά
 θαρρῶ φιλῶ ἔσένα.
 Φέγγεις φεγγάρι μ' κλπ.
 Παίρνου μιὰ πέτρα πτὴν αὐλή
 ρίχνου στοῦ παραθύρι.
 Φέγγεις φεγγάρι μ' κλπ.
 Κόρ' ἂν κειμᾶσαι ξύπνησε
 κι ἂν ἀγρυπνᾶς κοιμήσου.
 Φέγγεις φεγγάρι μ' κλπ.
 Κι' ἂν ἔχης ἄλλον ἀγκαλιὰ
 πές μου νὰ μὴν ξανάρθω
 Φέγγεις φεγγάρι μ' κλπ.

Ἐπωδὸς

ΓΙΑ ΝΥΧΤΩΣΙ ΓΙΑ ΒΡΑΔΤΑΣΙ

Γιὰ νύχτωσι γιὰ βράδνασι
 κι ποῦ νὰ μείνου ἀπόψι;
 νὰ μείνου σὲ ψηλὸ θουνὸ
 φουβοῦμι ἀπὸ τοῦ κρούου
 νὰ κατιβῶ στὴ θάλασσα
 φουβοῦμι ἀπὸ τοῦ κῦμα
 νὰ μείνου στὴν ἀγάπη μου
 κι κείνη δὲ μὲ θέλει.
 Φαρμακουμένη μου καρδιά
 κι πικραμένου χεῖλι
 ὄρις μὴ κάνεις κι γιλῶ
 ὄρις μὲ φαρμακώνεις.
 Νὰ φτύσου, γῆς μαραίνιτι
 χουρτάρι δὲ φυτρώνει
 τοῦ τρωῶν τ' ἀλάφια κι ἀρρουστοῦν
 τ' ἀγρόμια κι ἀπουρρίχνουν
 ὅς τῶτρουγι κι ἡ μάνα μου
 κι μένα μὴ μὴ κάνει.

Ο ΜΠΟΥΓΙΑΤΖΗΣ

Σὶ ἀγαπῶ κι σὶ πουνῶ
 μ' ἀντρέπουμε νὰ σὶ τοῦ πῶ

ἀπουφάσισα πουλί μου
 βγάλι μι ἀπ' τὸν καημὸ
 γιὰτὶ σβύνει ἡ πνοή μου
 ἀπ' τὸν πουλυναστιναγμὸ.
 Μὰ σὰ μι πῆρι σὸ λουγισμὸς
 κι τῆς καρδιάς ἡ λαύρα
 πάϊσα γιὰ νᾶβρου μπουγιατζῆ
 γιὰ νὰ τὰ βάψου μαῦρα.
 Κι σὸ μπουγιατζῆς μι ρώτησι:
 — Ποιὰ εἶν' ἡ ἀφουρμὴ σου
 κι βάλθημις γιὰ νὰ φουρῆς
 τὰ μαῦρα στοῦ κουρμί σου;
 — Ἄκου τοῦ σκύλου μπουγιατζῆ
 τί κάθιτι κι λέει
 ἄν ἤξιρι τοῦ πόνου μου
 θὰ κάθουνταν νὰ κλαίη.
 — Βάψτα μοι μαῦρα μπουγιατζῆ
 βάψτα κ' ἢ μὴ σὶ νοιάζει
 τοῦ ντέρτι πῶχου στή καρδιά
 κανεῖς δὲ μι τοῦ βγάξει.
 Πάρι γιατρὲ μ' τὰ γιατρικὰ σ'
 κι σῦρι στή δουλειά σου
 τοῦ πόνου πῶχου στή καρδιά
 δὲ γράφουν τὰ χαρτιά σου.
 Μόν' ἕνας γιατρὸς καλὸς γιατρὸς
 τοῦ πόνου μου γνουρίζει
 μὰ κείνους εἶνι μακρὰ
 καρδιά μου λαχταρίζει.

ΣΙ ΠΑΡΑΘΥΡΙ ΣΤΟΤΣ ΓΙΑΛΟΤΣ

Σὶ παραθύρι στοὺς γιαλοὺς
 κάθουντι δυὸ ἀδιρφοῦλις
 ἄν θὰ μι δώσουν τῆ μικρὴ
 πάγου μι τὰ καράβια
 κι ἄν θὰ μι δώσουν τῆ τραγὴ
 πάγου μι τραμουντάνα.
 Τὶ νὰ σὶ στείλου ἀγάπη μου
 αὐτῶο στὰ ξένα ποδοῖ;
 Σὶ στέλνου μήλου μαραγκι

κυδώνι μαραγκιάζει.
 Μαρι ψηλή μαρι λιγνή
 μαρι ματροματούσα
 δὲν εἶδαν τὰ ματούδια μου
 τέτοια Λιαρικουβνούδα.

ΑΠΟΨΕ ΔΕ ΚΟΙΜΗΘΗΚΑ

Ἐπόψι δὲ κοιμήθηκα
 κι σήμερα νυστάζου.
 γιὰ δυὸ ματούδια π' ἀγαπῶ
 γιὰ δυὸ φρούδια γραμμένα
 κι ἂν δὲ τὰ κλέψου μιὰ βραδυὰ
 νύχτα μὶ τοῦ φιγγάρι
 τῆ νύχτα τὰ μισάνυχτα
 ποὺ βασιλεύ' ἡ πούλια.
 Λαλοῦν τ' ἀρνίθια τρεῖς φουρὲς
 κι τὰ παγώνια πέντι
 κι τὰ τρυγόνια δικουχτῶ
 ξυγώνει γιὰ νὰ φέξη
 νὰ πάη ἡ πούλια πρῶϊμα
 νὰ πάη μισημέρι
 νὰ πάη κι ἡ νιὸς μὶ τὴν καλή.

ΟΝΤΑΣ ΑΝΟΙΓΟΥΝ ΤΑ ΒΟΤΝΑ

Ὅντας ἀνοίγουν τὰ βουνὰ
 κι θαλασσώνουν τὰ πουλιά
 τότε θαλάσσουσα κι γῶ
 στὴν Πόλη πῆγα γύρισα
 κι στ' Ἄγιον Ὅρους ἄραξα
 κι γιὰ τὴν ἀδιρφούλα σου.
 Γιρέντη μ' ὅταν κίνησις
 κι γύρισις κι μ' εἶδισ
 κλοννάρ' ἀπ' τὴν καρδίτσα μου
 ξιρρίζουσις κι πῆρις.
 Νᾶμαν κηρὶ στὴ θάλασσα
 νᾶμαν κηρὶ κι λάδι
 νὰ φέγγου τοῦ γιρέντη μου
 γιὰ νὰ δειπνᾶη τοῦ βράδου.
 — Φέγγεις μ' ἀγάπη μ' φέγγεις μου

για νὰ δειπνῶ τοῦ βράδου.
 γέγγεις μ' ἀγάπη μ' φέγγεις μου
 ὥσπου νὰ ξημιρῶσου
 νὰ πᾶν τ' ἀηδόνια στὶς φουλιές
 κι τὰ πουλιά στὶς κοίτις
 νὰ πάη κι ἡ νιὸς ὄπ' ἀγαπάει
 στὴν ἀγαπητικιά του.

ΚΑΤΑ ΤΟΤΝ ΗΛΙΟΥ ὨΜΟΥΣΑ

Κατὰ τοὺν ἥλιου ὤμουσα
 πουτὲς μὴν τραγουδήσου
 μὰ τώρα για τοὺς φίλους μου
 για τὴ χρυσῆ παρῆα
 νὰ πῶ τραγούδι θλιβερὸ
 κι παραπονημένου.
 Θὰ κάνου τὰ βουνὰ νὰ κλαῖν
 τοὺς κάμπους νὰ δαικρῦσουν
 θὰ κάνου τὴν ἀγάπη μου
 νὰ χύνη μαῦρα δάκρυα.
 — Τ' ἔχεις ἀγάπη μ' κι ὄλου κλαῖς
 κι βαρειαναστενάξεις;
 Μήπους δὲν ἔχ'ς νὰ φᾶς νὰ πιῆς
 φλουριά για νὰ φουρέσης;
 — Φουτιὰ νὰ κάψη τοῦ φαῖ
 φουτιὰ κι τὰ φλουριά σου
 ἄς εἶχα δῶ τοῦ ταίρι μου

.....

ΨΕΣ ΒΡΑΔΤ ΒΡΑΔΟΥΤΣΙΚΑ

Ψῆς βράδου βραδούτσικα
 κι παραβραδούτσικα
 παντριμένις χόριβαν
 κι κουρίτσικα λεύθιρα.
 Χρυσὸς αἰτὸς ἰπέρασι
 κι δὲν μᾶς καλησπέρισι
 κι ἀπ' τὰ σύννιφα κρατεῖ
 τοῦ Θεοῦ παρακαλεῖ:
 — Οὐρανὸ μὴ βρέγης πιὰ
 θὰ βραχοῦν τὰ ροῦχα μου

τὰ μαξιλαράκια μου
 θὰ βραχῆ ἢ ἀγάπη μου
 θὰ βραχοῦν τὰ ροῦχα της.

ΦΙΡΓΑΔΑ ΦΙΡΓΑΔΕΛΛΑ

Φιργάδα φιργαδέλα μι τρία σίδηρα
 παληὰ ἀγάπη ποῶχα τὴν εἶδα σήμερα.
 Τὴν εἶδα στὸν παζάρι πῶπινι νιρὸ
 τὴ κραινοῦ δὲ μι κραινη
 τ' μιλω δὲ μι μιλάει
 τῶρα καταλαβαίνοῦ
 πῶς ἄλλον ἀγαπάει.
 Τοὺν ἄνιμου νὰ πάρης
 σὰ πέρδικα χρυσοῆ.
 — Δὲ σὶ φουβοῦμι κὺρ βουριᾶ
 κι σὸ βρὲ τραμιουντάνα
 ἔχου καρὰβ' ἀποὺ καρὸ
 κατάρτ' ἀποὺ μισίρι.

ΝΥΣΤΑΞΑΝ ΤΑ ΜΑΤΑΚΙΑ ΜΟΥ

Νυστάξαν τὰ ματάκια μου
 δακρύσαν τὰ καημένα
 γιὰ δυὸ ματούδια λιόμαυρα
 γιὰ δυὸ ματούδια μαῦρα.
 Τρουγιούρου γιούρου θάλασσα
 στ ἡμέσ' ἓνα νησάκι
 κι μέσ' στὴ μέση τοῦ νησι
 πύργου σθιμιλιουμένους
 κι μέσα κόρη κάθιτι
 κι τὰ φλουριά ἀρμαθιάζει.
 Ἀρμάθιαξι ἀρμάθιαξι
 ἰννηὰ ἀρμαθιές τὰ φκιάνει
 κι μι τοὺν ἥλιου μάλοῦνι
 κι μι τοὺν ἥλιου λέει:
 — Ἡλιου μ' γιὰ ἔβγα, γιὰ θὰ βγῶ
 γιὰ λάμψη γιὰ θὰ λάμψου
 ἰσὸ μαραίνεις βότανα
 κι γὼ τὰ παλληκάρια.

ΠΕΡΔΙΚΑ ΜΟΥ ΓΚΙΟΥΡΝΤΙΝΟΥΣΑ

— Πέρδικά μου γκιουρντινουῦσα
 κι καμαρουτή
 δὲ φουβᾶσι μέσ' στὰ πλάγια
 μόν' κι μουνναχή;
 — Σὰ φουβοῦμι τὶ νὰ κάνου;
 ὄλου σκιάζουμι
 ἔχου τὰ πουλιά γειτόνοι
 κι τὰ δέντρα συνοδειά.

ΜΑΤΡΑ ΜΑΤΟΥΔΙΑ ΦΙΛΗΣΑ

Μαῦρα ματούδια φίλησα
 κι πιά δὲν τὰ διατρέρουσα
 ποῦ μ' ἔρριξαν στή φυλακή
 κι στὰ κινούργια σίδηρα
 κι πέρασα κι γὰρ ποῦ κεί
 νὰ δγιῶ τὸν πρέπει φυλακή;
 κι τὰ κινούργια σίδηρα
 κι τὶ καλὰ πτοῦν ἔπριπαν.
 — Πιριστιρούδια μ' ἀργυρᾶ
 σέρτι νὰ πῆτι τὴν κυρᾶ
 ν' ἀλλάξη κι νὰ στουλιστῆ
 κι ὄξεν στὰ κάγκιλα νὰ βγῆ.

ΑΓΟΡΟΥΣ ΠΕΤΡΑ ΠΙΛΙΚΑΕΙ

Ἄγόρους πέτρα πιλικαίει
 μὶ τῶνα του τοῦ χέρι.
 — Ἄγόρου μ' ποῦν' τοῦ χέρι σου
 κι πιλικᾶς μὶ τῶνα;
 — Παπαδοπούλα φίλησα
 κι μ' ἔκουψαν τοῦ χέρι
 ἄς τὴ φιλοῦσα κι ἄλλη μιὰ
 κι ἄς μ' ἔκουβαν κι τ' ἄλλου
 κι ἄς μ' ἔρριχναν στή φυλακή
 νὰ κάνου τριάντα χρόνια
 νὰ κάνου πῆγισ τὰ μαλλιά
 κι πιθαμές τὰ νύχια.

Ο ΚΥΝΗΓΟΣ

Διπτέρα μέρα κίνηση
 νὰ πάου στοῦ κυνήγι
 κι ὄλους τοὺς κάμπους γύρισα
 κι ὅλα τὰ κουρφουβούνια
 κυνήγι δὲν ἐπέτυχα
 κυνήγι δὲν εὗρηκα.
 Μόνου τ' ἀργὰ τ' ἀργούτσικα
 ποὺ ἥλιους βασιλεύει
 παπαδοπούλα σταύρουσα
 πουρχόταν 'ποὺ τ' ἀμπέλι
 Σταφύλια κράτχι στή πουδιά
 κι μῆλα στοῦ μαντήλι
 σταφύλια τὴν ἐγύριψα
 κι αὐτὴ μὴ δίνει μῆλα.
 — Δὲ θέλου γιὰ τὰ μῆλα σου
 τὰ τσιαλαπατημένα
 μόν' θέλου τοῦ κουρμούδι σου
 τοῦ ἀγγιλουφτιασμένου.

Ο ΦΤΛΑΚΙΣΜΕΝΟΣ

Ὅτ' εἶχα πάει γιὰ νιοῦ
 τώρα τοῦ βράδου βράδου
 βαρεὶά ἀδικιὰ μὴ ρίξανε
 πῶς φίλησα κουράσιου
 κι οὔδι κουράσιου φίλησα
 κι οὔδι κι παντριμένη
 μόν' μ' ἔρριξαν στή φυλακὴ
 νὰ κάνου τριάντα μέρις
 κι παραπέσαν τὰ κλειδιὰ
 κι κάνου τριάντα χρόνια.
 Κι μιὰ γιουρτὴ μιὰ Κυριακὴ
 μιὰ 'πίσημην ἡμέρα
 δουκῆθηκα τὰ νειᾶτα μου
 κι τὴν παλληκαριά μου.
 Κι βγῆκα κι τραγούδησα
 στῆς φυλακῆς τὴ πόρτα.
 Διπτουκαράκια τσάκησα
 κι ἄνοιξι ἢ φουνή μου.

Βασιλοπούλα τᾶκουσι
 πῶνα ψηλὸ παλάτι.
 — Ποιὸς εἶν' αὐτὸς πὸν τραγουδεῖ
 ποιὸς εἶν' αὐτὸς πτοῦ λέει;
 ᾄς τραγουδήση 'κόμα μιὰ
 ν' ἀκούσου τὴ λαλιά του
 νὰ τοὺν χαρίσου τ' φυλακὴ
 νὰ τοὺν χαρίσου γρόσια
 νὰ τοὺν χαρίσου ἰννηὰ χουριά
 τὰ δικαπέντι κάστρα
 νὰ τοὺν χαρίσου τ' ἄρματα
 τὰ δικυοχτῶ τσιαπράζια.

ΜΙΑ ΚΑΛΟΥΓΓΡΗ ΜΙΑ ΜΠΕ-Ι-ΣΣΑ

Μιὰ καλονγγριά μιὰ μπέισσα
 μιὰ ρασουφουριμένη
 κάθι προῦτ σηκώνιτι
 κι σταυρουπρουσκυνάει.
 — Σύρι σταυρὸ μ' στὴν ἑκκλησιά
 σύρι μέσ' στ' Ἁγίον Ὄρους
 κι σὺ κουμπουσκοινάκι μου
 σύρι στὴν Ἁγία Λαύρα
 κι γὰ θέλου νὰ παντριφτῶ
 θέλου νὰ γυνικέψου
 νὰ πάρουν ἄντραν πιρήφανουν
 νᾶνι κι ντιριμπιντέρης
 νᾶχη σιρβέτα στὸ λιμὸ
 κι δαχτυλίδι μέση
 νᾶχη κι ἀσημουζούναρου
 στὴ μέση του ζουσιμένου.

ἘΝΑΣ ΛΙΒΕΝΤΗΣ ΦΙΛΗΣΙ

Ἐνας λιβέντης φίλησι
 ἀρχουντικὸ κουράσιου.
 Κι ἀφέντης του σὰν τῶμαθι
 πουλὸ τοῦ κακουφάνι
 κι στοὺς κριτάδης πήγιτι
 τοῦ νιὸ γιὰ ν' ἀγκαλιέση.
 — Κριτάδης κρίση κάνιτι

αυτόνουν τὸν λιβέντη
αὐτὸς κουράσιον φίλησι
κι τῶρα δὲν τοῦ θέλει.
'Αμέσους τὸν ἐπρουσκαλοῦν
κι ἀμέσους τὸν ἔλένει:
— Ναρθῆς ναρθῆς λεβέντη μου
γιατ' ἔχεις καμπαέτι
αὐτὴν τὴ κόρ' ποὺ φίλησις
ποὺ ἔχεις φιλημένη
πρέπει νὰ τὴ στεφανωθῆς
ἀλλιῶς παέν' χαμένη.
'Αμέσους τὴν ἐπρουσκαλοῦν
κι τὸν παπᾶ μαζύ της
κι τὴν ἔστεφανώσανε
τὴ στείλαεν στο* σπίτι τς.

Τὸ ἀνωτέρω εἶναι αὐτοσχέδιο τραγούδι τοῦ γέροντος Δημητρίου Ρου-
κᾶ εἰς ἡλικίαν 80 ἐτῶν.

ΚΑΤΕΡΙΝΙΩ

Στὰ χίλια οὐχτακόσια κι στὰ σαράντα δυὸ
μπιρδεύτηκα καημένους μ' ἓνα Κατερινιώ.
Κι ἡ μάνα μ' δὲ τοῦ θέλει νὰ τῶχου συνουδειά
κείνου μὴ παραγγέλνει ἄχ! ἔλα μιὰ βραδυὰ
κι γὼ θὰ πὰ νὰ στρώσου στοὺ κείθε τοῦ νουντᾶ
ἀνάμισα στὰ ἴσια κι στὰ τριαντάφυλλα.
Ἔλα μικρὸ μου ἔλα, ἔλα κι ἄς εἶνι ἀργὰ
μάνα καημένη μάνα ἀποὺ μὴ γέννησις
μὴ πίκρις μὴ φαρμάκια, μὰ δὲ μὴ κέρδισις.

ΚΑΛΟΤΥΧΟΙ ΚΑΛΟΜΟΙΡΟΙ

Καλότυχοι καλόμοιροι π' ἀγάπησαν
ὄλον τρανὰ κουράσια
κι γὼ λιγνὸς ἀγάπησα
ἓνα μικρὸ κουράσιον.
Γιὰ νὰ τοῦ πῶ ἓνα κρυφὸ
τὴ μάνα του τοῦ λέει
κι ὅταν τοῦ πῶ γιὰ φίλημα
μόν' κάθιτι κι κλαίει.

ΤΡΕΙΣ ΛΕΒΕΝΤΑΔΕΣ ΕΡΧΟΝΤΙ

Τρεῖς λεβεντάδες ἔρχονται
 τοὺν ἕνα τραγουδοῦμι
 κι τοὺ τραγοῦδι ποὺ θὰ πῶ
 ὅλοι ν' ἀφουγκραστοῦμι.
 — Λεβέντη μου κι τσιλιπῆ
 ἔχεις κουρμι θλαστάρι
 πρέπει νὰ τοὺ ξυγιάσουμι
 μὲ τοὺ μαργαριτάρι.
 Λεβέντης εἶσι μάτια μου
 λεβέντικα γυρίζεις
 λεβέντικα πατᾶς στὴ γῆ
 κι δὲν τὴ κουρνιαχτίζεις.
 Ἐσένα πρέπει τσιλιπῆ
 χίλια γρουσιῦ ζουνάρι
 κι δυὸ χιλιάδης φουρισιὰ
 γιὰτ' εἶσι παλλημάρι.
 Ἐσένα πρέπει μάτια μου
 σὶ πύργου ν' ἀνιθαίνης
 σιὰ παραθύρια ν' ἀκουμπᾶς
 τίς ὄμουρφις νὰ κραινής.
 — Ἴσὸ κυρὰ μ' μὲ τίμησις
 μὰ γὰ θὰ σ' ἀγγενίσου
 μὲ τοὺ Βινέτικου φλουρι
 θὲ νὰ σὶ ζουγραφίσου.

ΑΠΟ ΤΑ ΤΡΙΑΚΟΥΡΦΑ ΒΟΤΝΑ

Ἄποὺ τὰ τριάκουρφα βουνὰ
 κουράσιου κατιβαίνει
 Γιανίτσαρους τὴ κνηγάει
 μὲ τοὺ σπαθὶ στοὺ χέρι
 — Κόρη μ' μὲ τὰ σγουρὰ σ' μαλλιὰ
 κι μὲ τοὺν ἄσπρου σου λιμὸ
 μὲ τὰ λιανὰ μιρτζιάνια
 κόρη μ' γιὰ δὸς μας φίλημα
 γιὰ δὸς μας μαῦρα μάτια;
 — Ἴδῶ στοὺ ἔρημου βουνὸ
 τὴ φίλημα γυρεύεις;
 ἄντι νὰ πᾶ ν' ἀράξουμι

σι ἀγριθὸν λιμνιῶνα
 νὰ πᾶν οἱ βάρκισ για νερὸ
 κι οἱ βαρκαροὶ για ξύλα
 κι τὰ μικρὰ ναυτόπουλα
 νὰ ψαρουκνηγήσουν
 νὰ βάλου ἀγκάθια νὰ πατήσης
 τριβόλια ν' ἀλουνίσης
 οὐδὲ τ' ἀλῶνι νὰ βραχῆ
 οὐδὲ στυρὶ σιτάρι
 τότε σι δίνου φίλημα
 σι δίνου μαῦρα μάτια.

ΕΝΑ ΚΑΡΑΒΙ ΚΡΗΤΙΚΟ

Ἐνα καράβι Κρητικὸ
 πῶρχιτ 'πού τὴν Πόλη
 ἔρχιτι τοῦ γιαλὸ γιαλὸ
 τὴν ἄκρη τοῦ θαλάσσιου.
 Ἔχει Οὐβριὸν πρᾶματιφτὴν
 Τούρκουν καρᾶβουκέρην
 κι ἓνα μικρὸ Φραγκόπουλου
 ποὺ ξέρει τοὺς ἀέρδισ.
 — Ἀνέβα πάνου Φραγκουγιέ
 ἀπάνου στοῦ κατάρτι
 νὰ δγῆς τοῦ τί ἄνιμους τραβεῖ
 τοῦ τί φουρτοῦνα πιάνει;
 Μι γέλια γέλια ἀνέθινι
 μὴ δίκρνα κατιβαίνει.
 — Τοῦ τ' εἶδισ πάνου Φραγκουγιέ
 ἀπάνου στοῦ κατάρτι;
 — Εἶδα τοὺν οὐρανὸ θουλὸ
 τὴ θάλασσα γιράνια
 εἶδα κι τὴν καλούδα μου
 ἄλλους τὴν ἀγκαλιάζει!

ΕΝΑ ΜΙΚΡΟ ΤΟΥΡΚΟΠΟΥΛΟΥ

Ἐνα μικρὸ Τουρκόπουλου
 τοῦ βασιληᾶ ἐγγόνι
 ἀγάπησε μιὰ χριστιανὴ
 κι θέλει νὰ τὴ πάρη.

Μὰ κείνη δὲν τοὺν ἤθιλι
 ἐκείνη δὲν τοὺν θέλει
 κι παίρνει δίπλα τὰ βουνὰ
 δίπλα τὰ κουρφουβούνια
 μὰ ἡ τύχη της τὴν ἔβγαλι
 μπρουστά στοὺν Ἄη Γιώργη.
 — Ἄγι μου Γιώργη σῶσι μι
 πτὰ τούρκικα τὰ χέρια
 θὰ φουρκαλῶ τὴν ἐκκλησιά
 θ' ἀνάβου τὰ καντήλια.
 Κι ἀνοίξανε τὰ μάρμαρα
 κι μπαίν' ἡ κόρη μέσα.
 Νὰ κι ἡ Τούρκους ἔφτασι
 πάν' στ' ἄλουγου καθάλα.
 — Ἄγι μου Γιώργη φανερέ
 φανέρουσι τὴ κόρη
 θὰ κάνου πόρτα μι φλουρι
 κι μι μαργαριτάρι
 μι τὰ θουβαλουτόμαρα
 θὰ κουβαλῶ τοῦ λάδι.
 Κι ἀνοίξανε τὰ μάρμαρα
 κι ἡ κόρη θγαίνει ὄξου
 τὴ πιάν' ἡ Τούρκους πτὰ μαλλιά
 κι στ' ἄλουγου τὴ σέρνει.
 — Ἄσι μι Τοῦρκι πτὰ μαλλιά
 κι πιάσιμι πτοῦ χέρι
 ἔχου δυὸ λόγια γιὰ νὰ πῶ
 σ' αὐτὸν τοὺν Ἄη Γιώργη.
 — Τί ψεύτης Ἄγιους εἶν' αὐτός
 κι τί καταραμένους
 πτοῦ παραδίνει χριστιανούς
 στὰ τούρκικα τὰ χέρια;
 Κι ἡ Ἄη Γιώργης πτ' ἄκουσι
 πουλὸ τοῦ κακουφάνη
 τοὺς σέρνει μέσα και τοὺς δυὸ
 κι στοῦ κιλλ τοὺς βάζει.

ΝΑΤΑΝ Η ΩΡΑ Η ΠΙΚΡΗ

Νᾶταν ἡ ὄρα ἡ πικρὴ
 ἡ ὄρα ἡ φαρμακιρὴ

ὅταν μὰς βάλανε βουλή.
 Οὐ Μπέης κι οὐ Χασάν ἀγάς
 κάτου στοῦ κιόσι κάθουνταν
 κι τῆ Μαρούδα ἐκραζαν.
 — Ἔλα Μάρου μ' στοῦ κιόσι μου
 ἔχου δυὸ λόγια νὰ σὶ πῶ
 δυὸ λόγια νὰ σ' ἀφηγηθῶ
 τοῦτ' εἶδα ψὲς στοὺν ὕπνου μου.
 Εἶδα πουτάμια μὶ νιρὸ
 εἶδα κι κείνη π' ἀγαπῶ
 στὶς πόρτις τὶς Σαλονικιῆς
 κρατοῦσι κι στὰ χέρια τῆς
 ἴσους γιλάσουμι καμμιά
 τῆ Μάρου ἢ τῆ Τρανταφ'λλιά.
 μαλαματένιου ταμπουρᾶ

ΟΛΑ ΤΑ ΠΟΥΛΑΚΙΑ

Ὅλα τὰ πουλάκια ζυγὰ ζυγὰ
 τοῦ ἔρημου τ' ἀηδόνι
 εἶνι μουνναχό.
 Πιρποτεῖ στοὺς κάμπους
 μὶ τοὺν αἰτό.
 Πιρπατεῖ κι λέει
 κὶ μὸ λαλεῖ.
 Ἄντρα μου Πουλίτη
 κι ξινιτιφτῆ
 ποῦ τὴν ἐδιαλέξις
 αὐτὴ τῆ νιά
 τῆ ξανθουμαλοῦσα
 τῆ νόμορφουνιά.

ΔΕΝ ΗΜΠΟΡΩ ΔΕΝ ΔΥΝΑΜΑΙ

Δὲν ἠμπορῶ δὲν δύναμαι
 τῆ πόρτα σου ν, ἀνοιξῶ
 τῆ πόρτα τῆ καρόπουρτα
 νὰ ρθῶ νὰ σὶ φιλήσου.
 — Ξένη μ' κι ἂν θέλῃς φίλημα
 κι ἂν θέλῃς μαῦρα μάτια
 γιὰ βάλι ἀράδα τὰ φλουριά

κι ἀράδα τὰ θινέτια;
 κι πάρτα κι ἔλα μιὰ θραδυνά
 κι ἓνα Σαββάτου θράδου
 πὸν πάει μάνα μ' στήν ἐκκλησιὰ
 πατέρας μ' στοὺ παζάρι.
 Στὴ κάμαρι πὸν κοιμούμαστι
 ἔχει τρία κριθάτια
 σιῶνα κοιμᾷτ' ἡ μάνα μου
 στοὺ ἄλλου ἢ ἀδιρφή μου
 στοὺ τρίτου τοῦ καλύτερου
 κοιμοῦμι μονναχή μου.

ΤΡΕΛΛΑΙΝΟΤΜΕ ΜΑΝΟΥΛΑ ΜΟΤ

Τρελλαίνουμε μανούλα μου
 γιὰ μιὰ γειτονοπούλα μου.
 — Σύρε μανά μου πές της το
 κρυφὰ κουβέντιαδέτης το.
 — Μετ ἀχαρᾶς μου γιόκα μου
 νὰ πάρω καὶ τὴ ρόκα μου.
 Παίρνει τὴ ρόκα της καὶ πάει
 βρίσκει τὴ κόρη πὸν κεντάει.
 Κεντοῦσε φούστα κεντητὴ
 γιὰ τὸ λιγνὸ της τὸ κορμί.
 — Κόρη μ' ἡ γιός μου σ' ἀγαπεὶ
 μὰ ντρέπεται νὰ σὲ τὸ πῆ.
 — Ἄν μ' ἀγαπάη καὶ ντρέπεται
 σὸ σπίτι μου γιὰτ' ἔρχεται;

ΣΤΑ ΨΗΛΑ ΤΑ ΠΑΡΑΘΥΡΙΑ

Στὰ ψηλὰ τὰ παραθύρια
 κόρη κάθιτι
 κι τὰ κάλλια της λουϊάζει:
 — Κάλλια μ' ὄμουρφα
 ποιὸς θὰ σᾶς προτουφιλήση
 Γιάννης δὲν εἶν' δῶ
 πάει πολὺ μακριὰ στὰ ξένα
 πάει νὰ παντριφτῆ
 γιὰ νὰ πάρη μιὰ γυναίκα
 δῶδικα χροινῶ.

ΤΟΥΤΟΥ ΤΟΥ ΚΑΛΟΤΚΑΙΡΙ

Τούτου τοῦ καλοκαιρίου
 μαύρου τοῦ πέρασα
 δὲν εἶδα τὴν ἀγάπη μ'
 δὲν τὴ κουβέντιασα.
 Χίλις φουρῆς τὴν ὥρα
 πικρῶ γιὰ νὰ σὶ δγιῶ
 κι ἡ μάνα σου σὶ κρύβει
 πίσου πτοὺν ἀργαλειό.
 Ἔβγα Μαρίγια μ' ἔβγα
 πτοὺν κειθι τοῦ νουντᾶ
 δυὸ λόγια νὰ σοῦ κρίνου
 μάνα μ' κι νόστιμα.

Ζ') ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ

ΜΙ ΓΕΛΑΣΑΝΕ ΤΑ ΠΟΤΑΙΑ

Μὶ γέλασάνε τὰ πουλιὰ
 τῆς ἀνοιξῆς τ' ἀηδόνα
 μὶ γέλασαν κι μοῦπανε
 πουτὲ δὲ θὰ πιθάνου.
 Κάνου σπίτι στοῦ θουνδὸ
 ἀνώτιρου 'ποὺ τ' ἄλλα
 μὶ δυὸ τρία πατώματα
 κι ἱξῆντα παραθύρια.
 Στοῦ παραθύρι κάθουμαν
 κι ἀγνάντιβα στοὺς κάμπους.
 Βλέπου τοὺς κάμπους πράσινους
 τὰ δέντρα ἀνθισμένα
 βλέπου τοῦ Χάρου πῶρχιτι
 πᾶν' στ' ἄλουγου καβάλα.
 Μαύρους ἦταν μαῦρα φουρεῖ
 μαύρου κι τ' ἄλουγό του
 μαύρου κι τοῦ σπαδάκι του
 ποὺ παίρνει τίς ψυχούλες.
 — Ἄφης μὶ Χάρε νὰ χαρῶ
 'κόμα δυὸ τρία χρόνια
 γιὰ νὰ χαρῶ τὰ ροῦχα μου
 τ' ἄσπρα τὰ κρουσταλένια.

ΠΟΥΛΑΚΙ ΕΙΧΑ ΣΤΗΝ ΑΤΛΗ

Πουλάκι εἶχα στὴν ἀλλή
 κι πέτασι κι φύγι
 χίλιοι πιξοὶ τοῦ κωνηγοῦν
 κι χίλιοι καβαλάροι.
 — Ἔλα πίσου πουλάκι μου
 ἔλα πίσου πουλί μου;
 — Τοῦ τί καλὸ νὰ θυμηθῶ
 κι πίσου νὰ γυρίσου;
 — Ποῦ ἴσαν ἰψὲς πουλάκι μου
 ποῦ ἴσαν ἰψὲς πουλί μου;
 — Ἴψὲς ἦμαν στὴ μάνα μου
 προυψὲς στὴν ἀδιρφή μου
 κι ἀπόψε μὴ τὴ μαύρη γῆς
 θὰ κοιμηθοῦμι ἀντάμα.

ΛΕΒΕΝΤΗΣ ΕΚΑΤΕΒΑΙΝΕ

Λεβέντης ἑκατέβαινε
 πῶνα ψηλὸ ραχόνι
 ἔχει τὸ φέσι του στραβά
 στὴ μπάντα βαισμένου
 κι τοῦ ψιλὸ βασιλικὸ
 στὴ μέση στοῦ ζουνάρι.
 Μόν' τραγουδοῦσι κι ἔλιγι
 μόν' τραγουδάει κι λέει:
 — Καλότυχα ἴναι τὰ βουνὰ
 καλόμοιρ' εἶν' οἱ κάμποι
 ποῦ θάνατου δὲν καρτιροῦν
 Χάρου δὲν περιμένουν
 μόν' καριτροῦν τὴν ἀνοιξη
 τ' ὄμουρφου καλοκαίρι
 νὰ μπουμπουκιάσουν τὰ κλαδιὰ
 νὰ πρασινίσουν οἱ κάμποι.
 Κι ἡ Χάρους τοὺν πιρίμινι
 κάτου στοῦ σταυρουδρομί.
 — Καλημέρασά σου Χάρε μου;
 — Καλῶς τουν τοῦ λιβέντη.
 Λιβέντη μ' ποῦθεν ἔρχισι
 κι ποῦθεν κατεβαίνεις;

— 'Απ' τοῦ ταξειδι ἔρχουμι
 στή μάνα μου πηγαίνου.
 — Ἰμένα Κύριους μ' ἔστειλι
 νά πάρου τή ψυχὴ σου!
 — Δίχους ἀσθένεια κι ἄρρουσιὰ
 τοῦ τί ψυχὴ νά δώσου;
 Ἄντι νά πᾶ παλαίψουμι
 στοῦ μαρμαρένιου ἄλωνι
 κι ἂν μὲ νικήσης Χάρε μου
 θά πάρης τή ψυχὴ μου
 κι ἂν σὶ νικήσου Χάρε μου
 θά πάρου τοῦ σπαθί σου!

ΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΑΣ ΤΑ ΒΟΤΝΑ

Τῆς Ἀλεξάνδρας τὰ βουνὰ
 τὰ κουρφουζηλιμένα
 κανεῖς κι δὲν τὰ πέρασι
 μέρα τοῦ μεσημέρι
 κι γὰρ Μῆτρος τὰ πέρασα
 νύχτα τοῦ μεσονύχτι.
 Σταυρώνου φίδια μὲ φτιρὰ
 φίδια μὲ δυὸ κιφάλια
 κι πάλι ἐδ' φουβήθηκα
 κι πάλι δὲ φοβοῦμι.
 Σὰ σταύρουσα τοῦ Χάρου μου
 στοῦ μαύρου του καβάλα
 — Χάρε νά πᾶ παλαίψουμι
 στοῦ μαρμαρένιου ἄλωνι
 κι ἂν μὲ νικήσης Χάρε μου
 θά πάρης τή ψυχὴ μου
 κι ἂν σὶ νικήσου Χάρε μου
 θά πάρου τοῦ σπαθί σου.

Η΄) ΑΝΟΙΞΙΑΤΙΚΑ

ΛΑΛΗΣΙ ΚΟΤΚΙ Μ'

Λάλησι κοῦκι μ' ἄλλησι
 τοῦ πῶς λαλοῦσις πρώτα.
 — Τί νά λαλήσου τί νά πῶ
 τί νά σᾶς μουλουγήσου;

Ἡρθιν ἢ ἄνοιξη πικρὴ
 τοῦ καλοκαίρι μαύρου
 κι τοῦ μισουκαλόκιρου
 πικρὸ φαρμακουμένου.
 Λαλοῦν τ' ἀηδόνια στὶς φουλιές
 κι τὰ πουλιά στὶς κοίτις
 λαλεῖ κι γὼ ἢ ἀγάπη μου
 κι λέει γιὰ τ' ἐμένα:
 — Ποῦ ἦσαν ἰψές λιβέντη μου
 ποῦ ἦσαν προυψές καλὲ μου;
 — Ἰψές ἦμαν στὴ μάνα μου
 προυψές στὴν ἀδιρφῆ μου
 κι ἀπόφρι μένουμι μαζί
 τὰ δυὸ τ' ἀγαπημένα.

Τὸ ἄνωτέρω τραγούδι, ἂν ἐξαιρέση κανεὶς τὸ τέλος του ποῦ προσετέθη ἀργότερα, χεὶ καὶ συμβολικὴ ἱστορικὴ σημασία. Ψέλνει τὸ θρηῆνο τοῦ Ἑθνους μας γιὰ τὴ μαύρη καὶ πικρὴ σκλαβιά ποῦ πεσε τὸ καλοκαίρι τοῦ 1453.

ΜΟ ΘΑΜΑΖΟΤΜΑΝ ΚΙ ΛΕΓΟΤ

Μὸ θαμάζουνε κι λέγουν
 τί λαυλιῦδι θὲ νὰ γένου.
 Στὸ βουνὸ μὶ δὲρν' ἀγέρας
 κι στοὺς κάμπους καματώνου
 ἄς φυτρώσου στὰ λειβάδια
 ποῦν τὰ πράσινα χορτάρια.
 Τὰ λειβάδια πρασινίζουν
 καὶ τὰ μάτια μου δακρῶζουν
 γιὰ μιᾶς χήρας θυγατέρα
 ποῦ φουρεῖ τὰ λιρουμένα
 ρίξτα κάτου τὰ καημένα
 κι ἔλα βράδου μὶ τ' ἐμένα.

ΗΡΘΙΝ Η ΧΡΟΝΟΤΣ Τ' ΑΗ ΓΙΟΤΡΓΙΟΤ

Τὰ παλιότερα χρόνια οἱ ἀρραβῶνες γινόταν κατὰ κανόνα τὴν ἄνοιξη καὶ οἱ γάμοι τὸ φθινόπωρο. Ἀναγγέλονταν οἱ ἀρραβῶνες συνήθως τὸν Ἅη Γιώργη καὶ τραγουδοῦσαν τὸ κατωτέρω, δηλωτικὸν καὶ τῆς χαρᾶς γιὰ τὴν ἀναγέννηση τῆς φύσεως:

ἤρθιν ἢ χρόνους «' Ἄη Γιουργιοῦ
 ἤρθ' ἢ καλὸς ἢ χρόνους
 γιὰ ζοῦμι γιὰ πιθαίνουμι
 γιὰ σ' ἄλλον κόσμον πᾶμι.
 Ποιὸς ἔχει ροῦχα ἄς φουρεῖ
 καβάδια ἄς φουράη
 ποιὸς ἔχει κόρη ἔμουρφη
 ἄς τὴν ἀρραβουριάση
 τούτου τοῦ χρόνου τοῦ καλὸ
 τὸν ἄλλου ποιὸς τὸν ξέρει;

ΑΜΠΕΛΙ ΜΟΥ ΠΛΑΤΥΦΥΛΛΟΥ

Ἄμπλι μου πλατύφυλλου
 κὶ κουντουκλαδιμένου
 μὴ ρίξανε βαρὺ τοῦ χρέη
 κὶ θὰ σὶ χαραμίσου.
 — Μὴ μὴ πουλᾶς κυρούλα μου
 κὶ μὴ μὴ χαραμίξεις
 στοῦ κλάδου βάλλι γέροντις
 στοῦ σκάψ' μου παλληκάρια
 κὶ στὰ βλαστουλογήματα
 κουράσια μὴ φουστάνια
 κὶ γὰ θὰ κάνου τοῦ καρπὸ
 τοῦ χρους γιὰ νὰ βγάλῃς
 μάσι τὰ παονουστάφυλα
 γλυκὸ κρασί νὰ κάνῃς.

ΑΠΡΙΛ' ΑΠΡΙΛΗ ΚΑΜΑΤΗ

Ἄπριλ' Ἄπριλη κάματη
 κὶ Μάη κατακαυμένη
 κατάκαψις τίς ἔμουρφις
 κατάκαψις τὴν ἀγαπὸ
 κὶ δὲν τὴν ἀγνουρίζου.
 — Κόρη μ' κατέβα πρὸς τὴ θρούσ'
 νιρὸ νὰ πᾶς νὰ πάρῃς;
 — Το ὑπῶς νὰ πῶ τὴ μάνα μου
 τοῦ πῶς νὰ τὴ γιλάσου;
 — Μάνα μ' νιρὸ δὲν ἔχουμι
 κὶ ἂν φᾶμι τί θὰ πιοῦμι;

— Πότι κόρη μ' μι ρώτησις
 κι μι ρουτᾶς κι τώρα;
 Μιά παίρνει τ' ἄργυρὸ σταμνὶ
 τοῦ μαστραπᾶ στὰ χέρια
 κι κίνησι κι πᾶνι
 στὴ βρύση νιρὸ νὰ πάρη.
 — Μαρι νιρατζουμάγουλη
 κι γαϊτανουφρυδοῦσα
 τόσου κινὸ ποὺ σ' ἀγαπῶ
 δὲν ἔκανις νισάφι
 δὲν εἶπες ἔλα μιὰ βραδυὰ
 τὴ Κυριακὴ τοῦ βράδου!

ΤΩΡΑ ΜΑ·Ι·Α ΤΩΡΑ ΔΡΟΥΣΙΑ

Τώρα Μαῖὰ τώρα δρουσιὰ
 τώρα το ὑκαλουκαίρι
 τώρα κι ἡ ξένους βούλιτι
 νὰ πάη στὰ δικά του.
 Νύχτα σιλῶν' τοῦ μαύρου του
 νύχτα τοὺν καλιγῶνει
 βάνει τὰ πέταλ' ἄργυρᾶ
 κι τὰ καρφιὰ ἀπ' ἀσῆμι
 κι τὰ καλιγουκάρφια του
 ὅλου μαργραιτάρι.
 Κι ἡ κόρη ποὺ τοὺν ἀγαπάει
 κι ἡ κόρη ποὺ τοὺν θλει
 κηρὶ κρατάει στὰ χέρια της
 πουτήρια τοὺν κινάει
 κι ὅσα πουτήρια τοὺν κινάει
 τόσα λόγια τοὺν λει :
 — Πάρις μ' ἀφέντι μ' πάρις με
 κι μένα ὅπου θὰ πάης
 νὰ μαγειρεύου νὰ δειπνᾶς
 νὰ στρώνου νὰ κοιμᾶσι
 νιρὸ νὰ χύνου νὰ νίβισι
 προυσοόπι νὰ σφουγγιέση.
 — Ἴκει π' θὰ πάου κόρη μου
 κουράσια ἐν παένουν
 στέκουντι Τοῦρμι μι σπαθιά
 Φράγκοι μι τὰ μαχαίρια!

Θ') ΠΑΣΧΑΛΙΑΤΙΚΑ

ΜΙΑ ΠΑΣΚΑΛΙΑ ΚΙ ΜΙΑ ΛΑΜΠΡΗ

Μιά Πασκαλιά κι μιὰ Λαμπρή
 μιὰ 'πίσημην ἡμέρα
 ποὺ γιόρταζαν οἱ ἐκκλησιῆς
 κι ὅλα τὰ μοναστήρια,
 κόσμους παῖν στὴν ἐκκλησιὰ
 Βαγγέλια χριτοῦνε
 κι γὰ μανά μ' χιρῆτσα
 ματούδια ἀραχνιασμένα.
 Στουλίζουνταν οἱ εὐγενικιῆς
 νὰ πᾶ νὰ μιταλάβουν
 στουλίζ' ἡ μάνα τὸν ὕγιό
 κι ἡ ἀδερφή τὸν ζώνει
 τὸν ζώνει τόσχα κόκκινη
 ικ καμουχᾶν γαλάξιουν.
 Σὰν κίνησαν κι πάϊναν
 κινήσαν κι παῖνον
 μπρουστά πααίν' ἡ μάνα του
 κατόπ' ἡ ἀδιρφή του
 στὴ μέση πάει ἡ νιούτσικους
 σὰ φύλλου μαραμένου
 σὰ μήλου σὰ τριαντάφυλλου
 σὰ νύφη στουλισμένη.
 Μιὰ πᾶν σιμὰ μιὰ πᾶν κουντὰ
 στῆς ἐκκλησιᾶς τις πόρτις.
 Μὰ σὰν τὸν εἶδαν οἱ ἐκκλησιῆς
 κι τ' ἅγια τὰ Βαγγέλια
 ἡ ἐκκλησιὰ ταράχτηκε
 τ' ἅγια Βαγγέλια τρουν.
 'Ἡ μάνα του τὸν ρώτησι
 ἡ μάνα τ' τὸν ρουτάει :
 — Γι μ' τί ἔφτιξις τὸν Θεό
 κι δὲ σὶ στρέγουν τ' ἅγια ;

— Ἴγὼ ἔλεγα μανούλα μου
νὰ μὴ μὲ τὸν ρουτήσης
μὰ τώρα πὸν μὲ ρώτησις
θὰ σὶ τὸν μαρτυρήσου.
Μιὰ βουλὰ στοῦ πόλιμου
κι ἄλλη βουλὰ στοῦ κούρσου
ὄλοι μανά μου σκότουνα
πασιάδεις βουΐβουντάδεις
κι γὼ μανά μου σκότουνα
παπάδεις Δισπουτάδεις!

— Ἴγὼ ἄεγα μανούλα μου
νὰ μὴ μὲ τοῦ ρουτήσης
μὰ τώρα ποὺ μὲ ρώτησις
θὰ σὶ τοῦ μαρτυρήσου.
Μιὰ βουλά στοῦ πόλιμου
κι ἄλλη βουλά στοῦ κούρσου
ὄλοι μανά μου σκότουναν
πασιάδεις βουϊβουντάδεις
κι γὼ μανά μου σκότουνα
παπάδεις Δισποντάδεις!

Ὅμοιως κατὰ τὰ ἀνωτέρω κλίνονται : ἡ ψαρῶς, ἡ ἀέρας, ἡ καυγᾶς, ἡ γαλατᾶς, ἡ ψουμᾶς, ἡ στρατιώτ'ς, ἡ φουρνάρ'ς ἡ παπτσῆς, ἡ ράπτ'ς, ἡ γιλαδάρ'ς ἡ βούζαρ'ς, ἡ πρᾶσ'νιάρ'ς, ἡ χτικιάρ'ς, ἡ φίλους, ἡ γιούφ'τους, ἡ οὐχτριός, ἡ χαζὸς κ.λ.π.

Θηλυκὰ εἰς α — η — ου

Ὄνομ.	ἡ	κυρία	ἄδιρφῆ	μυλουνοῦ	μαῖμοῦ
Γεν.	τς	κυρίας	ἄδιρφῆς	μυλουνοῦς	μαῖμοῦς
Αἰτ.	τ'	κυρία	ἄδιρφῆ	μυλουνοῦ	μαῖμοῦ
Κλητ.	ἔ	κυρία	ἄδιρφῆ	μυλουνοῦ	μαῖμοῦ

Ὄνομ.	οἱ	κυρίεις	ἄδιρφῆς	μυλουνοῦδεις	μαῖμῆς
Αἰτ.	τς	κυρίεις	ἄδιρφῆς	μυλουνοῦδεις	μαῖμῆς
Κλητ.	ἔ	κυρίεις	ἄδιρφῆς	μυλουνοῦδεις	μαῖμῆς

Σημ. Εἰς τὴν αἰτιατικὴν τοῦ ἐνικοῦ τὸ ἄρθρον εἰς μὲν τὰ ἀπὸ σύμφωνον ἀρχόμενα ὀνόματα **ε'** εἰς δὲ ἀπὸ φωνῆεν **εν** π. χ. τ' κυρία, τν ἀδιρφῆ.

Ὅμοιως κατὰ τὰ ἀνωτέρω κλίνονται : ἡ ψεῖρα, ἡ μοῖρα, ἡ ὄρα, ἡ γιορτή, ἡ μαμή, ἡ μπάμπου, ἡ σουρλουλού.

Οὐδέτερα εἰς ι - ου - ο - ουδ' - ους - α.

Ὄνομ.	τοῦ	πιδι	βιβλίου	μουσκάρ' (ι)	νιρὸ	κουρτσουδ'
Γεν.	τ'	πιδιοῦ	—	μουσκαριοῦ	νιροῦ	κουρτσουδ'
Αἰτ.	τοῦ	πιδι	βιβλίου	μουσκάρ'	νιρὸ	κουρτσουδ'
Κλητ.	ἔ	πιδι	βιβλίου	μουσκάρ'	νιρὸ	κουρτσουδ'

Ὄνομ.	τὰ	πιδιὰ	βιβλία	μουσκάρια	νιρὰ	κουρτσουδία
Αἰτ.	τὰ	πιδιὰ	βιβλία	μουσκάρια	νιρὰ	κουρτσουδία
Κλητ.	ἔ	πιδιὰ	βιβλία	μουσκάρια	νιρὰ	κουρτσουδία

Ὄνομ.	τοῦ	κέρδους	πάθους	γραψ' μου	χῶμα
Γεν.	—	—	—	—	—
Αἰτ.	τοῦ	κέρδους	πάθους	γραψ' μου	χῶμα
Κλητ.	ἔ	κέρδους	πάθους	γραψ' μου	χῶμα

Ὄνομ.	τὰ	κέρδη καὶ κέρδητα	πάθια	γραψίματα	χρώματα
Αἰτ.	τὰ	κέρδη καὶ κέρδητα	πάθια	γραψίματα	χρώματα
Κλητ.	ἔ	κέρδη καὶ κέρδητα	πάθια	γραψίματα	χρώματα

Ὅμοιως κλίνονται ὡς ἀνωτέρω : τοῦ χαρτί, τοῦ πανί, τοῦ δένδρου, τοῦ κεφάλ' τοῦ αἰγό, τοὺς κλειδοῦδ', τοῦ ἀρνοῦδ' το πάχους, τοῦ λάθους, τοῦ τρέξ'μου, τοῦ πιάσ'μου, τοῦ νῆμα, τοῦ χρῆμα κλπ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ: 1) Τὰ ἀρσενικά εἰς ης ἀποβάλλουν τὸ φωνῆεν η π.χ. μπακάλ'ς.

2) Τὰ ἀρσενικά εἰς ος ὅσα δέξονται κρατοῦν τὸ ο, τὰ λοιπὰ τὸ τρέπουν εἰς ου π.χ. ἀδιρφός, ἀνθρουπους.

3) Γενικώτερον εἰς ὅλας τὰς συλλαβὰς ὅπου ὑπάρχει ο τρέπεται εἰς ου, π.χ. λουκούμαρους, κουλουκ'θούδια, ἀνθρουπούδια κλπ.

4) Εἷς τινὰ ἀρσενικά εἰς ης καὶ μάλιστα εἰς τὰ κύρια ὀνόματα, ἀναγραμματίζεται τὸ η π.χ. Ἀναστάσης, Κυπαρίσης, Θανάσης.

5) Τὰ εἰς αὐς λήγοντα προσδιορίζουν συνήθως τὴν ἰδιότητα τοῦ ὀνόματος, ὡς: πρᾶσ'νιάρς, χτικιάρς.

6) Εἰς τὰ περισσώτερα παροξύτονα οὐδέτερα ὀνόματα εἰς ι ἢ κατάληθις ἐκθλίβεται π.χ. μουσκάρ', φικάρ', πιτνάρ' κλπ.

7) Εἰς τὰ οὐδέτερα εἰς ους, ου καὶ α τὰ προερχόμενα ἐκ τριτοκλίτων ὀνομάτων δὲν εὐχρηστεῖ ἡ γενικὴ πτώσις τοῦ ἐνικοῦ π.χ. κέρδους, πάθους, γράψ'μου, χῶμα. Αὕτη ἐκφράζεται περιφραστικῶς μὲ τὴν πρόθεσιν ἀ πὸ καὶ αἰτιτικὴν π.χ. ἀπ' τοῦ κέρδους, ἀπ' τοῦ γράψ'μου, ἀπ' τοῦ χῶμα.

8) Δὲν εὐχρηστεῖ ἐπίσης ἡ γενικὴ τῶν οὐδετέρων εἰς ου τῶν σημαίνοντων πρᾶγμα (ἀντικείμενον) π.χ. τοῦ βιβλίου, τοῦ τετράδιου.

Ε Π Ι Θ Ε Τ Α

Τὰ δέξυτονα ἔχουν κατάληξιν ος, τὰ δὲ λοιπὰ ους:

ἡ καλὸς - ἡ καλή - τοῦ καλὸ (ος - η - ο)

ἡ φτουχὸς - ἡ φτουχιά - τοῦ φτουχὸ (ος - ια - ο)

ἡ ἄσπρους - ἡ ἄσπρ' - τοῦ ἄσπρου (ους - η - ου)

ἡ γαλάξιους - ἡ γαλά'μα - τοῦ γαλάξιου (ους - ια - ου)

Σχηματισμὸς παραθετ.ι.κ.ῶν: Σχηματίζονται μὲ ἀπλὰς καταλήξεις καὶ περιφραστικῶς: καλὸς - καλύτιρους καὶ πιδ καλὸς - πιδ καλύτιρους, καλή - καλύτιρ' καὶ πιδ καλή - πιδ καλύτιρ', καλὸ - καλύτιρου καὶ πιδ καλὸ - πιδ καλύτιρου, φτουχὸς - φτουχότιρους καὶ πιδ φτουχὸς - πιδ φτουχότιρους, φτουχιά - φτουχότιρ' καὶ πιδ φτουχιά - πιδ φτουχότιρ', φτουχὸ - φτουχότιρου καὶ πιδ φτουχὸ - πιδ φτουχότιρου.

Σημ.: Κατὰ τὸν σχηματισμὸν τῶν παραθετικῶν ἀντὶ τοῦ ἐπιρρήματος πιδ χρησιμοποιεῖται κάποτε καὶ τὸ ἐπίρρημα ἀκόμε ἢ τὸ ἰδιωματικὸν ντίπ, π.χ. ἀκόμα φτουχότιρους, ντίπ ἄσπρότιρους.

Ἐννοεῖται ὅτι τὸ ἰδιωματικὸν ἐπίρρημα ντίπ εἰς μὲν τὰ παραθετικά ἔχει τὴν ἔννοιαν τοῦ πλέον, εἰς ἄλλας ὁμως περιπτώσεις τὴν ἔννοιαν τοῦ καθόλου, χωρὶς, π.χ. δὲν κ'μήθκα ἀπόψι ντίπ - δὲν ἔχου ντίπ κέφ'.

Περίφρασις - Ἐπανάληψις

ψ'λό ψ'λό β'νὸ = ψηλὸ ψηλὸ βουνὸ
 κουντὸς κουντὸς ἄνθρωπος = κοντὸς κοντὸς ἄνθρωπος
 τρανὸ τρανὸ χουριὸ
 πάρα πουλὸ πλούσιους
 πουλὸ πιὸ γιρός.

Ἐπίτασις

κατάμαυρους - κάτασπρους - κατακόκ'νους - κατακίτρινους - θιότριλ-
 λους - θιουπάλαβους - οὐλόξανθους - οὐλόμαυρους.

Παραθετικὰ ἐπὶ ἔλαττον

λίγου τρανύτιους - λίγου χειρότιους - λίγου μ'κρότιους - λίγου
 γλυκότερους - λίγου ξ'νότερους - καμπόσου φτουχότερους - καμπόσου λιγνό-
 τιους.

Χρησις τῆς προθέσεως (ἀπὸ) πρὸς ἐκδήλωσιν τοῦ β' ὄρου τῆς συγκρίσεως

καλύτερους ἀπὸ μένα - χειρότιους ἀπὸ σένα - πλουσιότερους ἀπ' αὐ-
 τὸν - ἀνώτιους ἀπὸ κείνουν - πλατύτιου ἀπ' αὐτὸ - φτουχότερους ἀπὸ
 τούτουν - σκληρότερα ἀπὸ κείνα - βαθύτερου ἀπ' ὄλου.

ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΑ

Ἐπίτασις

Ἐπίτασις	Ἐπίτασις	Ἐπίτασις	Ἐπίτασις
Ἐπίτασις	Ἐπίτασις	Ἐπίτασις	Ἐπίτασις

Οἱ δύο - τὰ δύο, οἱ τρεῖς - τὰ τρία, οἱ τέσσερις - τὰ τέσσερα.
 Εἰς ἄλλας πτώσεις δὲν ἀπαντῶνται.

Ἐπίτασις	Ἐπίτασις	Ἐπίτασις	Ἐπίτασις	Ἐπίτασις	Ἐπίτασις	Ἐπίτασις
Ἐπίτασις	Ἐπίτασις	Ἐπίτασις	Ἐπίτασις	Ἐπίτασις	Ἐπίτασις	Ἐπίτασις

Διανεμητικὰ: ἕνας ἕνας - δυὸ δυὸ - τρεῖς τρεῖς - ἀπὸν ἕνας ἕ-
 νας - ἀπὸν δυὸ δυὸ κλπ.

Πολυπλασιαστικὰ: μουνὸς - μουνῆ - μουνό, διπλὸς - δι-
 πλη - διπλὸ - τριδιπλὸς - τριδιπλ' τριδιπλοῦ κλπ.

Ἐπιτακτικὴ χρῆσις τοῦ «τρία»: τρισκατάρατους, τρίκουρ-
 φους, τρίκλουνους, τριμήν', τρίφυλλους, τριστράτα, τρίγονους.

Τοῦ τέσσαρα: τισσιράγκουνους (τετράγωνος), τιτραπέρατους.

Τοῦ πέντε: πιντάμουρφους, πινντάμηγου, πιντάρφανους.

Τοῦ ἑπτά: ἰφτάψ'χους, ἰφταμνήτ'κους, ἰφτάγνουμους, φταξ'μίτ'κου (ἑπτάζυμο ψωμί).

Ἄριθμητικοὶ τύποι: Εἰς ἀριά: δικαριά, 'κουσαριά, δικαπινταριά, τριανταριά, πηνηταριά.

Εἰς ἀρι: δυάρ', τριάρ', δικάρ', κουσάρ', πηνητάρ', κατουστάρ'.

Εἰς ἀρικο: πιντάρ'κου, δικάρ'κου, κουσάρ'κου, πηνητάρ'κου, κατουστάρ'κου, χ'λίάρ'κου.

ΑΝΤΩΝΥΜΙΑΙ

Προσωπικαί: ἰγὼ — ἰσὺ — αὐτὸς

᾽Ονομ.	ἰγὼ	ἰσὺ	αὐτὸς
Γεν.	—	—	αὐτνοῦ (ἀφνοῦ)
Αἰτ.	ἰμένα	ἰσιένα	αὐτὸν
᾽Ονομ.	ἡμεῖς	ἰσεῖς	αὐτνοὶ (ἀφνοὶ)
Αἰτ.	ἡμᾶς	ἰσᾶς	αὐτνοὶ (ἀφνοὶ)

Σημ. Μεγάλη χρῆσις γίνεται τῆς αἰτιατικῆς τοῦ ἐνικοῦ α' καὶ β' προσώπου μετὰ τὸν τύπον μί.

Ἀὐτοπαθεῖς: Μόνον ἡ κατωτέρω εἰς τὸν ἐνικὸν καὶ εἰς δύο μόνον πτώσεις.

᾽Ονομ.	ἡ	ἑαυτὸς μ'	ἡ	ἑαυτὸς σ'	ἡ	ἑαυτὸς τ'
Αἰτ.	τοὺν	ἑαυτὸ μ'	τοὺν	ἑαυτὸς σ'	τοὺν	ἑαυτὸ τ'

Κτητικαί

	ἰδικός μου	ἰδική μου	ἰδικόν μου
᾽Ονομ.	ἡ θ'κός μ'	ἡ θ'κή μ'	τὸν θ'κό μ'
Αἰτ.	τοὺν ἰθ'κό μ'	τῆ θ'κή μ'	τοὺν θ'κό μ'
᾽Ονομ.	οἱ θκοί μας	οἱ θ'κές μας	τὰ θ'κά μας
Αἰτ.	τς ἰθκοί μας	τς ἰθ'κές μας	τὰ θ'κά μας

᾽Ομοίως κλίνεται: ἡ θ'κός σ' ἡ θ'κή μ' τὸν θ'κό σ'
καθὼς καὶ: ἡ θ'κός τ' ἡ θ'κή τ' τὸν θ'κό τ'

Δεικτικαί

᾽Ονομ.	ἰτούτους	ἰτούτ'	ἰτούτου
Γεν.	ἰτούτου	ἰτούτνης	ἰτούτου
Αἰτ.	ἰτούτουν	ἰτούτην	ἰτούτου
᾽Ονομ.	ἰτούτνοι (ἰτούτ')	ἰτούτις	ἰτούτα
Αἰτ.	ἰτούτνοι (ἰτούτ')	ἰτούτις	ἰτούτα

Ὄνομ.	ἰκείνους	ἰκείν'	ἰκείνου
Γεν.	ἰκ'νοῦ	ἰκνής	ἰκ'νοῦ
Αἰτ.	ἰκείνου	ἰκείνην	ἰκείνου

Ὄνομ.	ἰκείν	ἰκείνις	ἰκείνα
Αἰτ.	ἰκείν'	ἰκείνις	ἰκείνα

Ὄνομ.	αὐτός (αὐτόνους)	αὐτή (αὐτήνην)	αὐτό (αὐτόνου)
Γεν.	αὐτοῦ (ἀφνοῦ)	αὐτῆς (ἀφνής)	—
Αἰτ.	αὐτόν (αὐτόνουν)	αὐτήν (αὐτήνην)	αὐτό (αὐτόνου)

Ὄνομ.	αὐτοί (αὐτνοί, ἀφνοί)	αὐτῆς (αὐτένις)	αὐτὰ αὐτάνα
Αἰτ.	αὐτοί (αὐτνοί, ἀφνοί)	αὐτῆς (αὐτένις)	αὐτὰ αὐτάνα

Ἄναφορικά

Ὄνομ.	ὄπχιους	ὄπχια	ὄπχιου
Γεν.	ὄπχνου	ὄπχιας	ὄπχιου
Αἰτ.	ὄπχιουν	ὄπχια	ὄπχιου

Ὄνομ.	ὄπ'χνοι	ὄπχινς	ὄπχια
Αἰτ.	ὄπχνου	ὄπχινς	ὄπχια

Ὄνομ.	ὄσους	ὄσ'	ὄσου
Αἰτ.	ὄσουν	ὄσην	ὄσου

Ὄνομ.	ὄσνοι (ὄσ')	ὄσινς	ὄσα
Αἰτ.	ὄσους	ὄσινς	ὄσα

Ἐρωτηματικά καὶ Ἀόριστοι

Ἡ ἐρωτηματικὴ τὴν ἀπαντᾷται μόνον εἰς τὴν γενικὴν τίνος καὶ τί-
 νους π. χ. τίνος ἢ τίνοους εἶνι τὰ βιβλία ;

Ὄνομ.	ποιὸς	ποιὰ	ποιὸ
Γεν.	ποιανοῦ	ποιανῆς	ποιανοῦ
Αἰτ.	ποιόν	ποιὰ	ποιὸ

Ὄνομ.	ποιανοὶ	ποιῆς	ποιὰ
Αἰτ.	ποιανῆς	ποιῆς	ποιὰ

Ὄνομ.	κανιένας	καμιὰ	κανιένα
Αἰτ.	κανιέναν	καμιὰ	κανιένα

Ὄνομ.	καμπόσους	καμπόσ'	καμπόσα
Αἰτ.	καμπόσουν	καμπόσην	καμπόσα

Ὄνομ.	καμπόσνοι	καμπόσεις	καμπόσα
Αἰτ.	καμπόσνοι	καμπόσις	καμπόσα

Ὄνομ.	ἄλλους	ἄλλ'	ἄλλου
Γεν.	ἄλλουῦ	ἄλλ' νῆς	ἄλλουῦ
Αἰτ.	ἄλλουν	ἄλλην	ἄλλου
Ὄνομ.	ἄλλ' (ἄλλ' νοί)	ἄλλεις	ἄλλα
Αἰτ.	ἄλλ' (ἄλλ' νοί)	ἄλλεις	ἄλλα

ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ

Ἄποὺ (ἀ πὸ): χρῆσις ἀντῆς: ἀποὺ τῆ μιὰ μοργιά κι ἀπ' τν ἄλλ' - ἀποὺ τῶρα σιαπέρα - ἀποὺ τοῦτα κι ἀποὺ κείνα - ἀπὸ δῶ κι ἀποὺ κεί - τῶ-
χου ἀποὺ μοῖρα - ἀποὺ βραδύς - ποὺ δῶθι - ποὺ κείθι.

Κατὰ: Κατὰ δῶ κι κατὰ κεί - κατὰ ποῦ μέρους ἔφυγι; - κατὰ τν Ἄρναία.

Μιτὰ ἢ Μὶ (Μετὰ ἢ μὲ): Μὶ τοῦτα κι μὶ κείνα δὲ γίνετι τίπου-
τα - Μιτ' ἰμέναθάξορς ἢ μιτ' αὐτόν; - Μιτ' ἰσιένα θὰ ἔρτου - Μιτὰ χαρᾶς -
Μὶ τῆς ὑγείας σ'.

Στερεότυπο ἰεπιρρηματικαὶ φράσεις: Τῶχ' ἀποὺ
ριζικό τ' - τῶχ' ἀποὺ μοῖρα - τῶχ' ἀποὺ γινιά - Αὐτὸς γιννήθ'κη ἀποὺ μά-
να κι ἀποὺ πατέρα (δηλ. εἶναι ἄφοβος καὶ δυναμικός) - Μιτὰ χαρᾶς - Μὶ
τῆς ὑγείας σ' - Ἰσια μὲ τν ὥρα (μόλις δύση ὁ ἥλιος) ἢ Μὶ τὰ βόδια (τὴν
ὥρα ποὺ ἐπιστρέφουν ἀπὸ τῆ βοσκῆ).

Εἰς (σὶ): Χρῆσις: Σὶ τούτου τοῦ μέρους - Σὶ κείνου τοὺς σπῖτ' -
Ἔλα νὰ σὶ πάγου μαζύ μ' - σιαδῶ - σιακεῖ - σιαπᾶν' - σιακάτ' - σιαπέρα -
σιαδῶθι - σιακειθι.

Παρά: Χρῆσις: Παραπέρα, παραδῶθι, παρακεῖ, παραπρόπισ', πα-
ραπρουχτές.

ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΑ

Τοπικά: σιαδῶ, σιακεῖ, σιαπᾶν' σιακάτ', σιαπέρα, σιαδῶθι, σιακεῖ-
θι, πουδῶθι, πουκειθι, ἀπᾶν' κάτ', ψ'λά, χαμ'λά, πέρα δῶθι, ἰδῶ, ἰκεῖ, παν-
τοῦ, παρέκ'.

Χρονικά: ταχιά, μιθαύριου, ἰχτές, παραπρουχτές, φέτου, πέροσ'
προυπέροσ', παραπρόπισροσ' ταχὺ ταχύ, ἀχάραγα, πουβραδύς, σμούχρια.

ΡΗΜΑΤΑ

Ἐνεστώς: γράφου - γράφ'ς - γράφ'

γράφουμι - γράφιτι - γράφ'ν.

Παρατατικός: ἔγραφα - ἔγραφῖς - ἔγραφι

ἔγραφαμί - ἔγραφετι - ἔγραφαν.

- Ἄοριστος: ἔγραψα - ἔγραψις - ἔγραψι
 ἔγραψάμι - ἔγραψιέτι - ἔγραψαν.
 Μέλλων διαρκής: θὰ γράφτου - θὰ γράφτις - θὰ γράφτ'
 θὰ γράφτουμι - θὰ γράφτιτι - θὰ γράφν.
 Μέλλων στιγμαῖος: θὰ γράφου - θὰ γράφ'ς - θὰ γράφ'
 θὰ γράφουμι - θὰ γράφτι - θὰ γράφν.
 Παρακείμενος καὶ Ἑπερσυντέλικος: Δὲν γίνεται συνήθως
 χρήσις.

Κλίσις μέσων καὶ παθητικῶν

- Ἐνεστώς: δέχομι - δέχισι - δέχιτι
 δέχουμέστι - δέχιστι - δχουντι.
 Παρατατικός: δέχουμαν - δέχουσαν - δέχουνταν
 δέχουμάσταν - δέχουσάσταν - δέχουνταν.
 Ἄοριστος: δέχκα - δέχκης - δέχκη
 δέχκαμι - δέχκατι - δέχκαν.
 Μέλλων στ.: θὰ διχτῶ - θὰ διχτῆς - θὰ διχτῆ
 θὰ διχτοῦμι - θὰ διχτῆτι - θὰ διχτοῦν.
 Παρακείμενος καὶ Ἑπερσυντέλικος: Δὲν ἐδχρηστοῦν.

Κλίσις περισπωμένων ἐνεργητικῶν

- Ἐνεστώς: ἀγαπῶ - ἀγαπᾶς - ἀγαπάει
 ἀγαποῦμι - ἀγαπᾶτι - ἀγαποῦν.
 Παρατατικός: δὲν γίνεται χρήσις.
 Ἄοριστος: ἀγαποῦσα - ἀγαποῦσις - ἀγαποῦσι
 ἀγαπούσαμι - ἀγαπούσατι - ἀγαποῦσαν.
 Μέλλων διαρ.: θ' ἀγαπῶ - θ' ἀγαπᾶς - θ' ἀγαπάει
 κλπ. ὡς ὁ Ἐνεστώς.
 Μέλλων στ.: θ' ἀγαπήσου - θ' ἀγαπήσις - θ' ἀγαπήσ'
 θ' ἀγαπήσουμι - θ' ἀγαπήσιτι - θ' ἀγαπήσον.

Κλίσις μέσων περισπωμένων

- Ἐνεστώς: ἀγαπιόμι - ἀγαπιέσι - ἀγαπιέτι
 ἀγαπιόμαστι - ἀγαπιέσιτι - ἀγαπιούντι.
 Παρατατικός: ἀγαπιόμαν - ἀγαπιούσαν - ἀγαπιούνταν
 ἀγαπιόμασταν - ἀγαπιούσασταν - ἀγαπιούνταν.
 Ἄοριστος: ἀγαπήθκα - ἀγαπήθκης - ἀγαπήθκι
 ἀγαπήθκαμι - ἀγαπήθκητι - ἀγαπήθκαν.

Συγκοπτόμενα ρήματα

- Ἐνεστώς: ἀκούου - ἀκούς - ἀκούει
ἀκούμι - ἀκούτι - ἀκούν.
Παρατατικός: ἄκουα - ἄκουῖς - ἄκουῖ -
ἄκουάμι - ἄκουέτι - ἄκουαν.
Ἀόριστος: ἀκουσα ἄκουσις - ἄκουσι
ἀκουσάμι - ἀκουσιέτι - ἄκουσαν.
Μέλλων διαρ.: θ' ἀκούω - θ' ἀκού - κλπ.
Μέλλων στ.: θ' ἀκούσου - θ' ἀκούσης - θ' ἀκούσ'
θ' ἀκούσοιμι - θ' ἀκούσι - θ' ἀκούσαν.

Κλίσις τοῦ ρήματος: κλαίω

Ἐπάρχουν δύο τύποι τοῦ ρήματος τούτου α) κλαίου δια τὰ χωρία: Πολύγυρος, Μεγ. Παναγία, ἕβρισσός, Βραστά, Ὀρμύλια, Νικήτη, Ἅγιος Νικόλαος καὶ β) κλαιίου.

- Ἐνεστώς: κλαιίου - κλαιῖς - κλαιίει
κλαιῖμι - κλαιῖτι - κλαιῖν.
Παρατατικός: ἔκλιγα - ἔκλιγῖς (ἔκλις) - ἔκλιγι (ἔκλιμι)
ἔκλιγάμι - ἔκλιγιέτι - ἔκλιγαν (ἔκλιαν).
Ἀόριστος: ἔκλαφα - ἔκλαφῖς - ἔκλαφι
ἔκλαφάμι - ἔκλαφιέτι - ἔκλαφαν.
Μέλλων διαρ.: θὰ κλαιίου - θὰ κλαιῖς - κλπ.
Μέλλων στ.: θὰ κλάφου - θὰ κλάφ'ς - θὰ κλάφ'
θὰ κλάφουμι - θὰ κλάφτι - θὰ κλάφν'.

Παθητικὴ φωνή

- Ἐνεστώς: κλαιίουμι - κλαιίσι - κλαιίτι
κλαιίουμέστε - κλαιίστι - κλαιίντι (κλαιῖντι).
Παρατατικός: κλαιίουμαν ἢ κλαιίουσαν ἢ κλαιίουνταν
κλαιίουμάσταν - κλαιίουσάσταν ἢ κλαιῖνταν.
Ἀόριστος: κλάφα - κλάφῃς - κλάφῃ
κλάφαμι - κλάφατι - κλάφαν.
Μέλλων: θὰ κλαφτώ - θὰ κλαφτῆς - θὰ κλαφτῆ
θὰ κλατοῦμι - θὰ κλαφτῆτι - θὰ κλαφτοῦν.

Μετοχαὶ ἐνεστώτος ἐνεργητικοῦ τύπου

Τραγδώντας - τρώγγτας - παέντας - χτυπιώντας - οὐργώντας - χου-
ρείντας - ξεκκ'νώντας - κραίντας (μιλῶντας).

Μετοχαι ένεστώτος παθητικού τύπου

Χρειαζόμενους - κλουζιμένους - δαρμένους - χτυπ'μένους - τρυπ'μένους - διμένους - πλυμένους - μαδ' μένους κλπ.

Αί μετοχαι μέσου άορίστου και παρακειμένου δέν εύχρηστούσι.

Ύποκοριστικαι καταλήξεις

α κ ι : πιδάκ' κουρτσάκ', νιράκ', φαγάκ', λαδάκ'.

ο υ δ ι : Τής καταλήξεως αυτής γίνεται εύρυτάτη χρῆσις: πιδούδ' - κουρτσουδ' - φαγοούδ' - ξ'λούδ' - χειρούδ' - πουδαρούδ' - σκλούδ' - άλουγούδ' - σπουδ'.

ο υ δ α : πουρτούδα - χτινούδα - δικαρούδα - μανούδα - πιτσούδα - φτηνούδα - μοιρούδα - γατούδα - μ'τούδα.

Μεγεθυντικαι καταλήξεις

α κ α ς : μιθύστακας, μικρούλιακας, πατσούκας.

ο υ κ λ α ς : άντρούκλας, μιθούκλας.

ο υ κ λ α : χειρούκλα, πουδαρούκλα.

ο υ κ α : κιφαλούκα, πατσούκα.

α λ α ς : κιφάλας, άντρακλας.

α ρ α : γ'νικάρα, παλτάρα, χλιάρα, Μαριγάρα.

α ρ ο υ ς : ψεύταρους, μύταρους, σύλαρους.

ω ν α : σπιταρώνα.

Παραγωγικαι καταλήξεις θηλυκών ζώων

Σκύλα, γρούνα, λαγίνα, γαδούρα, προυβατίνα, φουράδα, λ'κίνα.

Άνδρωνομικα

Ταύτα δύνανται νά ένομασθοῦν μάλλον ΕΠΩΝΥΜΙΚΑ διότι αί γυναίκες λαμβάνουν τὸ έπώνυμον τοῦ άνδρός: Άποστολούδινα: ή γυναίκα τοῦ Άποστολούδα, Παπαθανάσινα: ή γυναίκα τοῦ Παπαθανασίου, Κατσαρέσινα, Βαράνινα, Κατσιαιμούρινα, Καραμίχινα, Τσιρώνινα, Παπαγεράκινα, Μίσινα, κ.ο.κ.

Καταλήξεις έθνικῶν, πόλεων, χωρίων, νήσων, περιφερειῶν

Έλλάς = Έλληνας, Άρναία = Άρνιότ'ς Πολύγυρος = Πουλγυρ'νός, ιαρίγκοθη = Διαριγκουθνός, Ίερισσός = Ίρσιώτ'ς, Στρατώνι = Στρατουνίσσιους, Άγιος Πρόδρομος = Άη Προυδρομιίτης, Παλαιοχώρι

= Παληγουρνός, Θεσσαλονίκη = Σαλονν'κίος, Θάσος = Θασίτς', Σκόπελος = Σκουπιλίτς, Χαλκιδική = Χαλκιδικιώτ'ς, "Άγιον" Όρος = 'Άγιου-ρίσιους, Μαδεμοχώρια = Μαντιμλῆς, Κασσάνδρα = Κασσαντρινός, Μακεδονία = Μακιδόνας, Παλαιά Έλλάς = Παηλολλαδίτ'ς.

Άναζήτησις συνδετικῶν συνθέτων

Μιρόνυχτου, Ξηρουκόμματου, μαχιρουπήρουνου, Ξυλουστάβαρου, βιλουνουθήκ', μαξιλαρουθήκ', μιρουμήνια, παληουτόμαρου, παληοκάξανου, παληόσλου, συρτουπήγαδου, γλυκόξ'νου, πικρουμύδαλα, κουντόξ'λου, φουρνόπανα, νιρουμάνα, μυλουναύλακου, βαθουλάγκαδου, Ξηρουπόταμου, κουρμακόλλ'μια, φδόκαμσου.

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟΝ

Παθητική σύνταξις ρημάτων

Μάτια ποῦ δὲ γλιέποντι γλήγουρα λησιμουσιούντι.
 "Άμα πιρνοῦν τὰ βάσανα, τότε ὅλα Ξιχιουῦντι.
 Εἶχα λίγα χρήματα κι μ' ἰκεῖνα 'κουνουμήθηκα.
 'Η κακὸς ἢ χρόνους περνεῖτι, ἢ κακὸς ἢ γεῖτουνας δὲ πιρνεῖτι.
 Κουντὰ στὰ Ξηρὰ καίουντι κι τὰ χλουρὰ.
 Κι τὰ φτουχὰ παντρεύουντι κι οἱ χῆρις 'κουνουμιούντι.
 Λιρώθ'καμι κι ἀπ' τς μουτζουρις δὲ φαῖνομίσιτι.
 Μ' αὐτὸ τοῦ κουρίτσ' δυὸ χρόνια ἀγαπιούμασταν.

Ποιητικὸν αἶτιον

Τοῦ σπῖτ' αὐτό, τοῦ γκρέμισι ἢ σεισμός.
 'Απ' τοὺν ἀέρα ἔπισι τοῦ δέντρου.
 Τοῦ ρούχου κἀημι ἀπ' τ' φουτιά.
 Τοῦ πιδι τοῦ κλώτση τοῦ μ'λάρ'.
 Τοῦ σπῖτ' ποῦ βλέπ'ς ἢ μαστουρο-Δ'μήτηρις τῶφιασι.
 Τ' φουτιά στοῦ ἑ'νὸ ἢ τσιόμπανους τν ἔβανι.

Χρήσις τῆς γενικῆς: Δὲν εὐχρηστεῖ.

'Η δυνητικὴ ἔννοια

Αὐτὸ ἐγὼ δὲ θὰ τῶκαμα καμιμὰ φουρὰ.
 Κι νὰ ἦθιλα δὲ μπουρουῖσα νὰ τοῦ κάνου.
 "Άμα θέλου θαρρεῖς δὲ παένου;
 "Ηθιλα κι τῶφιασα.

Ἄν τοῦ σκέφτουμαν θὰ κáινα.
 Ἄμα πῶ νὰ κάνου μιὰ δ'λειά, θὰ τ' κάνου.
 Ὅπουσ κι νὰ εἶνι θὰ γιέν' ἡ δ'λειά μας.

Πῶς ἐκφέρεται ἡ εὐχή

Νὰ δώσ' ἡ Θιοὺς νὰ γέν' φέτους τὰ γινηήματα.
 Μακάρ' νὰ ἔρχουνταν ἡ γιός μ' ἀπ' τὰ ξένα.
 Ποῦ εἶν' νὰ γιένουνταν αὐτὸ ποῦ λές!
 Ἄς ἔβριχι κι ἄς θρέχουμαν!
 Ἄπ' τοῦ στόμα σ' κι στ' Θιοῦ τ' αὐτί.
 Νὰ μποροῦσα νὰ γένουμαν καλά!
 Ἰσους κι νὰ τὰ καταφέρναμι!

Πῶς ἐκφέρεται ἡ ὑπόθεσις

Νάχα χρήματα θὰ σ' ἔδινα!
 Νάμαν στ' θέση σ' ἰγὼ κι θάβλιπυς τὶ θάκανα!
 Ἄν τοῦξίρα πῶς ἦταν ἔτοσ' δὲν ἔρχουμαν!
 Κι νάχα τὰ νειᾶτα σ', θὰ μ' ἔβλιπυς!

Μόρια δι' ὧν ἐκφράζεται ἡ ἀμφιβολία

Τάχα τῖς θὰ τοῦν κόψ, τοῦ κεφάλ' νὰ πιράσ' ἀποὺ δῶ;
 Ἄραγις εἶνι ἔτοσ' π' τὰ λές;
 Τάχα θὰ διχτῆ τοῦ μπαξίσ';
 Μήπουσ μᾶς ξιγιλάσ' κι φύγ!
 Δὲ θέλ'ς νὰ ξιέχσι νὰ πάρ' τοῦ ἄλλουγου;
 Σάμα τι γὼ θέλου νὰ ἔρτου;
 Ἄμ! τάχα ἔτοσ' εἶνι ὅπουσ μᾶς τὰ εἶπι;

Προστακτικαὶ φράσεις καὶ κλητικαὶ γενόμεναι ἐπιρρήματα

Καρδιά! - κουράγιου! - δύναμις! - σκασμός! - δρόμου! - ἀλήθεια; -
 σουστό! - κριμα! - ντρουπή! - κάνι καρδιά! - ἔλα κουράγιου! - δρόμου τώ-
 ρα! - δώστου! - βάστα! - ἔλα!

Ἄσὸνδετοι παρατατικαὶ προτάσεις

Θέλ'ς δὲ θέλ'ς θὰ κάν'ς αὐτὸ π' σὶ λιέου.
 Φᾶς δὲ φᾶς θὰ πληρώσης.
 Πᾶς δὲ πᾶς τοῦ ἴδιο μὶ κάν'.

Κι ἂν εἶσι κι ἂν δὲν εἶσι τόσου σὶ λουγαριάζου.
Πάϊνι, γύριβι νὰ μάθ'ς τν ἀλήθεια.
Νά, σκάσι, φάϊ - Κόβ' ράβ' - Πάϊνι ἔλα.

Χρήσις τοῦ συνδέσμου καί :

Νᾶτους κι ἔρχιτι. - Τοὺν βλέπου κι πάϊνι.
Κι ἡ ἕνας ἔφαϊ κι ἡ ἄλλους ἔφαϊ.
Νὰ κι τούτου νὰ κι κείνου.
᾿Ἐφυγαν ἄλλους ἰδῶ κι ἄλλους ἰκεῖ.
Κι ἂν ἔχου κι ἂν δὲν ἔχου τί σὶ μέλλ' ἰσιένα;

Χρονικαὶ προτάσεις - Χρήσιτ συνδέσμων

Σὰ τοῦ εἶδα τοῦ φίδ' πάγουσα πτοῦ φόβου μ'.
᾿Ο τ α ν ἰ γ ῶ π ῆ γ α αὐτὸς ἔφυγι.
᾿Α μ α ἔφτασα δὲ βρῆκα κανιέναν.
Δὲ μποροῦσι νὰ κάν' κι ἄλλιῶς μιὰ κι ἦταν μουνάχους.
᾿Ἐτσ' πτοῦν εἶδα ἄξαφνα δὲ μποροῦσα νὰ μὴ τὰ χάσου.
᾿Ἐφυγι τ' αὐτουκίνητου π ρ ἰ ν τοῦ προυλάβου.
Φώναξιέ μας π ρ ο τ ο ὕ φύγ'ς.
᾿Ω σ π ο υ νὰ πάρ'ς χαμπάρ' ἰού, πάει ἡ λαγός!
Δὲ σ' ἀκούου ὄ σ ο ν κι ἂν λιές.
᾿Ω σ τ ε τοῦ πῆρις ἀπόφασ' νὰ φύγ'ς ταχιά;
᾿Ἡθιλα νὰ φύγου ἄ λ λ ἄ δὲ πρόλαβα.

Τελικαὶ προτάσεις

Θὰ πάου τώρα νὰ πιάσου δ'λειά.
Δὲν εἶνι δῶ, πῆγι γιὰ νὰ φέρ' νιρό.
᾿Ἐφυγι γιὰ νὰ μὴ ξαναγυρίσ' πλιά.
Πρόσιξι νὰ μὴ σὶ καταλάβ' κανιένας.
Κάνου ὅτι δ'λειὰ μὴ τύχ' γιὰ νὰ βγάξου τοῦ ψουμί μ'.
Σὰ θέλ'ς μὴ πληρών'ς τοῦ χρέους σ'!
᾿Ο π ο υ ς κι ἂν γέν' βγαίνου κερδισμένους.

Αἰ ἀπὸ φόβου ἐξαρτώμεναι προτάσεις σημαντικῶν ρημάτων

Φουβοῦμι πὼς θὰ τ' πάθ' αὐτὸς ἡ ἄνθρωπους.
Φουβοῦμι πὼς θὰ τ' πάθουμι ἂν μείνουμι ὄξου νύχτα.
Τί νὰ σὶ πῶ, τοῦ φουβοῦμι τοῦ χουσαμέτ'!
Λιές νὰ βροῦμι κανιέναν μπαλιᾶ;

Φουβοῦμι μὴ μᾶς θρῆ κανιένα ξαφνικό.

Καλὰ ἂν ἔρτ', μ' ἂν δὲν ἔρτ', τί γιένουμέστι;
Φόβους φλάει τὰ ἔρμα (παρουσία).

Χρήσις τοῦ (πὼς) καὶ ποῦ μετὰ τὰ ρήματα

Βλέπου πὼς δὲ πᾶς καλά.

Μ' εἶπι πὼς θὰ ἔρτ'.

Θαρρῶ πὼς ἔφυγι!

Ξιέρου πὼς δὲν ἔρχιτι ταχιά.

Μὴ φαίνιτι πὼς θὰ φᾶμι μουναχοί μας.

Χαιρουμοι ποὺ σὶ χτάξου γιρόν.

Ξιέρου ποὺ δὲ θέλ'ς νᾶρτις, ἀλλὰ τί νὰ γινέ';

Εἶδα ποὺ δὲ φάν'κισ καὶ ἔφυγα.

Χρήσις τοῦ (μὴ) μετὰ τὰ ρήματα περιέχοντα ἀπόφασιν

Εἶπα νὰ μὴ ἔρτου, μὰ μιτάνιουσα.

Μ' εἶπι νὰ μὴ τοὺν ἀνησυχῆσου.

Μὴ σώησις καὶ ἔρτις καμμιὰ φουρά.

Θέλου νὰ μὴ φύγ'ς.

Μὴ κἀν'ς καμμιὰ κουταμάρα ὄπουσις τότε;

'Ἡ δ'λειὰ ἦταν νὰ μὴ σταθῆς καὶ σὶ πιάσν'!

ΠαρουσίαJ Ἦταν φίλι μ' νὰ μὴ ἔρτις, τώρα ποῦρτις κάλους ἦρτις.

Χρήσις τῆς ἀντωνυμίας (ἐμὲ) — (με) καὶ (ἐσὲ) (οσὲ)

Τὴν προσωπικὴν ταύτην ἀντωνυμίαν μεταχειρίζονται πάντοτε ὡς ἑμ-
μεσον ἀντικείμενον, ἀντὶ τῆς γενικῆς «μὲ οὖ» π.χ. μὲ ἔδουσι, μὲ φάν'κη, μὲ
εἶπι, νὰ μὲ δώησις, μὲ φύλαξι, νὰ μὲ δεάξις κ.ο.κ. Τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τὸ β'
πρόσωπον, Π.χ. σὲ ἔδωσα, σὲ φάν'κη, σ' εἶπι, σὲ φύλαξι, νὰ σὲ δώσου,,
νὰ σὲ φλάξου, νὰ σὲ δεῖξου.

Μόρια καταφατικά καὶ ἀποφατικά

Νιαί, μάλιστα, σουστά, βέβια, οὔτι λόγους, καλό, ὄχ', ντίπ', ἴτσ' καθόλ',
ἄ! ἄ!

Συντάξεις ἰδιωματικά

Τοὺν φέρνου, τοὺν δίνου, τοὺν παίρνου, τοὺν ξιέρου, τοὺν φικιάνου, τοῦ
ρίχνου, τοὺν κἀνου, τοὺς ἔχου.

ΧΡΗΣΙΣ ΑΥΤΩΝ: Τὸν ἔχου ἀπὸ κουντά, τοὺς πῆρα στοῦ κατόπ' τοὺν φέρνου γυρουβουλιά, τοὺς ἔκανα κ' χάρ'.

Φράσεις ἰδιωματικάι

Ἔκανι φτιρά (ἔγινε ἄφαντος).

Τὸν κόπκκαν τὰ φτιρά (ἔχασε τὸ στήριγμά τους, τὶς ἐλπίδες των).

Τὸν κόπκη μ' ὕγειά (τὴν ἔπαθε).

Σὰ τς λουλῆς τὰ μαλλιὰ (ἀκατάστατα, ἀπεριποίητα).

Πιτάει μ' ἄλλ'νοῦ φτιρά (στηρίζεται σὲ ἄλλους).

Πιτάει ἡ καρδιά τ' (ἔχει θάρρος, εἶναι δυναμικός).

Πιάσ'καν μαλλιὰ μὴ μαλλιὰ (ἐφιλονίκησαν καὶ δάφθηκαν).

Μάλλιασ' ἡ γλῶσσα μ' (τὸ εἶπα καὶ ἐπέμεινα πολλάκις).

Χών' τν οὐρά τ' παντοῦ (ἀναμιγνύεται εἰς ὅλα).

Φυτρῶν' ἰκεῖ πὸν δὲ τοὺν σπέρν' (ἐμφανίζεται καὶ ἀναμιγνύεται ἀ-
προόκλητος).

Μάζουξι τν οὐρά τ' στὰ σκέλια (ἔφυγε ντροπιασμένος).

Ἔχ' λίρα μὴ νουρά (ἔχει πολλὰ χρήματα).

Θὰ σὶ κουλλήσου στοὺν τοίχου (θὰ σὲ χτυπήσω ἄσχημα).

Ἄστα αὐτὰ κὶ δὲ κουλλνάς (δὲν μπορεῖς νὰ μὲ παραπλανήσης, νὰ
μὲ καταφέρῃς).

Μ' ἔψησι ψάρ' στ' ἀχειλ' (μὲ βασάνισε).

Τρέμου σὰ τοῦ ψάρ' (τρέμω, φοβοῦμαι πολύ).

Θέλ' νὰ τοὺν ψαρέψ' ἢ θέλ' νὰ τοὺν πάρ' ἄκρις (προσπαθεῖ νὰ τοῦ
ἀποσπάσῃ λόγια ἢ μυστικά).

Δὲ κόβ' τοῦ κινάλι τ' (δὲν ἔχει ἀντίληψιν).

Τῶκουσι λάσπ' ἢ τῶκουσι κουμπούρ' (ἔφυγε ἀπαράτητος).

Κόβ' ράβ' (πολυλογεῖ).

Πιάϊνι ἔλα (πηγαινοέρχεται).

Τὸν ἔκουσι τοῦ βῆχα (τὸν ἀνάγκασε νὰ παύσῃ νὰ ζητᾶ ἢ νὰ δμιλῇ
πλέον ἢ τὸν σταμάτησε).

Μὴ κόπ'καν τὰ γόνατα (κουράσθηκα πολύ).

Μὴ κόη'καν τὰ ἦπατα (στεναχωρέθηκα αἱ φοβήθηκα πολύ).

Μὴ κόπ'κη ἡ φουνή μ' ἢ μὴ κόπ'κη ἡ ἀνάσα μ' ἢ μὴ κόπ'κη τοῦ αἵμα μ'
(τρομάξα ἀπὸ μεγάλον φόβον).

Ἔκουψ' ἡ θουριά τ' ἢ ἔκουψι τοῦ χρῶμα τ' (χλώμιασε).

Εἶνι τς ὄρας (φρέσκο, νέο).

Ἦρηι ἡ ὄρα τ' (ἔφτασε τὸ τέλος του).

Βρίσκιτι στν ὄρα τ' ἢ Καρτιράει τν ὄρα τ' (βρίσκεται στὰ τελευταῖα

του, εἶναι ἑτοιμοθάνατος, εἶναι ἑτοιμόγεννος).

“Ὡρα μὴ τὴν ὥρα (ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν).

ΦΩΝΗΤΙΚΗ

Συναλοιοφῆ

Τάκουσα - τῶκουφα - τῶριξα - τᾶλλαξα - τῶψησα - τοῦδα (τὸ εἶδα) - μῆρχιτι - μῆφτασι - μῆφαῖ.

Συνίξεις

Τὰ φωνητικά συμπλέγματα ια καὶ ιο φέρονται πάντοτε κατὰ συνίξιν π.χ. πιδιά (πιδιά), μιριά (μιριά), κουριός (κουργιός).

Προφορὰ

1) Εἰς τὰς περισσοτέρας λέξεις τὸ φωνῆεν ι - η - ει ἀκούεται ἐν εἶδει ἡμιφώνου. Τοῦτο δηλοῦται διὰ τοῦ σημείου τῆς ἐκθλιψέως π.χ. ἀνάγκ', τριώδ', ἀνοίγ', Μάρτ'ς, πιδοῦδ', κουρτσούδ', Φλιβάρ'ς.

2) Κατὰ κανόνα καὶ ἀνευ ἐξαιρέσεως, ὅπου ὑπάρχει σύνθεσις φθόγγων μπ, πρόφερε b π.χ. γαμπρός - γαβρός, ὅπου σύνθεσις ντ, πρόφερε d π.χ. ἄντρας - ἄδρας καὶ ὅπου γκ, πρόφερε g π.χ. ἀγκομαχῶ - ἀγομαχῶ.

3) Τὰ παχέα σύμφωνα σ - ξ - ξ - ψ πρόφερε ch π.χ. κρασί - ζέστα - ψιλός - ξένους.

4) Ἡ προφορὰ τοῦ κτ - χθ - φθ, δὲν διατηρεῖται πάντοτε. Π.χ. ἀντὶ κτῆμα - χτῆμα, ἀντὶ χθές - χτές, ἀντὶ ἐχθρός - οὐχτριός, ἀντὶ ἄτακτος - ἄταχτους' ἀντὶ ἄπρακτος - ἄπραχτους, ἀντὶ ἄφθαστος - ἄφταστους.

5) Τὸ δ πρὸ τοῦ κ τρέπεται εἰς θ π.χ. δικέλλι - θκέλ'.

6) Τὸ θ πρὸ τοῦ κ τρέπεται εἰς φ π.χ. θηκάρι - φιάρ'.

7) Τὸ β εἰς τὴν ἀρχὴν τρέπεται εἰς δ π.χ. βιολλί - διουλί.

8) Εἰς τὰς συνθέτους λέξεις τὸ φ τρέπεται εἰς β π.χ. φιδοπουκάμισο - βδόκαμισο, φιδόκαστρο - βδόκαστρο.

9) Παραεμβάλλεται τὸ ι πρὸ τοῦ ε π.χ. λέω - λῆου, πλένω - πλιένου, ξέρω - ξιέρου.

10) Προστίθεται τὸ α εἰς τὴν ἀρχὴν λέξεων ἐκ συμφώνου, π.χ. σκάλα - ἀσκάλα.

11) Τὸ υ πολλάκις τρέπεται εἰς ιου, π.χ. γύφτος - γιούφτους καὶ τὸ γεω εἰς γιον, π.χ. Γεωργούδης - Γιουρούδ'ς.

12) Ἐνίοτε μεταξὺ ἄρθρου καὶ ὀνόματος ἀπὸ φωνῆεν, εἰς ὄρισμένα χωρία (Ταξιάρχης, Βραστά) παραεμβάλλεται τὸ γιὰ π.χ. ἡ ἀδελφῆ - ἡ γιαδιρφῆ.

Ἀνάπτυξις τοῦ (γ)

Ἀντί πάω - πάγου, ἀκούω - ἀκούγου, ἔκλαια - ἔκλιγα.

Παράλειψις τοῦ (γ)

Ἀντί πανηγύρι - παναῦρ', Παναγιώτης - Παναϊώτς.

Συριστικὸς φθόγγος

Ἐν παντὶ καὶ πάντοτε τὸ σ - ζ - ξ - ψ προφέρονται ὡς δασέα (βόρειον ἰδίωμα), διὰ τοῦτο καὶ δὲν ἐτέθη κατὰ τὴν καταγραφὴν ἰδιαίτερον σημεῖον (ν π.χ.) ἄνωθεν τοῦ δασέος συμφώνου. Ἐπομένως ὡς προφέρεται σ, ζ, ξ, ψ ἄνευ ἐξαιρέσεως.

Ὑ γ ρ ἄ

Τὸ λ πρὸ συμφώνου τρέπεται εἰς ρ εἰς τινὰς λέξεις π.χ. ἀδελφός - ἀδιρφός, χάλκωμα - χάρκουμα, ἤλθα - ἤρτα.

Ἐπίσης εἰς τινὰ χωρία (Πολύγυρος, Μεγ. Παναγία, Ἱερισσός, Βραστά, Ὁρμούλια, Νικήτη, Ἁγ. Νικόλαος) τὸ λ προφέρεται καθαρὸν, λεπτὸν, ὡς: λέου - ἰλές - πλένου, ἐνῶ εἰς τὰ λοιπὰ προφέρεται δασὺ μὲ παρεμβολὴν τοῦ ι, ὡς λιέου, ἰλιές, πλιένου.

Τ ο ν ι σ μ ὸ ς

Εἰς τὸ πρῶτον καὶ δευτέρον πληθυντικὸν πρόσωπον τῶν ρημάτων τῶν τονιζομένων εἰς τὴν προπαραλήγουσαν, ἀπαντᾶται πάντοτε, κύριος καὶ δευτερεύων τόνος. Π.χ. ἔγραψάμι - ἔγραφέτι, ἔγραψάμι - ἔγραψιέτι, κάθουμάσταν - κάθουσάσταν, ἔφαγάμι - ἔφαγιέτι, ἔτριξάμι - ἔτριξιέτι.

ΤΕΛΟΣ